



VLADA CRNE GORE

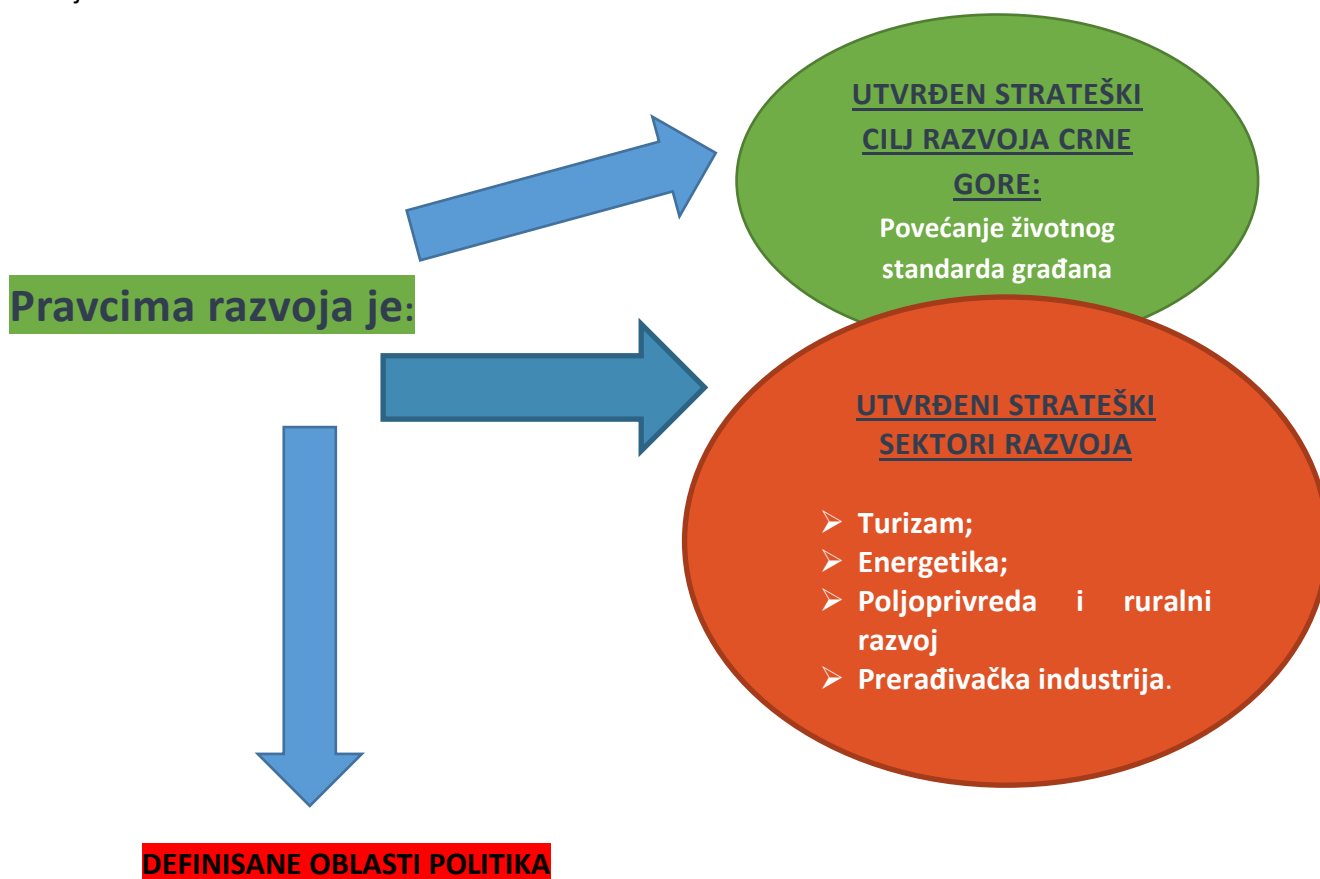
MINISTARSTVO FINANSIJA

**Izvještaj o realizaciji Pravaca razvoja Crne
Gore 2018 – 2021, u 2018. godini**

Podgorica, jun 2019. godine

REZIME

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 27. decembra 2017. godine, donijela Pravce razvoja Crne Gore 2018-2021. godine koji se nadovezuju na Pravce razvoja Crne Gore 2015-2018. godine. Pravci razvoja predstavljaju krovni razvojni implementacioni dokument kojim je utvrđen strateški cilj razvoja Crne Gore- povećanje kvaliteta života građana. U funkciji ostvarivanja strateškog cilja ekonomske politike Crne Gore, i formalno su utvrđena četiri prioritetna sektora razvoja (turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i prerađivačka industrija). Za realizaciju ciljeva datih Pravcima razvoja, uzimajući u obzir, između ostalog, prirodne resurse Crne Gore, kao njene komparativne prednosti, identifikovane su oblasti politika, utvrđeni prioriteti, predložene investicije/razvojne mjere i utvrđeni autentični razvojni interesi Crne Gore.



PAMETNI RAST	ODRŽIVI RAST	INKLUZIVNI RAST
1. Poslovni ambijent 2. MSP 3. Prerađivačka industrija 4. Konkurentnost 5. Nauka 6. Visoko obrazovanje 7. Informacione tehnologije 8. Turizam	9. Poljoprivreda i ruralni razvoj 10. Šumarstvo 11. Energetika 12. Životna sredina 13. Saobraćaj 14. Građevinarstvo i stanovanje	15. Tržište rada 16. Obrazovanje 17. Sport 18. Socijalna zaštita 19. Zdravstvo

Dokument „Pravci razvoja“ zahtijevaju permanentno praćenje realizacije razvojnih mjera/projekata i, po potrebi, njihovo inoviranje, odnosno prilagođavanje aktuelnom stanju i potrebama, kao i razvojnim stremljenjima EU. S tim u

vezi, a u skladu sa zaključcima Vlade Crne Gore povodom usvajanja Pravaca razvoja Crne Gore 2018-2021. godine i Programom rada Vlade Crne Gore za 2019, Ministarstvo finansija je, u saradnji sa nadležnim institucijama, pripremilo Izvještaj o realizaciji Pravaca razvoja Crne Gore 2018-2021. godine, u 2018. godini, kao dio konstantnog monitoringa napretka.

U Izvještaju je dat prikaz realizacije definisanih mjera/projekata, kao i njihov uticaj na ostvarivanje utvrđenih ciljeva, za svaku politiku pojedinačno. Takođe, Izvještajem su obuhvaćene i ukupne investicije, po izvorima finansiranja, koje će, uz kvartalno ažuriranje, biti dobra osnova za kreiranje i vođenje razvojne i ekonomske politike.

Sistem indikatora za praćenje realizacije PRCG

U skladu s novim pravnim okvirom za strateško planiranje, odnosno principima dobrog planiranja politika i praćenja realizacije strateških dokumenata, propisanih *Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*, Ministarstvo finansija i Generalni sekretarijat Vlade su pristupili definisanju unaprijeđenog mehanizma za praćenje sprovođenja PRCG kroz postavljanje osnova za razradu sveobuhvatnog sistema indikatora uspjeha.

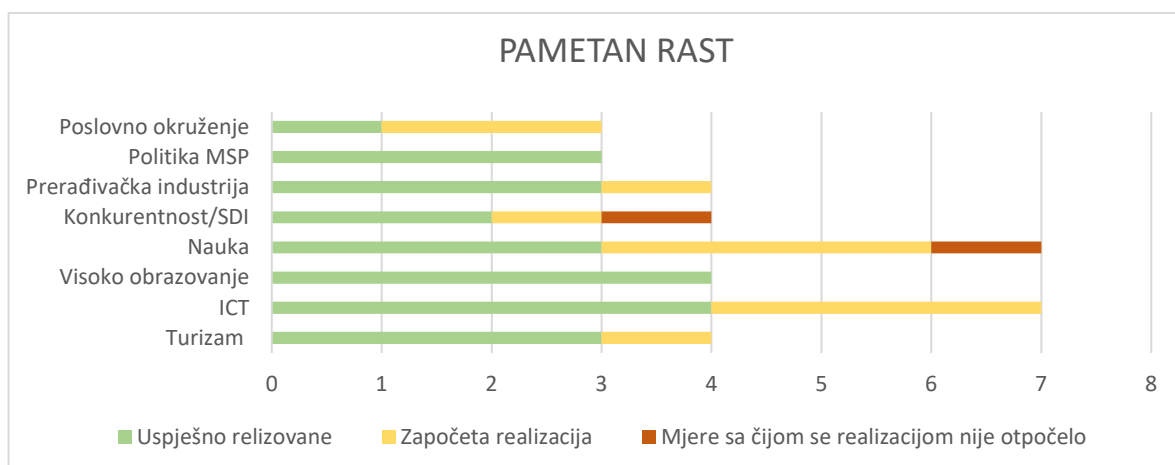
Polazna osnova za koncipiranje sistema indikatora je opredijeljenost da se sačini ne samo kvalitetan izvještaj, već da se unaprijedi budući ciklus planiranja sektorskih politika, na osnovu dosadašnjeg iskustva u realizaciji pojedinih mjera, naročito imajući u vidu da su Pravci razvoja Crne Gore po svojoj prirodi krovni strateški dokument koji po svim sektorskim politikama pruža jasnu viziju djelovanja, a sve u cilju realizacije ključnih razvojnih potencijala Crne Gore.

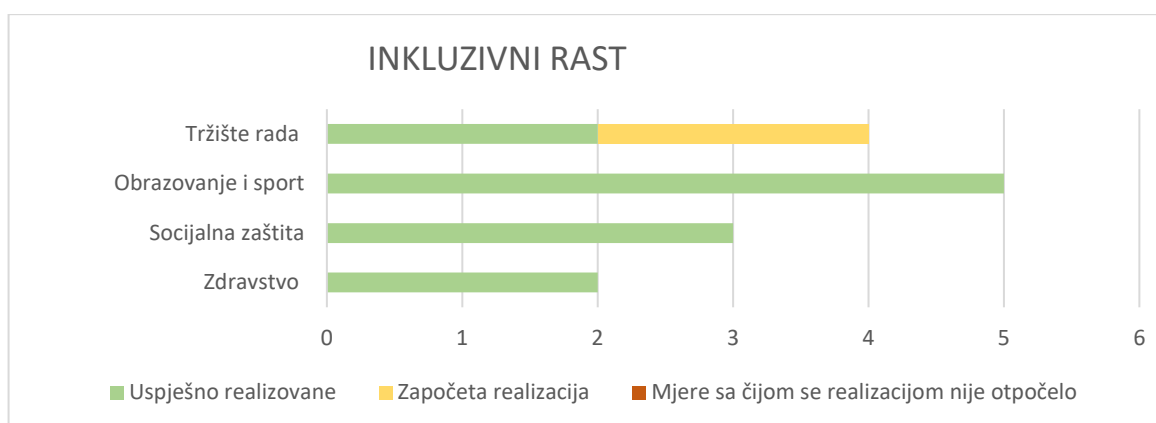
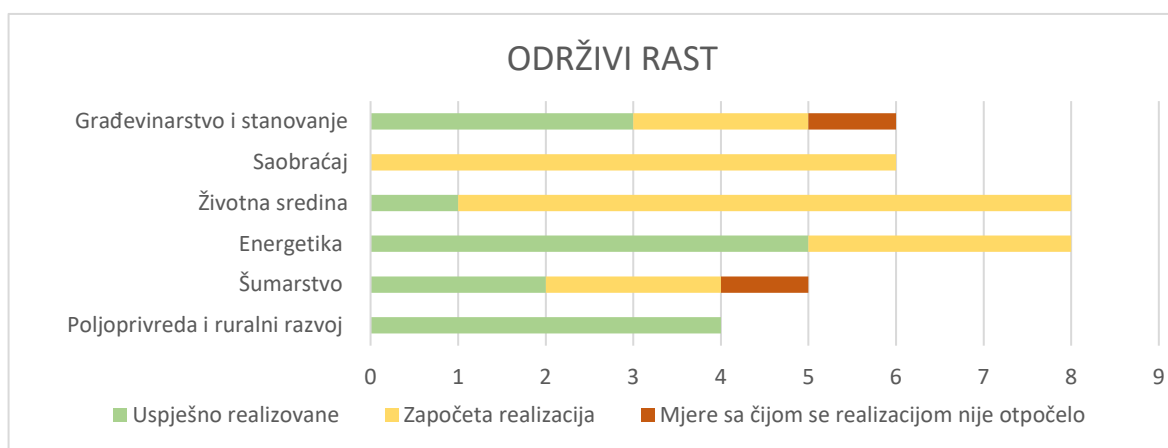
Kroz sveobuhvatne konsultacije sa Koordinacionim timom za praćenje PRCG, a na osnovu mjera predviđenih ovim strateškim dokumentom, koncipiran je sistem monitoringa i izvještavanja koji je baziran na dva nivoa – **nivo mjere i nivo politike**.

Za svaku politiku određen je najmanje jedan indikator učinka, data je vrijednost definisanog indikatora za 2018. godinu, kao i projekcije za kraj 2019. i 2021. godine, odnosno prelazne i ciljne vrijednosti. Na ovaj način, pratiće se kretanje vrijednosti pokazatelja koje najbolje oslikavaju sveobuhvatan napredak u datoj oblasti politike.

Sa druge strane, i **za svaku mjeru definisan je odgovarajući indikator**. O njihovim vrijednostima/stanju izvještava se svake godine, uz navođenje obrazloženja i preporuka za naredni period sprovođenja.

Stepen realizacije indikatora na nivou mjere



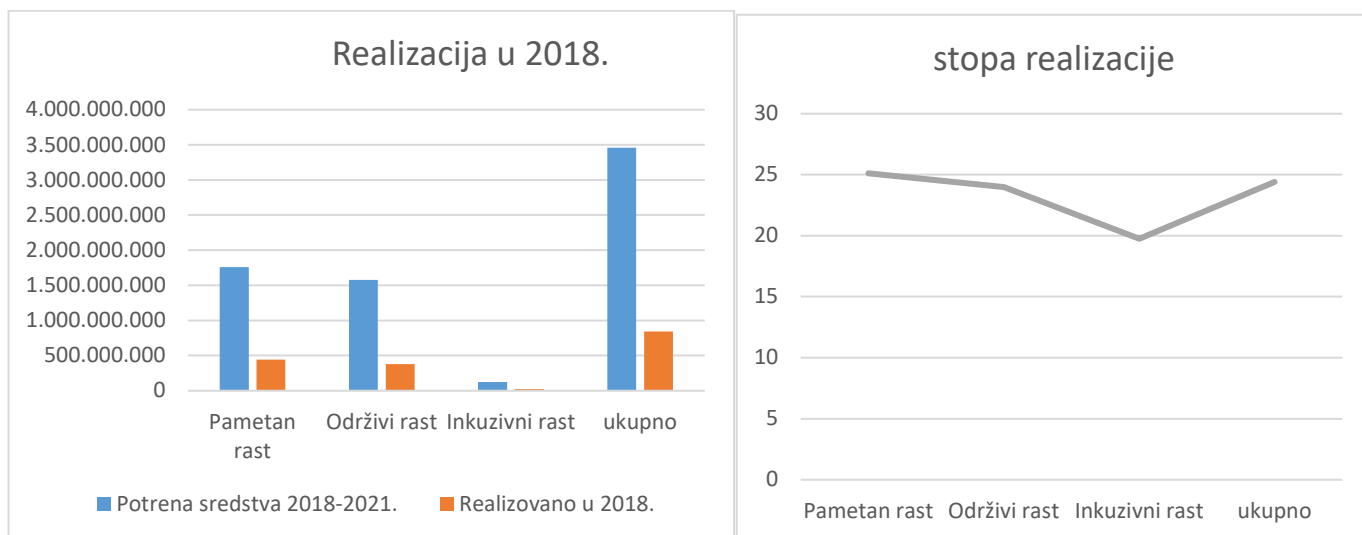


Pravcima razvoja Crne Gore 2018 – 2021. godine, identifikovane su investicije/razvojne mjere, po pravcima razvoja (pametani rast, održivi rast i inkluzivni rast) i pripadajućim oblastima politika. Potrebna sredstva za njihovu realizaciju u periodu 2018-2021. godine iznose 3.458.313.833,16 €. Za oblasti politika u okviru “pametnog rasta” potrebno je 1.759.270.935,38 € (50,77% ukupno potrebnih sredstava), za realizaciju identifikovanih investicija/razvojnih mjera za oblasti politika u okviru “održivog rasta” potrebno je 1.575.725.175,81 €, odnosno 45,56% ukupno potrebnih sredstava, a za oblasti politika u okviru “inkluzivnog rasta” 123.317.721,97€ (3,56% ukupno potrebnih sredstava).

U 2018. godini, realizovane su investicije/razvojne mjere u vrijednosti od 844.188.413,51 € ili 24,41% procijenjenih investicija za period 2018-2021. godine. Obim realizovanih investicija u okviru pravca razvoja “pametani rast” čini 25,11% potrebnih sredstava za taj pravac, a u okviru pravca razvoja “održivi rast” 24,00%, i “inkluzivni rast” 19,75%.

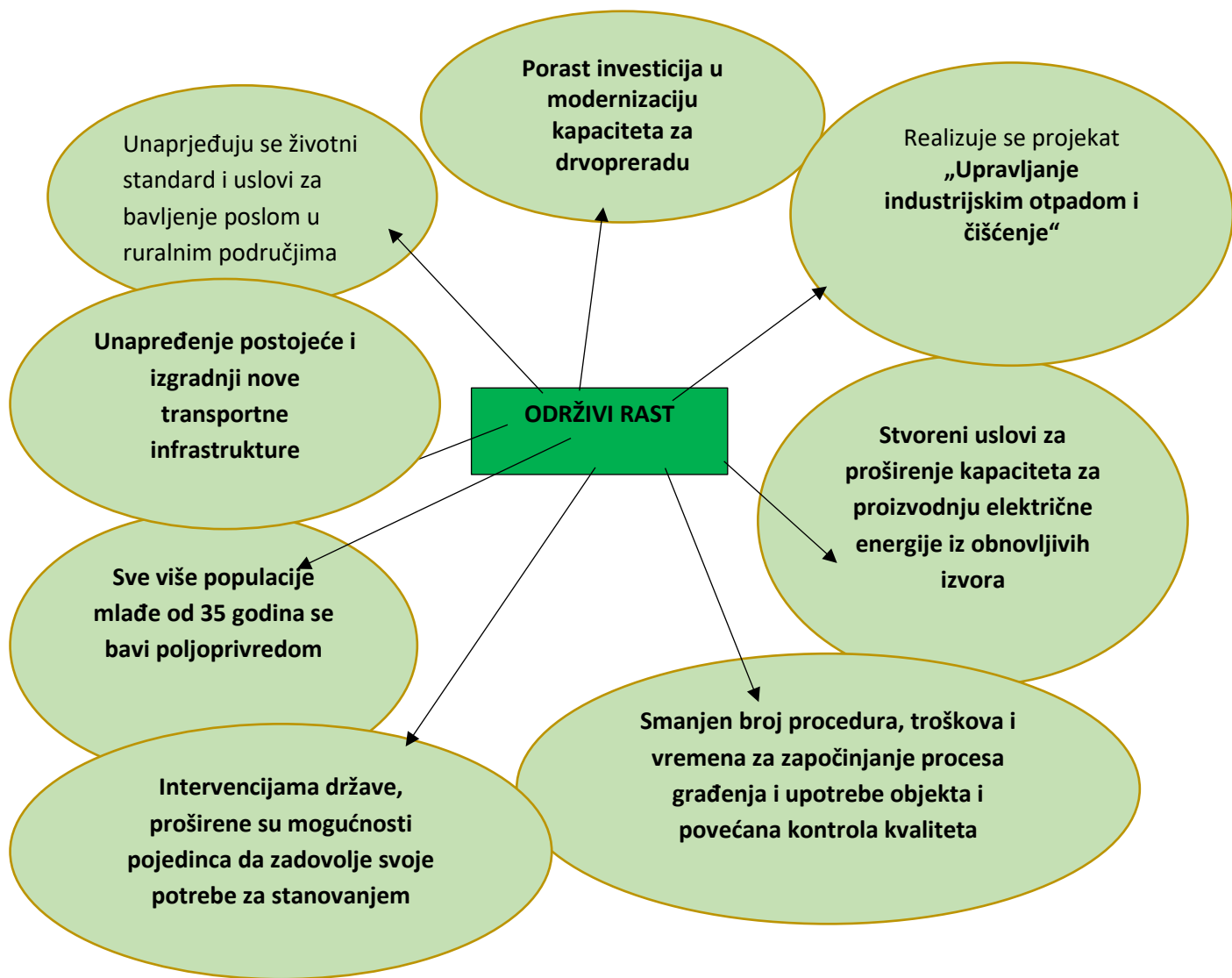
Pravci razvoja	Potrebna sredstva 2018-2021.	Realizovano u 2018.	Stopa realizacije
Pametani rast	1.759.270.935	441.829.434,2	25,11
Održivi rast	1.575.725.175	378.004.256,42	23,99
Inkluzivni rast	123.317.722	24.354.722,89	19,75
Ukupno	3.458.313.833	844.188.413,51	24,41

Od ukupnog iznosa utrošenih sredstava (844.188.413,51 €), 11,78 % je obezbijeđeno iz Budžeta, 0,53% iz sredstava EU, 27,69% iz kredita, 0,89% iz donacija i 59,10% iz ostalih izvora, koji se, uglavnom, odnose na privatna sredstva.



Najznačajniji efekti realizacije utvrđenih mjera/razvojnih projekata iz PR





SADRŽAJ

I	UVOD	1
II	OPŠTI EKONOMSKI AMBIJENT	2
II.1	<i>Makroekonomski okvir</i>	2
II.2	<i>Makroekonomska kretanja u 2018. godini</i>	2
II.3	<i>Javne finansije.....</i>	3
II.3.1	<i>Kretanje javnih finansija u 2018. godini</i>	3
II.3.2	<i>Stanje i dinamika kretanja državnog duga u 2018. godini</i>	4
III	SISTEM INDIKATORA ZA PRAĆENJE REALIZACIJE PRCG	6
IV	PRAVCI RAZVOJA-REALIZACIJA	42
V	INVESTICIJE U PROJEKTE/RAZVOJNE MJERE IDENTIFIKOVANE U PRAVCIMA RAZVOJA, REALIZOVANE U 2018. GODINI ..	121
VI	OCJENA REALIZACIJE PRAVACA RAZVOJA U 2018, SA PREPORUKAMA ZA DALJU REALIZACIJU.....	125
	KOMINIKACIONE TEZE	132

/ Uvod

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 27. decembra 2017. godine, donijela Pravce razvoja Crne Gore 2018-2021. godine koji se nadovezuju na Pravce razvoja Crne Gore 2015-2018. godine, odnosno na Pravce razvoja Crne Gore 2013-2016. godine. Pravci razvoja predstavljaju krovni razvojni implementacioni dokument kojim je utvrđen strateški cilj razvoja Crne Gore- povećanje kvaliteta života građana. U funkciji ostvarivanja strateškog cilja ekonomske politike Crne Gore, i formalno su utvrđena četiri prioritetna sektora razvoja (turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i industrija). Za realizaciju ciljeva datih Pravcima razvoja, uzimajući u obzir prirodne resurse Crne Gore, kao njene komparativne prednosti, identifikovane su oblasti politika, utvrđeni prioriteti, predložene investicije/razvojne mjere i utvrđeni autentični razvojni interesi Crne Gore.

Pravci razvoja, sa konkretnim projektima i finansijskom strukturom, predstavljaju osnovu za programiranje investicija na državnom nivou, odnosno za uspostavljanje direktne veze između sredstava i razvojnih prioriteta. Istovremeno, u skladu sa novim pristupom u ekonomskom dijalogu Crne Gore i Evropske unije, koji je postao ključan u procesu proširenja, Crna Gora je u obavezi da, jednom godišnje, kroz izradu nacionalnog programa ekonomskih reformi, izvještava Evropsku komisiju o smjernicama ekonomske i razvojne politike, odnosno reformama koje se sprovode kako bi se uspostavio dugoročni rast i ojačala konkurentnost nacionalne ekonomije. S tim u vezi, Pravci razvoja su jedno od polazišta za izradu ovih godišnjih programa.

Dokument „Pravci razvoja“ zahtijevaju permanentno praćenje realizacije razvojnih mjera/projekata i, po potrebi, njihovo inoviranje, odnosno prilagođavanje aktuelnom stanju i potrebama, kao i razvojnim stremljenjima EU. S tim u vezi, a u skladu sa zaključcima Vlade Crne Gore povodom usvajanja Pravaca razvoja Crne Gore 2018-2021. godine i Programom rada Vlade Crne Gore za 2019, Ministarstvo finansija je, u saradnji sa nadležnim institucijama, pripremlilo Izvještaj o realizaciji Pravaca razvoja Crne Gore 2018-2021. godine, u 2018. godini, kao dio konstantnog monitoring napretka.

U Izvještaju je dat prikaz realizacije definisanih mjera/projekata, kao i njihov uticaj na ostvarivanje utvrđenih ciljeva, za svaku politiku pojedinačno, a koje su, u skladu sa Strategijom EU 2020, povezane sa pravcima „pametnog“, „održivog“ i „inkluzivnog“ rasta. U tom smislu, na nivou politika, dati su ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata, ostvareni efekti, preko mjerljivih indikatora, kao i aktivnosti u narednom periodu.

S tim u vezi, a u skladu s novim pravnim okvirom za strateško planiranje, Ministarstvo finansija i Generalni sekretarijat Vlade su pristupili definisanju unaprijeđenog mehanizma za praćenje sprovođenja PRCG kroz postavljanje osnova za razradu sveobuhvatnog sistema indikatora uspjeha.

Polazna osnova za koncipiranje sistema indikatora je opredijeljenost da se sačini ne samo kvalitetan izvještaj, već da se unaprijedi budući ciklus planiranja sektorskih politika. Pri tome, sistem monitoringa i izvještavanja je baziran na dva nivoa – nivo mjere i nivo politike. Za svaku politiku određen je najmanje jedan indikator učinka, data je vrijednost definisanog indikatora za 2018. godinu, kao i projekcije za kraj 2019. i 2021. godine, odnosno prelazne i ciljne vrijednosti. Na ovaj način, pratiće se kretanje vrijednosti pokazatelja koje najbolje oslikavaju sveobuhvatan napredak u datoj oblasti politike. Sa druge strane, i za svaku mjeru definisan je odgovarajući indikator, a o njihovim vrijednostima/stanju izvještava se svake godine, uz navođenje obrazloženja i preporuka za naredni period sprovođenja.

Takođe, Izvještajem su obuhvaćene i ukupne investicije, po izvorima finansiranja, koje će, uz kvartalno ažuriranje, biti dobra osnova za kreiranje i vođenje razvojne i ekonomske politike.

// OPŠTI EKONOMSKI AMBIJENT

II.1 Makroekonomski okvir

Makroekonomski okvir u Crnoj Gori karakteriše nastavak investicione aktivnosti, diverzifikacija domaće privrede uz jačanje proizvodnje i izvoza, dalje unaprjeđenje fiskalne pozicije i umjeren rast privatne potrošnje i uvoza. Pretpostavke makroekonomskog scenarija zasnovane su na kretanjima globalne ekonomske aktivnosti, projekcijama rasta najvažnijih trgovinskih i ekonomskih partnera Crne Gore, Eurozone, ali i zemalja regiona, a uzet je u obzir i potencijal domaće ekonomije i njene mogućnosti da apsorbuje jači rast. Očuvanje makroekonomske stabilnosti i stvaranje pretpostavki za održiv rast privrede, ostaje glavno opredjeljenje ekonomske politike i u narednom periodu.

U protekle dvije godine, rast crnogorske ekonomije bio je zasnovan na snažnoj investicionoj aktivnosti, u prioritetnim oblastima, sektorima turizma, energetike i poljoprivrede, dok su veliki udio u ukupnim, činile i javne investicije u infrastrukturne projekte.

II.2 Makroekonomska kretanja u 2018. godini

Ekonomski rast je u 2018. godini, drugu godinu zaredom, bio je iznad očekivanja i projekcija Vlade Crne Gore, kao i relevantnih međunarodnih organizacija. Trend rasta započeo u 2017. sa ostvarenom stopom od 4,7%, nastavljen je i u 2018. godini, kada je, prema preliminarnim kvartalnim podacima Monstat-a, ostvaren ekonomski rast od 4,9% (po kvartalima: Q1-4,5%; Q2-4,9%; Q3-5,0%; Q4-4,8%). Posmatrano sa potrošne strane, snažan doprinos rastu dala je potrošnja domaćinstava (3,4 p.p.), usljed značajnog rasta zaposlenosti, kreditne aktivnosti i prihoda od turizma. Procjenjuje se da je pojačana investiciona aktivnost usmjerena na turizam, energetiku i gradnju autoputa Bar-Boljare i ostale privatne i javne projekte, doprinijela rastu BDP-a u 2018. godini 4,0 p.p. Doprinos izvoza roba i usluga bio je 3,9 p.p, dok je negativan doprinos uvoza roba i usluga iznosio 6,0 p.p. Na strani ponude, najznačajniji rast u 2018. godini od 23,1% ostvaren je u građevinarstvu, industrijska proizvodnja veća je za 22,4% usljed visokog rasta proizvodnje električne energije (povoljni vremenski uslovi i novi kapaciteti), promet u trgovini na malo pratio je ukupnu ekonomsku aktivnost i bio realno veći za 3,4%, dok je u sektoru turizma zabilježen visok rast kako dolazaka (10,2%), tako i noćenja turista (8,2%). Prema preliminarnim podacima Centralne banke, prihodi od turizma prebacili su milijardu eura (1.000,9 mil.€), što je rast od 8,6% i u skladu je sa projekcijama za 2018. godinu.

Potrošačke cijene u 2018. bile su pod dominantnim uticajem kretanja rasta cijena nafte na svjetskom tržištu i primjene nove regulative u oblasti poreske politike. Godišnja stopa u decembru iznosila je 1,6%, dok je prosječna stopa za 2018. iznosila 2,6%. Proizvođačke cijene su u 2018. godini porasle u prosjeku za 1,7%, prvenstveno zbog rasta cijena električne energije, uvozne cijene su bile veće 1,5%, usljed rasta cijena koksa i derivata nafte, dok su izvozne cijene prosječno porasle 1,3%, prvenstveno zbog rasta cijena osnovnih metala.

Tržište rada tokom 2018. bilježi pozitivna kretanja, pa je broj zaposlenih, prema administrativnim podacima, porastao za 4,3%, dok je stopa registrovane nezaposlenosti na kraju decembra iznosila 17,8%, tj. 4,3 p.p. niže u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Takođe, na kraju decembra bilo je 19,3% nezaposlenih lica manje u odnosu na decembar 2017. Najveći rast zaposlenosti zabilježili su sektori: građevinarstva (12,5%), saobraćaja (6,8%) i turizma (6,6%). Prema Anketi o radnoj snazi, zaposlenost u 2018. godini porasla je 3,6%, što je prosječno 8.200 novozaposlenih, dok je stopa nezaposlenosti iznosila 15,2%, što je na najnižem nivou od 2006. godine. Stopa aktivnosti je takođe bila na rekordno visokom nivou od 56,0%, i veća je za 1,3 p.p. u odnosu na 2017, pa se tokom 2018. na tržište rada prosječno priključilo 6.700 lica.

Bankarski sektor u 2018. godini ostvario je pozitivan finansijski rezultat od 24,8 mil.€. Ukupni krediti u decembru bili su veći za 8,5% na godišnjem nivou, što je rezultat povećanog kreditiranja sektora stanovništva od 12,0% i privrede od

5,8%, u posmatranom periodu. Banke su u 2018. odobrile 7,5% više novih kreditnih plasmana, dok su ukupni depoziti, na godišnjem nivou, povećani za 5,9%. Zbog pogoršanja finansijskog stanja u Atlas i IBM banci, CBCG je 7.12.2018. godine, u ove banke, uvela prvo privremenu upravu, a potom je početkom januara tekuće godine uveden stečaj u IBM banci. CBCG je uvela stečaj u Atlas banku 5. aprila ove godine, nakon neuspješne druge, otvorene dokapitalizacije od 22,0 mil.€. Ukupni depoziti ove banke iznose 189 mil.€, od čega su depoziti za koje garantuje Fond za zaštitu depozita, 89 mil.€.

Tekući račun platnog bilansa u 2018. godini karakteriše rast deficita tekućeg računa i spoljnotrgovinske razmjene, ali i ostvarenje suficita na računu usluga. Suficit na računima usluga, primarnog i sekundarnog dohotka pokrio je 61,3% robnog deficita. Prihodi od turizma iznosili su 1.000,9 mil.€, što je 64,0% ukupnih prihoda od usluga. Neto priliv stranih direktnih investicija pokrio je 40,7% deficita tekućeg računa, koji je iznosio 17,2% procijenjenog BDP-a i bio veći 1,1 p.p. u odnosu na prethodnu godinu. Spoljnotrgovinski deficit povećan je za 10,2%, usljed nominalno veće vrijednosti uvoza od izvoza roba. Rast ukupnog izvoza roba opredijeljen je povećanjem izvoza električne energije i medicinskih i farmaceutskih proizvoda, dok je na rast uvoza roba najviše uticao uvoz nafte i naftnih derivata, pogonskih mašina i uređaja i drumskih vozila.

Neto priliv stranih direktnih investicija u 2018. godini je pao na 7,1% BDP-a, sa 11,3% BDP-a, koliko je iznosio u 2017, usljed visokog odliva SDI, dok je ukupan priliv investicija bio na nivou od 18,3% BDP-a.

II.3 Javne finansije

Strukturu javnih finansija Crne Gore čini Budžet Crne Gore sa državnim fondovima i budžeti lokalnih samouprava, pri čemu Centralni budžet čini 91,3% javnih finansija u 2018, dok se preostalih 8,7% odnosi na lokalnu samoupravu.

Fiskalnu politiku u prethodnom periodu karakteriše stvaranje uslova za jačanje stabilnosti javnih finansija. U skladu sa tim, sprovedene su mjere fiskalne konsolidacije definisane Planom sanacije budžetskog deficita i javnog duga za period 2017–2021. godine i dopunjene Fiskalnom strategijom za period 2017–2020. godine. Dizajnirane mjere dale su pozitivne efekte i rezultirale povećanjem javnih prihoda, što je uz racionalizaciju javne potrošnje, omogućilo smanjenje deficita i zaustavilo trend rasta javnog duga, odnosno stvorilo uslove za njegovo postepeno opadanje u srednjem roku. Sprovođenje mjera usmjerenih na jačanje stabilnosti javnih finansija, pratile su i dinamične stope ekonomskog rasta, što je uz unapređenje kreditnog izgleda zemlje, za rezultat imalo jačanje ukupnog ekonomskog ambijenta.

II.3.1 Kretanje javnih finansija u 2018. godini¹

Preliminarni konsolidovani javni prihodi u 2018. godini iznosili su 1.969,4 mil. €, odnosno 42,6% procijenjenog BDP-a (4.619,1 mil.€), pri čemu prihodi centralnog budžeta iznose 1.746,0 mil. € ili 37,8%, dok se 223,4 mil. € ili 4,8% odnosi na prihode budžeta lokalne samouprave.

U odnosu na prethodnu godinu ostvareni javni prihodi veći su za 184,1 mil. € ili 10,3%. Značajno veće ostvarenje prihoda, u odnosu na 2017. godinu, nastalo je kao rezultat sprovedenih mjera fiskalne konsolidacije, kao i pozitivnih kretanja u makroekonomskom okruženju. Shodno navedenom, sve najznačajnije kategorije poreskih prihoda zabilježile su rast u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu je: naplata prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost viša za 68,2 mil. €, kao rezultat ekonomske aktivnosti i povećanja opšte stope PDV-a za 2 p.p i doprinosa za 29,5 mil. € uslijed naplate poreskih potraživanja shodno Zakonu o reprogramu poreskih potraživanja i jačanja poreske discipline.

¹ Podaci korišćeni u ovom izvještaju su preliminarni, a konačni podaci biće prikazani u Zakonu o završnom računu budžeta za 2018. godinu.

Najznačajnija pozitivna odstupanja u dijelu neporeskih prihoda u odnosu na prošlu godinu zabilježena su kod ostalih prihoda koji su viši za 36,8 mil. € ili približno 2 puta više, uslijed povećanja prihoda od kapitala.

U odnosu na planirane, ostvareni javni prihodi manji su za 18,8 mil. € ili 0,9%. Negativno odstupanje prihoda u odnosu na planirane, prije svega, rezultat je manjeg ostvarenja prihoda od akciza uzrokovano nepovoljnim kretanjima na tržištu, a što je bio i razlog redefinisanja akcizne politike u julu 2018. godine, shodno izmjenama zakona o akcizama.

Od početka primjene Zakona o reprogramu poreskog potraživanja do 31.12.2018. godine naplaćen je ukupan iznos reprogramiranog poreskog duga od 44,4 mil. €, što predstavlja 72,3% planirane naplate poreskog duga po ovom osnovu. Prema podacima dobijenim od strane Poreske uprave tokom prethodne tri godine nivo dospelog poreskog duga smanjen je za preko 190 miliona eura, zahvaljujući implementaciji Plana za upravljanje poreskim dugom i jačanje mjera naplate za period 2017-2021. godina.

Preliminarna konsolidovana javna potrošnja u 2018. godini iznosila je 2.152,4 mil. € ili 46,6% BDP-a, što predstavlja povećanje od 140,0 mil.€ ili 7,0% u odnosu na 2017. godinu. U odnosu na planiranu, ukupna javna potrošnja veća je za 66,2 mil. € ili 3,2%. U strukturi ukupne javne potrošnje, Tekuća javna potrošnja veća je u odnosu na planiranu za 110,6 mil. €, pri čemu je najveće pozitivno odstupanje zabilježeno kod kapitalnih izdataka u Tekućem budžetu u iznosu od 25,5 mil. €, kao prije svega, rezultat nabavke opreme za potrebe Vojske Crne Gore po osnovu zaključenog kreditnog aranžmana. Pored navedenog, veća realizacija u odnosu na planiranu zabilježena je kod rashoda za Kamate i Transfera institucijama, pojedincima, NVO i javnom sektoru. Na drugoj strani, Kapitalni budžet realizovan je u manjem iznosu od planiranog za 44,4 mil. €, dok je u odnosu na prethodnu godinu manji za 1,3 mil. €.

Shodno ostvarenju javnih prihoda i izvršenju javne potrošnje, prema preliminarnim podacima, u 2018. godini, ostvaren je **deficit javnih finansija** u iznosu od 183,0 mil. € ili 4,0% BDP-a, što je za 44,1 mil. € odnosno 19,4% manje u odnosu na prethodnu godinu, što upućuje da su mjere fiskalne konsolidacije dale pozitivne rezultate. U isto vrijeme ostvaren je suficit Tekuće javne potrošnje u iznosu od 113,7 mil. € ili 2,5% BDP-a.

U 2018. godini ostvaren je primarni deficit javnih finansija (deficit umanjen za kamate) u iznosu od 90,0 mil. € ili 1,9% BDP-a. Otplata duga iznosila je 712,6 mil. € i, zajedno sa pomenutim deficitom, finansirana je iz pozajmica i kredita iz inostranih izvora u iznosu od 913,1 mil. €, zaduživanjem na domaćem tržištu u iznosu od 222,4 mil. € i prihodima od privatizacije u iznosu od 23,9 mil. €. Kao posljedica ovih transakcija depoziti su povećani za 203,2 mil. €.

II.3.2 Stanje i dinamika kretanja državnog duga u 2018. godini

Državni dug Crne Gore, na kraju 2018. godine, iznosio je 3.152,98 mil.€, odnosno 68,26% BDP-a². Unutrašnji dug iznosio je 392,98 mil.€ ili 8,51 % BDP-a, dok je spoljni dug iznosio 2.760,00 mil.€ ili 59,75% BDP-a. Dug lokalne samouprave, na dan 31.12.2018. godine, iznosio je 115,75 mil. €, odnosno 2,51% BDP-a, pa je Javni dug, na dan 31.12.2018. godine, iznosio 3.268,73 mil.€, odnosno 70,77% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija, koji su na kraju 2018. godine iznosili 276,83 mil. €, neto javni dug Crne Gore na kraju 2018. godine iznosi 2.991,90 mil. € ili 64,77% BDP-a.

U toku 2018. godine, sprovedene su značajne finansijske operacije. Naime, u aprilu 2018. godine sprovedena je emisija euroobveznica na međunarodnom tržištu u iznosu od 500 mil. €, sa rokom dospeljeća od 7 godina i kamatnom stopom u iznosu od 3,375%. Pomenute euroobveznice iskorišćene su za refinansiranje dijela obveznica koje dospijevaju u 2019, 2020 i 2021. godini, kao dijela državnog duga, u ukupnom iznosu od 362,35 mil. €. Na taj način postignut je cilj da se smanji opterećenje u pogledu otplate duga u srednjem roku.

Takođe, u drugom kvartalu 2018. godine, zaključen je kreditni aranžman sa sindikatom banaka (OTP, Credit Suisse,

² Prema preliminarnim podacima Monstat-a, BDP za 2018. godinu iznosi 4.619,1 mil. Eura.

Crnogorska komercijalna banka i Societe Generale), uz garanciju Svjetske banke, čime je obezbijeđen iznos od 250 miliona eura (sa periodom otplate od 12 godina, uključujući grejs period od 4 godine i kamatnom stopom EUROIBOR + 2,95%), koji će se koristiti za refinansiranje dijela državnog duga.

Na iznos duga, tokom 2018. godine, uticalo je i kreditno zaduženje države kod kineske Exim banke, za finansiranje Projekta izgradnje autoputa Bar – Boljare, prioritetna dionica Smokovac – Uvač – Mateševo, u ukupnom iznosu od 135,93 mil.€³ (186,47 mil. USD).⁴ Ukupan iznos angažovanih sredstava Kineskog kredita, za period 2015-2018. godine iznosi 431,33 mil. € odnosno 591,70 mil USD.

³ Prema ugovorenom fiksnom kursu EUR/USD 1,3718.

⁴ Navedeni iznos se odnosi na 85% sredstava potrebnih za Projekat izgradnje autoputa Bar – Boljare, prioritetna dionica Smokovac – Uvač – Mateševo, dok preostalih 15% se obezbjeđuje iz budžeta Crne Gore.

III Sistem indikatora za praćenje realizacije PRCG

U skladu s novim pravnim okvirom za strateško planiranje, odnosno principima dobrog planiranja politika i praćenja realizacije strateških dokumenata, propisanih *Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*, Ministarstvo finansija i Generalni sekretarijat Vlade su pristupili definisanju unaprijeđenog mehanizma za praćenje sprovođenja PRCG kroz postavljanje osnova za razradu sveobuhvatnog sistema indikatora uspjeha.

Polazna osnova za koncipiranje sistema indikatora je opredijeljenost da se sačini ne samo kvalitetan izvještaj, već da se unaprijedi budući ciklus planiranja sektorskih politika, na osnovu dosadašnjeg iskustva u realizaciji pojedinih mjera, naročito imajući u vidu **da su Pravci razvoja Crne Gore po svojoj prirodi krovni strateški dokument, koji po svim sektorskim politikama pruža jasnu viziju djelovanja, a sve u cilju realizacije ključnih razvojnih potencijala Crne Gore.**

Kroz sveobuhvatne konsultacije sa Koordinacionim timom za praćenje PRCG, a na osnovu mjera predviđenih ovim strateškim dokumentom, koncipiran je sistem monitoringa i izvještavanja koji je baziran na dva nivoa – **nivo mjere i nivo politike.**

Za svaku politiku određen je najmanje jedan indikator učinka, data je vrijednost definisanog indikatora za 2018. godinu, kao i projekcije za kraj 2019. i 2021. godine, odnosno prelazne i ciljne vrijednosti. Na ovaj način, pratiće se kretanje vrijednosti pokazatelja koje najbolje oslikavaju sveobuhvatan napredak u datoj oblasti politike.

Sa druge strane, i **za svaku mjeru definisan je odgovarajući indikator (koji je ili indikator učinka ili indikator rezultata, u zavisnosti od prirode mjere⁵)**. O njihovim vrijednostima/stanju izvještava se svake godine, uz navođenje obrazloženja i preporuka za naredni period sprovođenja.

Za svaku mjeru dat je semafor pristup, odnosno vizuelna oznaka stepena njene ispunjenosti. Zelenom bojom prikazane su mjere sa dobro ostvarenim rezultatima, žutom mjere sa zadovoljavajućim stepenom realizacije, a crvenom mjere sa čijom se realizacijom nije otpočelo u izvještajnom periodu. Ovaj pristup omogućava godišnje praćenje dinamike sprovođenja predviđenih obaveza i ukazuje na oblasti politika u kojima je potrebno preduzeti korektivne mjere.

Da je **akcenat stavljen na budući ciklus planiranja politika**, kao dodatnu vrijednost izvještaja, potvrđuje i činjenica da tabelarni prikaz sadrži ne samo vrijednosti indikatora za 2018. godinu koji će se pratiti do kraja sprovođenja Pravaca razvoja Crne Gore (PRCG), nego i dva dodatna elementa koja mogu biti od koristi za naredni period sprovođenja: **1. prostor da se po pojedinim politikama predlože nove mjere i 2. kolonu s preporukama koje treba da adresiraju izazove nastale u dosadašnjem periodu realizacije.**

O indikatorima iz Pravaca razvoja u narednom periodu biće moguće izvještavati i putem Portala za strateško planiranje, koji je razvio Generalni sekretarijat Vlade, a koji omogućava praćenje trendova vrijednosti indikatora, kao i njihovo povezivanje sa drugim krovim i sektorskim strateškim dokumentima.

⁵ O razlici između indikatora učinka i indikatora rezultata možete pročitati više u [Metodologiji razvijanja politika, izrade i sprovođenja strategijskih dokumenata](#).

Tabela 1 PRAVCI RAZVOJA-indikatori

PAMETAN RAST					
POSLOVNO OKRUŽENJE					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Poboljšana pozicija u izvještaju o lakoći poslovanja Doing business izvještaj	2018 - rang 50	2019. ⁶ poboljšanje pozicije 5	2020. poboljšanje pozicije 5	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Izmjene propisa, u skladu sa preporukama iz "Giljotine propisa"	Broj realizovanih preporuka	Zaključno sa IV kvartalom 2018. godine, od usvajanja Akcionog plana (maj 2012) realizovane su 1.254 preporuke od ukupno prihvaćenih 1.446 preporuka, odnosno stepen realizacije iznosi 86,72%.	Praćenje realizacije preporuka definisanih Akcionim planom „Giljotine propisa“ u fokusu je izvještaja i ocjena Crne Gore od strane Evropske komisije. Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond prilikom izvještavanja o ekonomskom napretku Crne Gore svoje ocjene baziraju i na stepenu realizacije preporuka Giljotine propisa.	Projekat je završen, zaključno sa IV kvartalom 2018. godine
2.	Unapređenje kvaliteta kontinuiranog vršenja analize procjene uticaja propisa (RIA) na državnom i lokalnom nivou	Procenat izrađenih RIA koje su usaglašene sa standardima kvaliteta, u odnosu na ukupan broj RIA koje su dostavljene na mišljenje Ministarstvu finansija prvi put	59% - procenat RIA-e koje su usaglašene sa standardima kvaliteta koje je ček listom uspostavilo Ministarstvo finansija.	Ministarstvo finansija je uz tehničku pomoć relevantnih eksperata za RIA kreiralo ček listu na osnovu koje je analiziralo kvalitet dostavljenih RIA obrazaca. Analiza je za rezultat imala sljedeće: Od ukupno 470 RIA koje su resorne institucije dostavile Ministarstvu	U narednom periodu nastaviće se sa aktivnostima na podizanju kvaliteta RIA, kao i na punoj implementaciji ovog koncepta i na nivou lokalnih samouprava.

⁶ Iz Izvještaja o lakoći poslovanja za 2020.

				finansija tokom 2018. godine na mišljenje 269 RIA karakteriše ocjena „dobra RIA“, 164 RIA karakteriše ocjena „prosječna RIA“, dok su 23 RIA-e ocijenjene kao nekvalitetne. Predlagači propisa su za 14 propisa, saglasno članu 33 stav 2 Poslovnika Vlade Crne Gore, dostavili obrazloženje da ne treba vršiti RIA-u. Naime, članom 33 stav 2 Poslovnika Vlade propisano je da ako predlagač ocijeni da u postupku pripreme zakona ili drugog propisa ne treba vršiti RIA, dužan je da to posebno obrazloži.	
3.	Izmjene i dopune propisa u cilju pojednostavljenja i smanjenja troškova sprovođenja administrativnih procedura na državnom i lokalnom nivou u skladu sa preporukama privatnog sektora	Implementacija Zakona o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama	Zakoni usvojeni	Predloženim tekstom Zakona izvršeno je smanjenje 72 takse (11% od ukupnog broja), dok je ukinuto 49 taksi (7%).	Kontinuirana implementacija
POLITIKA MSP					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Povećan broj MMSP	Broj MMSP 29.534	<i>Broj MMSP povećan za 2%</i>	<i>Broj MMSP povećan za 4%</i>	
II	Povećan broj zaposlenih u MMSP	Broj zaposlenih u MMSP 138.839	<i>Broj MMSP povećan za 2%</i>	<i>Broj MMSP povećan za 4%</i>	

	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Unaprjeđenje mehanizama finansijske podrške MSP	Broj podržanih preduzeća Iznos odobrenih sredstava	605 projekta/preduzeća 210,383,231.00 €	Mjera se odvija u kontinuitetu	Nastaviće se sa realizacijom mjere u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2020 i godišnjim Akcionim planovima
2.	Unaprjeđenje preduzetničke infrastrukture i jačanje preduzetničkih znanja i vještina	Broj podržanih preduzeća i početnika u biznisu kroz programe obuke i mentorstva	30 podržanih preduzeća/početnika u biznisu	Mjera se odvija u kontinuitetu	Nastaviće se sa realizacijom mjere u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2020 i godišnjim Akcionim planovima
3.	Unaprjeđenje konkurentnosti MSP	Učešće izvoznika u ukupnom broju MSPP Broj podržanih žena i mladih kroz dostupne programe podrške	Učešće MSP u izvozu 78,9% 30% podržanih MSP u vlasništvu žena i mladih u okviru dostupnih programa podrške	Mjera se odvija u kontinuitetu	Nastaviće se sa realizacijom mjere u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2020 i godišnjim Akcionim planovima

PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021
I	Povećan broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji	12.295	Porast od 1%	Porast od 3%
II	Povećano učešće prerađivačke industrije u ukupnom izvozu	280.27 mil. €	Porast od 1%	Porast od 3%

	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Program podrške za modernizaciju prerađivačke industrije 2018-2020 MEK	Broj preduzeća/vrijednost ukupne podrške kroz grantove	2018: 7 preduzeća/126.498 €	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Imajući u vidu da su investicije u opremu jedan od ključnih koraka ka ostvarivanju veće fleksibilnosti, produktivnosti i rentabilnosti crnogorskih preduzeća, kao i da predstavljaju jedan od glavnih koraka na putu razvoja preduzeća i modernizacije crnogorske privrede,

					potrebno je nastaviti sa realizacijom ove mjere.
2.	Program za unaprjeđenje inovativnosti MSP 2018-2020 MEK	Broj odobrenih aplikacija MSP/vrijednost odobrenih projekata	2018: 9 preduzeća/30.724 €	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Kako bi se omogućilo preduzećima da pristupe znanju i iskustvima koji su im potrebni kako bi postala inovativna i ojačala svoju konkurentnost i produktivnost potrebno je nastaviti sa realizacijom ove mjere.
3.	Program podrške razvoju zanatstva MEK	Broj zanatlija koji su podržani/vrijednost podrške kroz grantove	2018: 1 zanatlija/1.275 €	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere, ali je evidentiran nizak stepen interesovanja što je uslovilo određene modifikacije u samoj programskoj liniji, kako bi njeni efekti bili vidljiviji u narednom periodu.	S obzirom na značaj zanatstva kao pokretača bržeg ekonomskog razvoja, potrebno je nastaviti sa realizacijom mjere na planu jačanja konkurentnosti zanatske djelatnosti kao i povećanja prepoznatljivosti crnogorskih proizvoda u zemlji i šire.
4.	Unaprjeđenje proizvodnih kapaciteta kroz investiciona ulaganja Tošćelik NK i Uniprom KAP PG	Vrijednost ulaganja	2018: 9.950.712 €	Investicije koje su realizovane u 2018 godini usmjerene su na eliminisanje uskih grla u proizvodnji, povećanje produktivnosti i obima proizvodnje, kao i na ulaganja u pripremanje povodom otvaranja novih kapaciteta koji će dati proizvode veće dodate vrijednosti.	Imajući u vidu najavljena ulaganja, polako se stvaraju uslovi za formiranje stabilnog sektora industrije čelika i aluminijuma, koji će otvoriti šansu za razvoj postojećim i novim firmama da, u vidu kooperanata, budu skoncentrisani oko velikih sistema i, na taj način, obezbijede stabilno poslovanje. Samim tim očekivanja su da će ključni predstavnici metalnog sektora nastaviti sa realizacijom mjere/planiranih investicija.

KONKURENTNOST/SDI					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Poboljšanje konkurentnosti domaće privrede kroz subvencionisanje MSP sektora	Broj podržanih MMSP/ Ugovorenih subvencija: 103	Porast od 20%	Porast od 50%	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Program podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori	Broj podržanih klastera: Vrijednost finansijske podrške	Podržano 9 klastera. Vrijednost dodjeljenih subvencija u iznosu od 101375,50 €	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere s fokusom na povezivanje sa naučno-istraživačkim institucijama, Univerzitetima, centrima izvrsnosti.
2.	Program razvoja biznis zona	Broj izrađenih projektnih zadataka za infrastrukturno opremanje biznis zona od lokalnog značaja	2018: 1/ nema budžeta	Ministarstvo ekonomije nema opredijeljen budžet za aktivnosti unapređenja biznis zona, tako da nema ni relevantnih planova i indikatora, iz razloga što su ove aktivnosti u nadležnosti opština.	Nastaviti sa realizacijom mjere. Ministarstvo ekonomije promoviše biznis zone u okviru redovnih aktivnosti, za razvoj istih nema definisan budžet.
3.	Povećanje konkurentnosti i stepena zaposlenosti (Uredba o podsticanju direktnih investicija)	Broj potpisanih ugovora/zaključenih ugovorabroj otvorenih radnih mjesta	3 / 100	Nastavljena realizacija zaključenih 6 ugovora iz 2016. U 2018. su realizovane 4 isplate, dok u 2019. treba da se realizuju preostale dvije rate ugovora.	Nastaviti sa realizacijom mjere kroz novu Programsku liniju za podsticaj direktnih investicija, uz pojednostavljene procedure i kriterijume.
4.	Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima	Broj podržanih preduzeća Vrijednost finansijske podrške kroz grantove	Podržano 34 projekta za uvođenje međunarodnih standarda u poslovanje. Ukupna vrijednost	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere, uz proširenje palete standarda za podršku, kao i

	međunarodnih standarda poslovanja		dodijeljenih subvencija 99.297,32 €		pojačane promotivne aktivnosti.
--	-----------------------------------	--	--	--	---------------------------------

NAUKA					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Porast broja novih zapošljavanja kroz programe podrške istraživanju i inovacijama	0	30	40	
II	Porast broja ostvarenih partnerstava nauka-privreda	9	15	25	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Jačanje ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta				
1.1.	Program podrške zapošljavanju svršenih doktora nauka i doktoranata	Broj dodijeljenih grantova Broj zapošljenih doktora nauka i doktoranata	Nije bilo dodijeljenih grantova (Vrijednost 2018: 0) Nije bilo zapošljenih doktora nauka i doktoranata (Vrijednost 2018: 0)	Mjera nije prispjela za realizaciju. Ministarstvo nauke će realizovati Program podrške zapošljavanju svršenih doktora nauka i doktoranata putem Kolaborativne grant šeme za inovativne projektne ideje u okviru IPA II Finansijske perspektive 2014.-2020, odnosno Sektorskog operativnog programa za obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu politiku (SOPEES) 2015-2017. S tim u vezi, Direktorat za finansiranje i ugovaranje sredstava EU pomoći Ministarstva finansija (CFCU) kao ugovorno tijelo, objavilo je Poziv u okviru Kolaborativne šeme početkom februara 2019. godine.	Nastaviti s realizacijom aktivnosti uz pojačano djelovanje u segmentu evaluacije kompletnih prijava, a kako bi implementacija grantova i zapošljavanje bilo realizovano u zadanom roku.

				Rok za dostavljanje koncepata projekata bio je 18. mart 2019. godine, dok se očekuje uskoro objavljivanje poziva za kompletne aplikacije, za one podnosiocima prijava koji su prošli prvu fazu evaluacije i kojima je prihvaćen koncept. S tim u vezi, o indikatorima će se moći izvještavati u narednom izvještajnom periodu za 2019. godinu.	
1.2.	<u>Nova mjera (dodata tokom 2018):</u> Stipendije za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori	Broj realizovanih konkursa za stipendije za doktorska istraživanja Broj dodijeljenih stipendija	Jedan realizovan konkurs za stipendije za doktorska istraživanja (Vrijednost 2018: 1) Devetnaest dodijeljenih stipendija (Vrijednost 2018: 19)	Javni poziv za dodjelu stipendija za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori u 2018/2019 godini objavljen je 18. maja 2018. godine, s rokom za dostavljanje prijave projekata do 15. oktobra 2018. godine. Po osnovu ovog Javnog poziva odobreno je 19 stipendija za doktorska istraživanja. Riječ je o prvom u nizu javnih poziva, čiji je cilj da se za tri godine formira kritična masa od oko 50 mladih istraživača, koji će se baviti istraživanjima na puno radno vrijeme.	Nastaviti s realizacijom aktivnosti u vidu objavljivanja novog Konkursa u 2019. godini, s fokusom na preporuke prethodno sprovedenog Konkursa za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori iz 2018. godine.
1.3.	Program za finansiranje NI projekata	Broj odobrenih grantova za NI projekte Broj odobrenih grantova za inovativne projekte Broj podržanih projekata za uspostavljanje centara izvrsnosti Broj novih zapošljavanja kroz grantove za NI	Nije bilo odobrenih grantova za NI projekte (Vrijednost 2018: 0) Deset odobrenih grantova za inovativne projekte (Vrijednost 2018: 10) Jedan podržan projekat za uspostavljanje centara izvrsnosti (Vrijednost 2018: 1) Nije bilo novih zapošljavanja kroz	Konkurs za dodjelu grantova za naučnoistraživačke projekte, objavljen je 26. oktobra 2018. godine, s rokom za dostavljanje prijave do 19. novembra 2018. godine. Na Konkurs je prijavljeno 72 predloga projekata. Kako je na Konkurs pristigao veliki broj predloga projekata, a evaluacija se vrši od	Nastaviti s realizacijom aktivnosti vodeći posebno računa o funkcionisanju i održivosti partnerstava nauka-privreda, kao i partnerstava sa međunarodnim partnerima, kao i o finansijskom menadžmentu projekata.

		projekte, za inovativne projekte i centre izvrsnosti	grantove za NI projekte, za inovativne projekte i centre izvrsnosti (Vrijednost 2018: 0)	strane dva međunarodna evaluatora po projektu, rezultati su objavljeni krajem februara 2019. godine (dodijeljeno je 15 grantova), te će se o indikatoru moći izvještavati u 2019. godini. Ministarstvo nauke je po osnovu usvojenog Programa za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018-2020) objavilo istoimeni Konkurs 17. jula 2018. godine, s rokom za dostavljanje projektnih prijava 24. septembar 2018. godine. Nakon procesa dvostepene evaluacije, za finansiranje je prihvaćeno 10 grantova. U okviru projekta „Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost – INVO“, koji se finansira iz kredita Svjetske banke, finansirano je uspostavljanje prvog centra izvrsnosti – Institut „Centar izvrsnosti u istraživanju i inovacijama“ (UCG).	Nastaviti sa realizacijom aktivnosti u vidu objavljivanja novog Konkursa u 2019. godini kroz korigovanje pravila za sufinansiranje prihvatljivih troškova u skladu sa pravilima državne pomoći i u saradnji sa Agencijom za konkurentnost. Posebnu pažnju obratiti na finansijski menadžment tekućih inovativnih projekata odobrenih po Konkursu iz 2018. Nastaviti sa realizacijom aktivnosti s fokusom na ostvarivanje efikasne i transparentne međunarodne evaluacije, koja treba biti realizovana u zadatom roku.
2.	Unapređenje međunarodne saradnje i umrežavanja				
2.1.	Unapređenje učešća u međunarodnim i EU programima i kolaboracijama u okviru renomiranih NI ustanova	Broj aktivnih projekata u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije H2020 u kojima su crnogorske institucije korisnici/partneri ili treće strane	Devetnaest aktivnih projekata u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije H2020 u kojima su crnogorske institucije korisnici/partneri ili treće strane (Vrijednost 2018: 19)	U toku 2018. godine crnogorski timovi učestvovali su u ukupno 65 COST akcija, od čega je 27 akcija započeto u ovoj godini. Po osnovu Konkursa NIIID 2018 odobreno	Nastaviti sa realizacijom aktivnosti uz pojačanu promociju mogućnosti koje se pružaju kroz različite dostupne međunarodne programe i kolaboracije.

		Broj tekućih COST akcija u kojima učestvuju crnogorski istraživači Broj odobrenih prijava za podršku učešću u H2020 programu i podršku mobilnosti u okviru međunarodnih kolaboracija po Konkursu NIID	65 tekućih COST akcija u kojima učestvuju crnogorski istraživači (Vrijednost 2018: 65) 24 odobrenih prijava za podršku učešću u H2020 programu i podršku mobilnosti u okviru međunarodnih kolaboracija po Konkursu NIID (Vrijednost 2018: 24)	je 6 prijava za H2020 i 18 prijava za podršku mobilnosti u okviru međunarodnih kolaboracija	
2.2.	Podrška uspostavljanju Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope	Broj projektnih prijava za EU programe za SEEIIST Broj obučenog kadra za SEEIIST	Tri projektne prijave za EU programe za SEEIIST (Vrijednost: 3) Nema obučenog kadra za SEEIIST (Vrijednost: 0)	U toku 2018. godine dostavljene su tri projekte prijave za SEEIIST (izgradnja i jačanje kapaciteta): - H2020: Poziv „Razmjena istraživačkog i inovativnog osoblja – RISE“ - MB IPA 2019: Koncept „Mreža Zapadnog Balkana za onkologiju i radiologiju“ - COST: „Napredna mreža za terapiju kancera“ Program izgradnje i jačanja kapaciteta tek treba da počne sa realizacijom, a time i obučavanje kadra.	Nastaviti sa realizacijom aktivnosti uz pojačano djelovanje u segmentu pripreme više projektnih prijava za EU programe koji bi omogućili izgradnju i jačanje kapaciteta i realizaciju naredne faze projekta – Pripremne faze.
3.	Jačanje sinergije između nauke i ekonomije				
3.1.	Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka	Uspostavljen Naučno-tehnološki park Broj realizovanih programa/događaja podrške istraživanju i inovacijama za NTP	Nije uspostavljen Naučno-tehnološki park (Vrijednost: 0) Jedan realizovani program/događaj podrške istraživanju i inovacijama za NTP (Vrijednost 2018: 1)	U toku 2018. godine usaglašen je tekst Ugovora o osnivanju NTP CG. Organizovana radionica „Izazovi uspostavljanja Naučno-tehnološkog parka u Crnoj Gori“ 10. maja 2018. godine.	Nastaviti sa realizacijom aktivnosti kroz imenovanje Upravnog odbora, registraciju NTP kod CRPS i usvajanje Statuta, čime će se steći uslovi za uspostavljanje NTP. Takođe, potrebno je fokusirati se na realizaciju projekta

					adaptacije objekta kao preduslov za tender za izvođenje radova.
3.2.	Finansijska podrška istraživanju i inovacijama	Broj odobrenih EUREKA projekata u okviru Konkursa NIID Broj odobrenih prijava za zaštitu i razvoj pronalazaka po Konkursu NIID	Tri odobrena EUREKA projekta u okviru Konkursa NIID (Vrijednost 2018: 3) Tri odobrene prijave za zaštitu i razvoj pronalazaka po Konkursu NIID (Vrijednost 2018: 3)		Nastaviti sa realizacijom aktivnosti uz pojačanu promociju programa EUREKA.

VISOKO OBRAZOVANJE					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Smanjen broj nezaposlenih visokoškolaca	Broj nezaposlenih visokoškolaca je 2018. godine bio 5.667.	Broj nezaposlenih visokoškolaca - 5.011 (na dan 01.04.2019)	Broj nezaposlenih visokoškolaca - 4750 (na dan 01.04.2021)	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Dalje unapređenje mehanizama obezbjeđenja kvaliteta i usaglašavanje upisne politike sa potrebama tržišta rada (Ministarstvo prosvjete i Agencija za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja)	Broj programa na ustanovama visokog obrazovanja koje imaju minimum 25% praktične nastave u odnosu na ukupno opterećenje studenta Sprovedena eksterna evaluacija od strane EUA-IEP i reakreditacija svih ustanova visokog obrazovanja	160 akreditovanih programa na Univerzitetu Crne Gore po reformisanom modelu studija (3+2+3). Univerzitet Crne Gore, na kojem studira oko 80% studentke populacije, je kroz reformisani model studija uveo praktičnu nastavu u obimu propisanom zakonom Sprovedena je eksterna evaluacija od strane EUA (1 integrisani izvještaj i 10 pojedinačnih izvještaja o evaluaciji ustanova visokog obrazovanja)	Ostale ustanove visokog obrazovanja su u postupku reakreditacije i inoviranja svojih programa u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju. Agencija za kontrolu i obezbjeđenja kvaliteta visokog obrazovanja radi na izradi podzakonskih akata za akredijaciju i reakreditaciju, kao i na daljem unapređenju mehanizama za obezbjeđenje kvaliteta.	Ustanove da nastave sa aktivnostima kako bi, u zakonom predviđenom roku, prešle na novi model studija, uz obavezu praktične nastave od minimum 25% Broj planiranih postupaka akreditacije studijskih programa na ostalim ustanovama visokog obrazovanja u 2019. iznosi 48. Broj planiranih postupaka reakreditacije ustanova u 2019. iznosi 6.
2.	Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem	Broj oglašanih mjesta od strane poslodavaca Broj povezanih korisnika	11.006 oglašanih mjesta 3.298 povezanih korisnika		Nastaviti da impementacijom Programa u cilju smanjena broja nezaposlenih

					visokoškolaca, kroz povećanje broja visokoškolaca koji su nastavili radni angazman kod poslodavaca.
3.	Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada (Ministarstvo prosvjete)	Broj razvijenih standarda zanimanja i kvalifikacija Broj urađenih novih obrazovnih programa za nivo III i IV u stručnom obrazovanju	Urađeno 37 standarda zanimanja i kvalifikacija Urađeno 16 obrazovnih programa		U 2021. god. Urađeno najmanje 110 standarda zanimanja i kvalifikacija Urađen najmanje 51 obrazovni program
4.	Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca (Ministarstvo prosvjete i ZZZ)	Uveden ugovorni model finansiranja Broj učenika u dualnom obrazovanju	U dualni oblik obrazovanja je u školskoj 2018/2019. godini uključeno 577 učenika. Od tog broja, u prvom razredu je 323 učenika, u drugom 198 i u trećem razredu 56	U narednom periodu, nastaviće se sa promotivnom kampanjom kod poslodavaca i učenika za uključivanje u dualno obrazovanje.	U 2021. Potpisano 1000 individualnih ugovora između poslodavaca i učenika odnosno njihovih roditelja u školskoj 2020/2021

ICT					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Razvoj mreža nove generacije (NGN)	Dostupnost NGN širokopojasnog pristupa 70%	Dostupnost NGN širokopojasnog pristupa 80%	Dostupnost širokopojasnog pristupa internetu 90%	
II	Porast broja elektronskih usluga	563 usluge, 175 elektronskih usluga i 388 informativnih usluga	Povećanje broja elektronskih usluga za 5%	Povećanje broja elektronskih usluga u odnosu na 2020. godinu za 10%	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Izrada Plana migracije na protokol IPv6 MEK	Izrada Plana migracije na protokol IPv6	Završeno		Strategijom razvoja informacionog društva do 2020. g. definisan je prelazak na internet protokol IPv6 kao jedan od prioriteta i preduoslova za razvoj budućih Internet servisa i osnov za uključivanje u globalno elektronsko tržište. U tu svrhu

					izrađena je Studija plana migracije na protokol IPv6, kao prvi konkretan korak u pravcu ostvarivanja strateškog ICT infrastrukturnog cilja, definisanjem planova i aktivnosti relevantnih subjekata.
2.	Uspostavljanje nacionalne tačke razmjene internet saobraćaja (MIXP) MEK	Uspostavljena nacionalna tačka razmjene internet saobraćaja (MIXP) čime je omogućeno da se svi zainteresovani internet servis provajderi mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj. Do današnjeg dana na MIXP je povezano pet subjekata: Crnogorski Telekom, Telenor, M:tel, MNNews i Univerzitet Crne Gore.	Završeno		Funkcionisanje i razvoj MIXP nastavlja se kroz obezbjeđivanje kontinuiteta rada i operativnog održavanja, čime se omogućava da se internet servis provajderi sadržaja i drugi operatori mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj unutar zemlje.
3.	Stvaranje uslova za ubrzani razvoj mreža nove generacije (NGN) sa otvorenim pristupom internetu sa brzinama većim od 30Mbps MEK	Zastupljenost širokopojsnih priključaka velikih brzina (30Mbps)	Ostvarena vrijednost 52% (planirana vr. za 2018. 30%)		Nastaviti sa aktivnostima u cilju ubrzanog razvoja NGN. Ciljna vrijednost za 2020. je 70%
4.	Mapiranje postojeće elektronske komunikacione infrastrukture MEK	Operativni sistem za mapiranje EKI Izrada Zakona o pristupu i postavljanju elektronskih komunikacionih mreža velike brzine	Implementacija sistema za mapiranje elektronske komunikacione infrastrukture (telekomunikacione kablovske kanalizacije, antenskih stubova i objekata za smještaj elektronske komunikacione opreme) kom se pristupa putem web portala je završena. Rezultat projekta treba da bude elektronska baza podataka o kompletnoj instaliranoj infrastrukturi, kapacitetima te infrastrukture, teritorijalnoj rasprostranjenosti i stepenu iskorišćenosti iste. Podatke obezbjeđuju operatori elektronskih komunikacija koji		Plan je da se sistem stavi u funkciju sa svim prikupljenim podacima o postojećoj EKI do kraja 2019.g.

			posjeduju elektronsku komunikacionu infrastrukturu. Trenutno sistem koristi 13 operatora, 3 planera i 4 institucije. Podaci o telekomunikacionim kablovskim kanalima dostavljeni su za 13 opština. U toku je izrada Zakona čije je usvajanje planirano do kraja 2019.g.		
5.	Nacionalni plan razvoja širokopojasnih mreža nove generacije MEK	Izrada Nacionalnog plana razvoja širokopojasnih mreža nove generacije	Pripremljena aplikacija za dobijanje granta od Investicionog okvira Zapadnog Balkana (WBIF) za tehničku asistenciju za izradu Nacionalnog plana razvoja širokopojasnih mreža nove generacije.		Nakon očekivanog dobijanja granta pristupiće se izradi cost-benefit analize, analize isplativosti ulaganja i predloga mogućih modela finansiranja kroz javno-privatno partnerstvo ili na neki drugi način.
7.	Unaprjeđenje elektronske identifikacije i povećanje povjerenja u elektronske transakcije MJU	Zaokružen pravni okvir za primjenu elektronske identifikacije i usluga elektronske transakcije.	Donešeno 10 podzakonskih akata na osnovu Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu u 2018. godini. Donešen i novi Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ličnoj karti. Pristupilo se i izradi Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu. Upostavljen sistem za elektronsku identifikaciju NS-EID	Novim Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o ličnoj karti prvi put se uvodi elektronska lična karta koja će sadržati kvalifikovani certifikat za elektronski potpis i kvalifikovani certifikat za elektronsku identifikaciju.	U narednom periodu potrebno je promovisati upotrebu elektronske identifikacije među građanima, ali i povećati broj elektronskih usluga.

TURIZAM				
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021
I	Broj turista	2.204.856	2.315.099	2.552.397
II	Broj noćenja	12.930.334	13.576.851	14.968.478

III	Prihodi od turizma	1.039.000.000€	1.090.950.000€	1.202.772.375€	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Diverzifikacija i unapređenje turističkog proizvoda	Broj noćenja u centralnom i sjevernom regionu	2018.g. - 661.219 Centralni region: 380.861 Sjeverni region: 280.358	Aktivnosti se realizuju shodno planiranoj dinamici.	Praćenje trendova razvoja turističkog proizvoda na globalnom nivou i zahtjeva/interesovanja sa ciljnih emitivnih turističkih tržišta (Zapadna i Sjeverna Evropa, udaljena tržišta)
2.	Promocija turističkog proizvoda	Broj ino-noćenja sa strukturom (region, EU/sjeverna i zapadna Evropa, udaljena tržišta – Kina, Brazil, SAD...)	2018.g. – 12.443.810 Cent.Zap.Sj.Ev. - 5.714.056 Region- 4.818.729 Udaljena tržišta - 185.302 Ostali - 1.725.723	Aktivnosti se odvijaju u skladu sa godišnjim programima promotivnih aktivnosti.	Implementiranje savremenih metoda promocije turističkog proizvoda uz saradnju sa zemljama u Regionu na planu zajedničke promocije na udaljenim emitivnim turističkim tržištima
3.	Izgradnja turističke infrastrukture	Broj i struktura novo-otvorenih hotela	2018.g. – 25 hotela 6 hotela – sa 5* 9 hotela – sa 4* 8 hotela – sa 3* 2 hotela – sa 2*	Aktivnosti na realizaciji investicionih projekata odvijaju se planiranom dinamikom, uz odstupanja u dijelu visine planirane investicije na godišnjem nivou.	Dalje unapređenje poslovnog ambijenta u cilju privlačenja inostranih investitora
4.	Zaštita i obnova kulturnih dobara (Ministarstvo kulture)	Broj započetih/realizovanih projekata zaštite i obnove kulturnih dobara	U okviru KB za 2018. opredijeljena su sredstva za samo jedan objekat koji ima status kulturno dobro, a čija realizacija je pomjerena za 2019. Kroz Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2018. u okviru oblasti arheoloških i konzervatorskih istraživanja od 25 projekata realizovano je 19, realizacija 4 projekta je u toku, a 2 projekta nijesu realizovana. U okviru oblasti konzervatorski projekti i sprovođenje konzervatorskih mjera od 37 projekata realizovano je 17, dok je realizacija 20 projekata u toku, sa	Realizacija procesa zaštite i obnove kulturnih dobara podrazumijeva poštovanje zakonskih regulativa iz oblasti zaštite kulturnih dobara, kao i prostornog planiranja i izgradnje objekata. U tom smislu, a imajući u vidu specifičnost tretmana kulturnih dobara, koji zahtijeva duži vremenski period, sama realizacija uslovljena je brojnim faktorima koji mogu biti od značajnog uticaja na planiranu dinamiku, posebno	Za kvalitetan tretman kulturnih dobara, odnosno uspješnu realizaciju planiranih projekata rekonstrukcije i revitalizacije ovih objekata/cjelina nije poželjno ubrzavanje samog procesa istraživanja, projektovanja i sprovođenja mjera. Potrebno je raditi na jačanju institucionalnog okvira i unapređenju administrativnih kapaciteta u javnim institucijama u oblasti kulturne baštine i drugih subjekata nadležnih u ovim

			planiranim završetkom u 2019. godini.	imajući u vidu opterećenost nadležnih službi zaduženih za izdavanje mišljenja, saglasnosti i ostale podrazumijevane dokumentacije, gdje nerijetko dolazi do prekoračenja zadatih rokova. Takođe, planirana realizacija projekta u velikoj mjeri je u zavisnosti od obezbjeđenja finansijskih sredstava, imajući u vidu da najaktuelniji izvori finansiranja najčešće obezbjeđuju dio potrebnih sredstava, odnosno predviđaju višegodišnje finansiranje. Tokom 2018. godine zaštita i obnova kulturnih dobara vršena je u okviru različitih programa i izvora finansiranja. Kapitalnim budžetom na godišnjem nivou opredjeljuju se sredstva za izgradnju, dogradnju i rekonstrukciju objekata kulture. U tom smislu ostvareni rezultati su, velikim dijelom, uslovljeni opredijeljenim sredstvima na godišnjem nivou za realizaciju ove mjere. Zaštita i obnova kulturnih dobara sprovodi se i u okviru godišnjeg Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara koji bilježi	postupcima, a potom i bržem djelovanju u okviru administrativnih procedura koje su osnov za realizaciju projekata. Sa druge strane neophodno je snaženje kapaciteta u dijelu stručnjaka iz ove oblasti. U finansijskom dijelu, osim oslanjanja na nacionalni budžet, potrebno je intenzivirati aktivnosti na korišćenju drugih izvora finansiranja.
--	--	--	--	--	--

				zadovoljavajući stepen realizacije. Mimo pomenutih programa, Ministarstvo kulture u okviru raspoloživih sredstava podržalo je realizaciju projekata zaštite i obnove kulturnih dobara, vodeći računa o ravnomjernom tretmanu kulturne baštine na teritoriji Crne Gore. Istovremeno, intenziviralo je aktivnosti na korišćenju EU i međunarodnih fondova. Bitan faktor u realizaciji projekata tiče se i jačanja kapaciteta u smislu povećanja broja stručnjaka iz ove oblasti.	
--	--	--	--	---	--

ODRŽIVI RAST					
POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Bruto vrijednosti proizvodnje sektora poljoprivrede, šumarstva i ribarstva	2017. god. – 482.964.000 € (7,49% BDV)	Porast od 0,5%	Porast od 2%	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Jačanje konkurentnosti i održivosti sektora poljoprivrede kroz investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda (MPRR)	Broj poljoprivrednih gazdinstava koja su modernizovala proizvodnju/unaprijedila konkurentnost	2018: 1.691 poljoprivredno gazdinstvo	Realizacija mjere se sprovodi u skladu sa Agrobudžetom i IPARD programom. Kroz IPARD program u 2018. godini došlo do objavljivanja prvih javnih poziva tako da se očekuju	Nastaviti sa realizacijom mjere uz ubrzavanje procedura u vezi sa ugovaranjem i dalje jačanje administrativnih kapaciteta

				veće investicije u sektoru poljoprivrede	
2.	Održivi razvoj ruralnih područja kroz poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture, kao i diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima (MPRR)	Broj realizovanih projekata za unapređenje infrastrukture u ruralnim područjima Broj poljoprivrednih gazdinstava koja su unaprijedila poslovanje i razvijale dodatne aktivnosti (klasteri, adaptacija katuna, navodnjavanje)	2018: 85 projekata za izgradnju seoskih puteva i vodovoda 2018: 179 poljoprivrednih gazdinstava	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere
3.	Obnova, očuvanje i jačanje ekosistema kroz implementaciju agro-ekoloških mjera (MPRR)	Broj registrovanih proizvođača u organskoj proizvodnji Broj poljoprivrednih gazdinstava uključenih u implementaciju agro-ekoloških mjera (očuvanje genetičkih resursa, održivo korišćenje planinskih pašnjaka i upravljanje stajskim đubrivom)	2018: 328 2018: 1.584	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere vezano za dalju promociju i jačanje vidljivosti organskih proizvođača/proizvoda. Promovisati politike zaštite životne sredine u oblasti poljoprivrede.
4.	Prenos znanja i inovacija u poljoprivredi kroz investicije u obrazovanje, istraživanje i analitički rad (MPRR)	Broj radionica, obuka, studijskih putovanja i slično, kroz koje se kontinuirano informišu i edukuju poljoprivredni proizvođači	2018: 150	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere

ŠUMARSTVO					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Rast učešća sektora šumarstva i drvne industrije u BDP	/	Šumarstvo: 0,3% Drvna industrija: 0,5%	Šumarstvo: 1% Drvna industrija: 2%	
II	Uvećanje zaliha drvne mase i unaprijeđena ponuda drvne sirovine iz državnih šuma sa ciljem veće dostupnosti za industriju	Ugovorena bruto drvna masa za sječu: 346.192 m ³	Ugovorena bruto drvna masa za sječu: 410.000 m ³	Ugovorena bruto drvna masa za sječu: 450.000 m ³	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja

1.	Reforma sektora šumarstva	Stepen realizacije Akcionog plana za realizaciju Revidovane strategije razvoja šumarstva (2019-2023)	Vlada je usvojila Program reorganizacije koncesionog sistema korišćenja šuma, na osnovu kojeg je Izrađen Predlog sistemsko-organizacionih, kadrovskih i ekonomskih okvira za uspostavljanje integralnog organizacionog modela privrednog društva „Šume Crne Gore DOO“	Reforma sektora zahtijeva novu institucionalnu i organizacionu šemu i djelovanje, što predstavlja ključni izazov Takođe, predložene mjere trebaju biti usaglašene sa međunarodnim obavezama i CG i potpisanim sporazumima, kako bi na kraju mogle biti izvršene potrebne zakonodavne promjene	Kroz dokument treba prikazati doprinos novog model finansiranja sektora šumarstva u sklopu ukupne reforme javnog sektora
2.	Obezbjeđenje i unaprjeđenje dugoročne otpornosti i produktivnosti šuma	Stepen izvršavanja šumskouzgojnih radova Stepen sprovođenja mjera zaštite šuma	Planovi gazdovanja šumama se ne izvršavaju u predviđenom obimu, tako da shodno Izvještaju o realizaciji Programa gazdovanja šumama za 2018. godinu, procenat izvršenja šumskouzgojnih radova iznosi 25%, dok se mjere na zaštiti šuma djelimično sprovode	Model koncesionog korišćenja šuma se pokazao kao neadekvatan sa aspekta obezbjeđenja dugoročne otpornosti i produktivnosti šuma, jer je privatni sektor bio primarno orjentisan na sticanje profita, dok radovi na uzgoju i zaštiti šuma i drvo dobijeno realizacijom tih mjera ima manju ekonomsku vrijednost.	Dokument treba da nađe kopču između ove mjere i mjera na međunarodnom planu koje se tiču borbe protiv klimatskih promjena, očuvanja biodiverziteta i borbe protiv degradacije zemljišta
3.	Održivo gazdovanje šumskim resursima	Vrijednost uložених sredstava za izvršavanje poslova od javnog interesa u šumarstvu	Za poslove od javnog interesa u 2018. godini izdvojeno 0,84 miliona € iz Budžeta CG	Obzirom da je održivost gazdovanja šumama direktno vezana za izvršavanje poslova od javnog interesa u šumarstvu, ključni problem u prethodnom periodu je bio obezbjeđenje finansijskih sredstava za obavljanje tih poslova	Novi model finansiranja sektora koji je predložen reformom sektora treba biti podržan kroz Pravce razvoja 2019-2021
4.	Razvoj drvne industrije na bazi prirodnih potencijala Crne Gore	Vrijednost ostvarene proizvodnje u sektoru drvoprerade	U 2018. godini: 104,5 miliona €	Crna Gora posjeduje značajne potencijale šuma, čija valorizacija može imati značajno veće efekte na domaću ekonomiju. Jedan od	Nastaviti sa realizacijom mjere u skladu sa revidovanom Strategijom razvoja šumarstva 2019-

				ključnih izazova je povećanje stepena finalizacije proizvoda od drveta, kroz investiranje u tehnologiju i obuku kadrova	2023 sa Akcionim planom
5.	Primjena EUTR regulative	Broj izvršenih obuka i održanih radionica	U 2018. godini održana jedna radionica	Nije bilo kašnjenja sa sprovođenjem mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere u skladu sa važećim PPCG

ENERGETIKA					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Smanjenje finalne potrošnje energije kroz sprovođenje mjera energetske efikasnosti i racionalizaciju potrošnje	Smanjenje finalne potrošnje energije u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu u iznosu od 1% ⁷	1% uštede potrošnje finalne energije	1% uštede potrošnje finalne energije	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Ulaganje u mjernu infrastrukturu u okviru projekta uspostavljanja naprednog sistema za mjerenje električne energije primjenom tzv. pametnih brojila	Broj potrošača električne energije sa naprednim sistemom mjerenja (izražen u procentima ukupnog broja potrošača na distributivnom naponskom nivou)	Naprednim sistemom mjerenja na kraju 2018. obuhvaćeno je 297.133 potrošača, dok je ukupan broj potrošača bio 394.426, što znači da je naprednim sistemom mjerenja obuhvaćeno 75.33 %	(Po Srednjoročnom programu rada Vlade 2018-2020, za kraj 2018. godine planirana vrijednost ovog indikatora je bila 81%). Zbog složenosti EBRD procedura, ugovaranje projekta je trajalo više od planiranog roka ugovaranja, tako da je početak projekta ugradnje „pametnih brojila“ kasnio skoro godinu dana.	Mjerna mjesta novih potrošača opremiti isključivo naprednim sistemom mjerenja. Do kraja 2019. da se završi III faza AMM projekta. Intenzivirati zamjenu tradicionalnih brojila sa brojilima savremenog sistema mjerenja.
2.	Modernizacija i rehabilitacija distributivnog sistema	Ukupna uložena finansijska sredstva/ Broj novoizgrađenih distributivnih objekata/Broj rekonstruisanih distributivnih objekata/SAIDI I SAIFI indeks	Ukupna uložena finansijska sredstva na kraju 2018.: 13.726.688 € Broj novoizgrađenih distributivnih objekata: 36 Broj rekonstruisanih distributivnih objekata: 318		

⁷ Napomena: vrijednost ovog indikatora biće utvrđena novim Akcionim planom energetske efikasnosti, čije donošenje je planirano u toku 2019. godine

			SAIDI indeks: 45,95h SAIFI indeks: 35,71h		
3.	Poboljšanje prenosne mreže	Stepen realizacije Projekta izgradnje Transbalkanskog elektroenergetskog koridora – sekcija Crna Gora (izražen u procentima ukupne vrijednosti Projekta)	78% Zaključno sa 2018. godinom realizovano je oko 90 mil € od bužetom predviđenih 115,2 mil € (Izgradnja TS Lastva i DV Lastva-Čevo-Pljevlja-granica Srbije)	(Po Srednjoročnom programu rada Vlade 2018-2020, za kraj 2018. godine planirana vrijednost ovog indikatora je bila 78%). Realizacija je u skladu sa Srednjoročnim programom rada Vlade	
4.	Izgradnja dodatnih kapaciteta za proizvodnju zasnovanih na obnovljivim izvorima energije kao što je hidroenergija, vjetar, solarna energija i otpadno drvo	Broj objavljenih tendera za izgradnju elektrana koje koriste obnovljive izvore energije, bez subvencioniranih otkupnih cijena električne energije/ Broj zaključenih ugovora za izgradnju elektrana koje koriste obnovljive izvore energije, bez subvencioniranih otkupnih cijena električne energije	2018: broj objavljenih tendera: 1 broj zaključenih ugovora: 1		U okviru ove mjere, tokom 2019. godine planira se objavljivanje tendera za izgradnju vjetroelektrane, bez subvencioniranih otkupnih cijena električne energije
5.	Unapređenje zakonodavnog i regulatornog okvira za energetska efikasnost u skladu sa pravnim okvirom EU	Broj donijetih propisa	41 propis donijet do kraja 2018. godine	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere u skladu sa važećim PPCG
6.	Realizacija projekata energetske efikasnosti u javnim objektima	Vrijednost investicija	2018: 6.400.000 eura	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere
7.	Realizacija projekata za podršku građanima za korišćenje efikasnih tehnologija i obnovljivih izvora energije	Broj realizovanih pojedinačnih projekata	2018: 93 pojedinačna projekta	Nije bilo kašnjenja ni problema u realizaciji ove mjere	Nastaviti sa realizacijom mjere
8.	Uspostavljanje sistema za upravljanje energijom u javnom sektoru i edukacija stručnih lica	Broj lica obučanih za upravljanje energijom u javnom sektoru	23 lica obučena u prethodnom periodu	U prethodnom periodu bili su evidentni problemi u realizaciji zakonske obaveze vezane za uspostavljanje sistema za upravljanje energijom u javnom sektoru	Intenzivirati aktivnosti na edukaciji stručnih lica koja će se baviti upravljanjem energijom u javnom sektoru

ŽIVOTNA SREDINA					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Godišnje koncentracije čestica PM10 u zonama	Južna zona 27.86 µ/m3 Centralna zona 40.77 µ/m3 Sjeverna zona 58.77 µ/m3	<40 µ/m3	<40 µ/m3	
II	Smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh SO ₂ , NO _x , NH ₃ , VOC i PM 2.5	SO ₂ 51Gg NO _x 14Gg NH ₃ 2Gg NMVOC 8 Gg PM 2.5 5Gg ⁸	Nije utvrđena Inventar nije izrađen od 2011. godine, podaci za 2016 su projekcije koje je izradio CEIP (međunarodni centar za inventare i projekcije)	Nije utvrđena	
III	Procenat zaštićenih područja na teritoriji Crne Gore	Trenutno zaštićeno 13% teritorije Crne Gore	Nije utvrđena vrijednost	17% zaštićene državne teritorije (Shodno Nacionalnoj strategiji biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016-2020)	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Unaprjeđenje sistema bezbjednog upravljanja hemikalijama	Stepen realizacije mjera definisanih Nacionalnom strategijom upravljanja hemikalijama 2019-2022 Unaprjeđenje rada helpdeska (AZPŽS) Uspostavljen registar hemikalija i biocidnih proizvoda (AZPŽS)	U toku finalne analize Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama 2015-2018 (2018. godine) utvrđeno je da je od predloženih 37 mjera realizovano 33, djelimično su realizovane 2 mjere, dok nijesu realizovane 2 mjere. Helpdesk je uspostavljen u maju 2018 godine, ali u cilju postizanja funkcionalnosti potrebno je dalje unaprjeđenje Registar hemikalija nije u formi zahtjevanoj od strane EU		Nacionalnom strategijom upravljanja hemikalijama 2019-2022 definisano je 36 aktivnosti čiji je stepen realizacije potrebno pratiti u narednom periodu.

⁸ U skladu s metodologijom izrade inventara posljednji podaci dostupni su za 2016. godinu, jer se inventar u tekućoj izrađuje za prethodnu godinu. Kako inventar nije izrađen, dati podaci za 2016. godinu su projekcije koje je izradio CEIP – međunarodni centar za inventare i projekcije.

2.	Razvoj i unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira za klimatske promjene	Predlog zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena;- Dostavljen EK na mišljenje Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030	Nacrt zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena je izrađen. Vlada CG je na sjednici od 27.12.2018. usvojila Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030	Javna rasprava je trajala u periodu od 23. novembra - 14. decembra 2018. godine. Predlog zakona je upućen na mišljenje Evropskoj komisiji 24.04.2019.	<i>Usvajanje zakona na Vladi - Izrada podzakonskih akata u cilju pune transpozicije propisa EU</i>
		Nacionalni plan adaptacije na klimatske promjene	Izrađen Projektni predlog za izradu Nacionalni plana adaptacije na klimatske promjene		
		Strategija niskokarbonskog razvoja Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama (SBUR) Treći nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama (TNC) Integrirani nacionalni planovi za klimu i energetiku (NECEPs) Inicijativa za izgradnju kapaciteta za transparentnost –CBIT Plan pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izrada nacionalnog programa prioriternih aktivnosti	Strategija niskokarbonskog razvoja delegirana kroz Program IPA 2016 Usvojen Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama (SBUR) u aprilu 2019. U toku je izrada Trećeg nacionalnog izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama (TNC) U toku je izrada Integriranih nacionalnih planova za klimu i energetiku (NECEPs) U toku je projekat - Inicijativa za izgradnju kapaciteta za transparentnost –CBIT U toku je izrada Plana pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izrada nacionalnog programa prioriternih aktivnosti		
3.	Smanjenje izloženosti buci u životnoj sredini	Broj izrađenih strateških karata buke	Izrađena 1 strateška karta buke za Glavni grad Podgorica		
		Broj izrađenih Akcionih planova zaštite od buke	Izrada akcionog plana za Glavni grad je u toku.		
		Izrađene karte buke za glavne puteve (AZPŽS)	Strateške karte buke za glavne puteve nijesu izrađene.	Nije dospjelo za realizaciju.	Do 2021 potrebno izraditi 3 strateške karte buke za glavne puteve.

4.	Očuvanje biodiverziteta i efikasno upravljanje zaštićenim područjima	Uspostavljene mreže Natura 2000	Posebna područja očuvanja (Special Areas of Conservation - SAC) EU na osnovu Direktive o staništima, i Područja posebne zaštite (Special Protection Areas - SPAs) koja su proglašena na osnovu Direktive o pticama.		S obzirom da je ovim IPA projektom pokriveno 14% teritorije Crne Gore, potrebno je nastaviti sa istraživanjima u cilju završetka predloga Natura 2000 područja.
		Broj proglašanih zaštićenih područja.	Do danas u Crnoj Gori je zaštićeno: 5 Nacionalnih parkova 1 Strogi rezervat 1 Posebni Rezervat 4 Parka prirode 38 Spomenika Prirode		U narednom periodu potrebno je raditi na proglašenju Ulcinjske solene Parkom prirode; proglašenju Komova Parkom prirode, opština Kolašin. Inicijativa za proglašenje rijeke Zete zasticenim podrucjem.
		Donošenje liste zabrinutosti stranih i invazivnih stranih vrsta	Odredbama člana 10 stav 3 Zakona o stranim i invazivnim stranim vrstama, biljaka, životinja i gljiva (Sl.list Crne Gore br. 18/19), dat je pravni osnov za donošenje Liste invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Crnoj Gori.		Iz navedenih razloga je potrebno sprovesti mapiranje invazivnih vrsta, i donijeti pomenuta Lista. U skladu sa članom 33 navedenog Zakona Lista će biti donešena u roku od dvije godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.
5.	Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Broj izgrađenih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Jedno (1) postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda.	U 2018. godini je završeno PPOV u Pljevljima. PPOV u Herceg Novom nije završeno, jer je raskinut ugovor sa izvođačem radova. U toku je angažovanje izvođača koji će završiti preostale radove i na postrojenju iz sredstava obezbijedenih naplatom garancije.	Završiće se još najmanje dva i nastaviti aktivnosti na izgradnji drugih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda
6.	Izgradnja prve faze infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja (gradska toplana)	Stepen realizacije projekta izgradnje	Izrađena je projektna dokumentacija . U toku je procedura pribavljanja građevinske dozvole.		
7.	Sprečavanje i kontrola emisija koje nastaju iz industrijskih postrojenja	Identifikovana postrojenja koja podliježu odredbama	Identifikovano 6 postrojenja koja podliježu odredbama Zakona o industrijskim emisijama		

		Zakona o industrijskim emisijama(AZPŽS)			
8.	Saniranje i remedijacija deponija industrijskog otpada	Realizacija aktivnosti definiranih kroz projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje"(AZPŽS)	Nastavak radova na remedijaciji lokacije Brodogradilišta Bijela. Otpočinjanje radova na remedijaciji lokacija flotacionog jalovišta Gradac i deponije pepela i šljake Maljevac u Pljevljima, dok je izrada tehničke dokumentacije za lokacije (deponija čvrstog otpada i bazeni crvenog mulja) u Kombinat u aluminijuma Podgorica u toku.		

SAOBRAĆAJ					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018. god.	Planirana vrijednost do kraja 2019. god.	Planirana ciljna vrijednost za 2021. god.	
1.	Izgrađeno kilometara autoputeva	0	0	41,5 km	
2.	Broj poginulih i povrijeđenih osoba	2.611 ⁹	Smanjenje za 1%	Smanjenje za 2%	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Aktivnosti na realizaciji projekta autoputa Bar-Boljare	Obim realizacije u odnosu na ukupnu ugovorenu / procijenjenju vrijednost	568.978.696,22 € ¹⁰	Prvobitno definisani ugovoreni rok izgradnje dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare koji je bio za 11. maj 2019. godine je nakon sprovedenih relevantnih ugovornih procedura i zaključivanja aneksa Ugovora u vezi sa naknadnim radovima pomjeren za 30. septembar 2020. godine. Nakon zaključivanja	Imajući u vidu prepoznati strateški značaj projekta autoputa Bar-Boljare čija realizacija je započeta izgradnjom prve dionice Smokovac-Mateševo osnovno nastojanje jeste za stvaranje preduslova za početak realizacije i ostalih dionica autoputa Bar-Boljare, prije svega kroz dionicu Mateševo-Andrijevića koja predstavlja logičan, građevinski i funkcionalan nastavak tekuće investicije (dionica Smokovac-Mateševo), o čijim

⁹ Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije: Izvještaj o stanju bezbjednosti saobraćaja na putevima u Crnoj Gori za 2018. godinu.

¹⁰ Prikazana vrijednost obuhvata ukupno do sada isplaćeni iznos sredstava za obim stvarno izvedenih radova na terenu od 407.063.225,00 € plus 161.915.471,22 € na ime avansa.

				pomenutih aneksa, ukupna vrijednost izgradnje dionice Smokovac-Mateševo je 867.983.562,88 €. Prikazana vrijednost indikatora obuhvata ukupno do sada isplaćeni iznos sredstava za obim stvarno izvedenih radova na terenu od 407.063.225,00 € plus 161.915.471,22 € na ime isplaćenog avansa.	uslovima i modalitetima realizacije tek predstoji odluka.
2.	Brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja - primorska varijanta Jadransko-jonskog koridora	Obim realizacije u odnosu na ukupnu ugovorenu / procijenjenju vrijednost	6.500.000,00 €	Prikazana vrijednost predstavlja iznos sredstava koji je do sada realizovan ili se realizuje u vezi sa pripremom odgovarajuće dokumentacije.	U narednom periodu neophodno je nastaviti sa sprovođenjem pripremnih aktivnosti u vezi povećanjem zrelosti projekta za realizaciju i u vezi sa početkom njegove realizacije.
3.	Rehabilitacija državnih puteva	Obim realizacije na godišnjem nivou	46.923.334,71 €	Stepen realizacije budžeta u 2018. godini je 129%, posmatrano u odnosu vrijednost kapitalnog budžeta za magistralne i regionalne puteve koja je opredijeljena godišnjim Zakonom o budžetu. Kapitalni budžet Direkcije za saobraćaj (sada Uprave za saobraćaj) za 2018. godinu planiran je u iznosu od 36,4 miliona eura, od čega je iz budžeta Crne Gore 34,8 miliona eura, i iz kredita EIB i EBRD 1,6 miliona eura. Iz opštih prihoda budžeta u 2018. godini realizovano je 34.330.381,86 €, što u odnosu na planirana sredstva iznosi 99%, dok je iz kreditnih sredstava realizovano 12.592.952,85 €,	Nastavak aktivnosti na rehabilitaciji državnih puteva u skladu sa Strategijom razvoja saobraćaja i godišnjim planovima redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva Uprave za saobraćaj. U period 2019-2020. godina radovi će se izvoditi na 26 projekata kojim će se rekonstruisati 339,8 km regionalnih i magistralnih puteva. Procijenjena vrijednost svih ovih radova je cca 320 miliona eura. Izgradiće se 35 km puta bulevarskog tipa i izgradiće se 3 nova tunela ukupne dužine 4,6 km. Kroz investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva u naredne dvije godine presvući će se 100 km puta.

				što upućuje na zaključaj da je u toku 2018. godine realizovan ukupan budžet od 46.923.334,71 € ili 129% u odnosu na planirano. U 2018. godini, objavljen je 51 tender za otvoreni postupak javnih nabavki, i potpisano po tom osnovu 37 ugovora.	
4.	Nastavak radova na rekonstrukciji i modernizaciji pruge Bar-Vrbnica	Obim realizacije na godišnjem nivou	12,88 mil. €	Prikazana vrijednost indikatora se odnosi na 2018. godinu na investicionim projektima.	Planirano je 14 miliona eura u 2019. godini. Stopa rasta koja bi mogla da se ostvari je 5-8% i za to je obezbijeđen budžet.
5.	Modernizacija Luke Bar i revitalizacija	Obim pretovara	1.969.184 t	Prikazana vrijednost indikatora obuhvata podatke o obimu prometa i za "Port of Adria" i za "Luku Bar".	Nastaviće su kontinuirani naponi u cilju valorizacije lučkih potencijala.
	Širenje trgovačke flote	Broj obučanih kadeta	20	Mjera se odvija u kontinuitetu.	Nastavak eksploatacije brodova.
6.	Modernizacija aerodroma u Podgorici i Tivtu	Obim prometa putnika	2.454.524	Prikazane vrijednosti indikatora se odnose na 2018. godinu.	U narednom periodu, predstoji završetak koncesionog akta i njegovo usvajanje od strane Vlade, nakon čega slijedi sprovođenje odgovarajućih procedura, u cilju izbora koncesionara.
		Obim prometa vazduhoplova	14.731		

GRAĐEVINARSTVO I STANOVANJE				
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021
I	Integrisanje crnogorskog u evropsko tržište građevinarstva	<i>Smanjeni troškovi poslovanja, poboljšana efikasnost i produktivnost državnih i lokalnih organa u procesu započinjanje građenja objekta. Tehnička regulativa iz oblasti građevinarstva djelimično usaglašena sa evropskom</i>	<i>Implementacija nove tehničke regulative usaglašene sa regulativom EU</i>	Integrisanje svih informacija o prostoru, uspostavljanje dokumentacione osnove o prostoru, postizanje višeg stepena bezbjedonosnog i tehničkog kvaliteta crnogorske gradnje

		regulativom iz ove oblasti.			
II	Unaprijeđenje upravljanja i održavanja postojećeg stambenog fonda – broj organa upravljanja u stambenim zgradama	2700 organizovanih organa upravljanja u stambenim zgradama	Povećan broj organa upravljanja u stambenim zgradama za 20%	Povećan broj organa upravljanja u stambenim zgradama za 50%	
III	Broj riješenih stambenih pitanja kroz realizaciju programa socijalnog stanovanja, sa akcentom na obezbjeđivanje stanovanja za ranjive ciljane grupe (penzionere, lica sa invaliditetom i dr.)	809 domaćinstava je riješilo stambeno pitanje po povoljnim uslovima (kroz realizaciju I i II faze Projekta 1000+)	Riješeno stambeno pitanje po povoljnim uslovima za još oko 400 domaćinstava – III faza Projekta 1000+(809+400)	Nakon realizacije IV faze Projekta kroz ovaj projekat biće obezbjeđeno rješavanje stambenog pitanja za najmanje 1500 domaćinstava u Crnoj Gori.	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Nadograđeni postojeći informacioni sistemi kojima se integrišu sve informacije o prostoru	- Integrisane informacije o prostoru - Komunikacija u oblasti planiranja prostora, izgradnje objekata, izdavanja licenci i legalizacija besprvni objekata obavlja se elektronskim putem	Uspostavljen registar planske i tehničke dokumentacije. Tehnička dokumentacija za izdavanje građevinske dozvole, odnosno prijave građenja dostavlja se u zaštićenoj elektronskoj formi	U implementaciji ove mjere postoji značajan izazov, a to je nemogućnost sprovođenja uspješne tenderske procedure i izbora izvođača za izradu softvera.	Pratiti razvoj tehnologije i u skladu sa novim tehnološkim rješenjima inovirati informacioni sistem
2.	Usvajeni eurokodovi, kao nacionalni standardi za proračun konstrukcija	Usvojeni eurokodovi Broj usvojenih dijelova eurokodova	Institut za standardizaciju Crne Gore u 2018. godini usvojio je 19 dijelova eurokodova, odnosno do sada je usvojeno 30 dijelova eurokodova od 58 koliko ih je do sada usvojio CEN	U izvještajnom periodu nije bilo problema u realizaciji ove mjere. Sredstva su obezbjeđena Zakonom o Budžetu i angažovan je adekvatan inženjerski kadar koji je radio na izradi nacionalnih aneksa za pojedine dijelove i prevođenju eurokodova	Nakon usvajanja svih dijelova eurokodova intenzivirati aktivnosti na obuci inženjerskog kadra za primjenu istih i uvođenju eurokodova kao standarda za proračun građevinskih konstrukcija u crnogorsko građevinsku praksu
3.	Usvajana nacionalna pravila za građevinske proizvode, u skladu sa zakonodavstvom EU	Inovirano tehničko zakonodavstvo Broj usvojenih podzakonskih akata	U izvještajnom periodu donešeno je 8 podzakonskih akata kojima se propisuje upotreba novih crnogorskih stavdarda, a kojima su preuzeti evropski ili međunarodni standardi iz oblasti građevinarstva i građevinskih proizvoda	S obzirom da Crna Gora ima ograničene institucionalne kapacitete (nemamo Institut za građevinarstvo ili sličnu instituciju) koji bi pružili podršku administraciji u realizaciji izuzetno složenog posla inoviranja tehničkog zakonodavstva i primjene u crnogorskoj	Nastaviti aktivnosti na inoviranju tehničkog zakonodavstva iz ove oblasti, ali intenzivirati aktivnosti na implementaciji novih propisa.

				građevinskoj praksi, susrećemo se sa problemima i u transponovanju evropskog zakonodavstva, a i u implementaciji istog.	
4.	Sprovođenje postupka legalizacije nelegalnih objekata kroz koji će se bezbjediti sredstva za izgradnju infrastrukture, neophodne za kvalitetan život građana u bespravnim naseljima i stvoriti bolji životni uslovi	Broj obrađenih zahtjeva za legalizaciju statusom i broj riješenih predmeta i/ili donijetih rješenja za legalizaciju. Obim prikupljenih sredstava kroz proces legalizacije i obim ulaganja u infrastrukturu i druge sadržaje za opremanje prostora zahvaćenih bespravnom gradnjom	Do 16. jula 2018. godine jedinicama lokalne samouprave podnijeto 50 000 zahtjeva za legalizaciju bespravnih objekata. Do maja 2019. godine obrađeno 58% od ukupnog broja podnijetih zahtjeva	Podniet je veliki broj zahtjeva pa i samo obrada zahtjeva predstavlja izazov za administracije na lokalnom nivou. Jedinice lokalne samouprave su nadležne za donošenje rješenja o legalizaciji. Takođe, postupak legalizacije je nova procedura, i složena upravna procedura i ne postoji praksa u postupanju. Postupke nije moguće sprovesti u kratkom roku, naročito jer problem bespravne gradnje postoji više decenija. Procedura podrazumijeva utvrđivanje ispunjenosti više uslova-usklađenosti sa planskim dokumentima, riješene imovinsko pravne odnose na zemljištu i objektu, obezbjeđivanje odgovarajuće tehničke dokumentacije ali i uključenost i volju podnosilaca zahtjeva –bespravnih graditelja.	Intenzivirati aktivnosti organa lokalne uprave nadležnih za sprovođenje postupka legalizacije kao i aktivnosti na donošenju Plana generalne regulacije.
5.	Sprovesti marketinšku kampanju na nacionalnom i na nivou svake jedinice lokalne samouprave sa ciljem podizanja svijesti građana o potrebi formiranja organa upravljanja u stambenim zgradama, kulturi stanovanja i razvijati podsticajne mjere	Broj održanih javnih tribina u organizaciji Ministarstva i jedinica po jedinicama lokalne samouprave održanih okruglih stolova, broj medijskih nastupa, i drugih kanala komunikacije prema etažnim vlasnicima	/	Nisu obezbjeđena finansijska sredstva za sprovođenje kampanje	Obezbjediti sredstva za planiranje aktivnosti kroz budžet i/ili u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave; razmotriti mogućnost finansiranja kroz IPA

	u oblasti obnove stambenih zgrada uz primjenu mjera energetske efikasnosti.				
6.	Obezbjedjivanje rješavanja stambenog pitanja, po povoljnijim uslovima finansiranja, za oko 400 domaćinstava.	Broj sklopljenih ugovora o kupovini stambenih jedinica u okviru III faze Projekta 1000+	Do kraja juna 2019. godine u III fazi Projekta 1000+ realizovano je 353 vaučera odnosno 353 građana Crne Gore je kupilo stambeni objekat	Implementacija Projekta 1000+ III faza je još u toku do utroška planiranih	Uslovi za realizaciju IV faze Projekta 1000+ i aktivnosti na realizaciji kreditnog aranžmana sa Bankom za razvoj Savjeta Evrope (CEB). Planirano je da realizacija IV faze Projekta 1000+ započne krajem 2019. odnosno početkom 2020. godine. Imajući u vidu da su prethodne dvije faze Projekta 1000+ uspješno realizovane, te da su u III fazi koja se uspješno privodi kraju obezbijeđeni najpovoljniji uslovi, u IV fazi će se nastaviti sa obezbjediavanjem dodatnih povoljnosti za građane koji žele da riješe svoje stambeno pitanje.

INKLIZIVNI RAST					
TRŽIŠTE RADA					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Povećanje zaposlenosti (stopa rasta %)	2,2	1,0	0,5	
II	Smanjenje nezaposlenosti	15,2%	14,4%	13,8% ¹¹	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Snažiti mjere aktivne politike zapošljavanja	Broj uključenih nezaposlenih lica (žene,	U 2018. godini mjere aktivne politike	Mjere aktivne politike	Efikasno i efektivno nastaviti sa

¹¹ Projekcije makroekonomskih i fiskalnih pokazatelja za period 2018-2021. godine

		mladi, dugoročno nezaposleni i drugih osjetljivih grupa nezaposlenih lica) u mjere/programe aktivne politike zapošljavanja Broj sprovedenih mjera/ programa	zapošljavanja realizovane su za 3.745 nezaposlenih lica iz evidencije Zavoda, kroz tri mjere/programa i to: Obrazovanje i osposobljavanje odraslih – 1.295 , Javni rad – 1.345, Pilot program O snaži me i uspješću -925 lica Učešće lica: - ženskog pola iznosilo je 65,8 % (2.464), - mladih do 30 godina života 23,4 % (877), -dugoročno nezaposlenih lica 29,8 % (1.116), Kada je u pitanju uključenost pripadnika populacije Roma i Egipćana u mjere aktivne politike zapošljavanja u iste je bilo uključeno 72 lica.(žena 34,72%)	zapošljavanja se realizuju u kontinuitetu, vodeći računa o ciljnim grupama nezaposlenih lica sa jedne strane i potreba tržišta rada sa druge strane.	finansiranjem programa zapošljavanja za nezaposlena lica posebno (mladih, žena i dugoročno nezaposlenih lica i drugih osjetljivih grupa nezaposlenih lica).
2.	Aktivnosti za veću uključenost lica sa invaliditetom na tržište rada i profesionalne rehabilitacije	Broj uključenih lica sa invaliditetom u mjere profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja	U 2018. godini u mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom uključeno je 1.402 lica sa invaliditetom	Mjere i aktivnosti se realizuju u kontinuitetu u skladu sa zakonom	Nastaviti sa mjerama i aktivnostima za veću uključenost lica sa invaliditetom na tržište rada Izvršiti reviziju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom

OBRAZOVANJE I SPORT				
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021
I	% rasta obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem ¹²	70%	73%	78%
II	Poboljšanje učinka na PISA testiranju	Čitanje 427 Matematika 418 Nauka 411 ¹³	/	Čitanje 450 Matematika 450 Nauka 450 ¹⁴

¹² Obuhvat se odnosi na djecu od tri godine do polaska u školu.

¹³ Ostvareni rezultati na testu 2015. godine. Rezultati sa testiranja iz 2018. godine će biti poznati u decembru 2019. godine.

¹⁴ Vrijednosti definisane u Programu za realizaciju preporuka za unapređenje obrazovne politike 2019-2021 na osnovu rezultata studije PISA 2015.

III	Unaprijeđena sportska infrastruktura	U 2018.godini, na sportsku infrastrukturu je utrošeno 218.482,94 €	250.000,00 je izdvojeno Budžetom Ministarstva		
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Povećanje obuhvata djece od tri godine do polaska u školu predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem	Broj upisane u predškolske ustanove	21.662	Osnovni cilj Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja 2016-2020 jeste povećanje obuhvata djece.	Nastavak aktivnosti na povećanju obuhvata djece, kao i povećanje kapaciteta predškolskih ustanova.
2.	Poboljšanje kvaliteta obrazovno vaspitnog rada u cilju boljih postignuća učenika na međunarodnom PISA testiranju	Prosječno postignuće u domenu čitanja, matematike i nauke u PISA studiji	Čitanje 427 Matematika 418 Nauka 411	Cilj obrazovnog sistema jeste povećanje ostvarenih rezultata na PISA testiranju kao pokazatelja njegove uspješnosti.	Nastavak aktivnosti na unapređenju obrazovnog sistema.
3.	Obezbjediđivanje bolje pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova djeci sa posebnim obrazovnim potrebama, kao i kvalitet nastavnog procesa	Obezbjediđena bolja pristupačnost obrazovno-vaspitnih ustanova djeci sa posebnim obrazovnim potrebama	4 fakulteta	Jednakost za svu djecu i nediskriminacija je osnov obrazovnog sistema, pa stoga neophodno je obezbjediđivanje bolje pristupačnosti.	Nastavak aktivnosti na poboljšanju arhitektonske pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova.
4.	Unapređenje i razvoj sporta sa posebnim fokusom na djecu, mlade, osobe sa invaliditetom	Donesen Zakon o sportu Usvojena Strategija razvoja sporta u Crnoj Gori i stepen realizacije AP Broj realizovanih obuka o važnosti zdravlja sportista	Zakon o sportu donijet Strategija razvoja sporta donesena 30 obuka realizovano		U narednom periodu potrebno je jasno definisati sportske djelatnosti, preciznije odrediti prioritete, zaokružiti sistem sporta.
5.	Jačanje sportske infrastrukture	Broj podržanih projekata iz oblasti sportske infrastrukture			
SOCIJALNA ZAŠTITA					
	Indikator učinka na nivou politike	Dostupna vrijednost u 2018 godini	Planirana vrijednost do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Broj korisnika materijalnog obezbjeđenja	9.146 porodica	Umanjenje najmanje 2%	Umanjenje najmanje 5%	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja

1.	Nastavak projekta „Integrirani informacijski sistem socijalnog staranja (ISSS)	Podrška u radu zaposlenima u oblasti socijalne i dječje zaštite, dorada i razvoj novih funkcionalnosti informacijskog sistema kao i obezbjeđivanje održavanja. Aktivnosti se realizuju do 2021. godine u skladu sa Anex-om Sporazuma o saradnji sa UNDP čime je obezbijeđen nastavak projekta do 31.09.2019. godine, odnosno obezbijeđeni su dugoročni ugovori za održavanje ISSS koji će trajati do 31.12.2021. godine”.	Realizovane su aktivnosti planirane za 2018. godinu od 40% od ukupno planiranih aktivnosti. Kontinuirana pomoć i podrška zaposlenima u Centrima za socijalni rad i ustanovama vezana je za rad na informacijskom sistemu (24 opštine i Ustanove socijalne i dječje zaštite-Zavod Komanski Most, Dom starih Grabovac Risan, Dom starih Bijelo Polje, Centar Ljubović, Dječiji dom “Mladost”), sa preko 11.000 mailova, poziva, poruka u 2018. godini. Podrška Centrima za socijalni rad i Ustanovama socijalne i dječje zaštite se odvija preko Help desk ticketing alata kojim se upravlja problemima od njihovog nastajanja do potpunog otklanjanja uz evidenciju svih preduzetih koraka u tom smislu odrađeno je: 746 tiketa, preko 5.000 mailova u 2018. godini	Mjere se realizuju u kontinuitetu, vodeći računa da se na kvalitetan način edukuju zaposleni u socijalnoj zaštiti za primjenu informacijskog sistema.	Efikasno nastaviti dalje sprovođenje aktivnosti na davanju podrške zaposlenima u socijalnoj i dječjoj zaštiti.
2.	Dalji razvoj usluga i sistema kvaliteta uz razvoj administrativnih kapaciteta u oblasti socijalne i dječje zaštite	Povećaću se broj dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama u razvoju za najmanje 1 na nivou godine Povećaću se broj dnevnih boravaka za starija lica za najmanje 1 na nivou godine Nastaviće se usluga Pomoć u kući za starija lica	U 2018. godini otvoren je 1 dnevni boravak za djecu sa smetnjama u razvoju u opštini Danilovgrad. U 2018. godini otvorena su tri dnevna boravka za starije i to u Bijelom Polju, Plavu i prijestonici Cetinje. U 2018. godini u 15 opština obezbijeđena je usluga pomoć u kući za 1200 starijih lica za koju uslugu je angažovano 120 gerento domaćica.	Mjere se sprovode u kontinuitetu, vodeći računa prije svega o ciljnim grupama, potrebnim administrativnim kapacitetima i zahtjevima lokalnih samouprava.	Efikasno nastaviti sa aktivnom saradnjom sa lokalnim samoupravama na razvoju usluga na lokalnom nivou.

3.	Nastavak regionalnog stambenog programa-izgradnja stambenih jedinica	Broj izgrađenih stambenih jedinica. Broj domaćinstava - porodica iz najranjivijih kategorija lica (smještena u neformalnim kolektivnim centrima i ugrožena lica u privatnom smještaju, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik) kojima je riješeno stambeno pitanje.	Izgrađena 51 stambena jedinica u Podgorici-kamp Konik 51 porodica riješila stambeno pitanje sa 260 članova	Mjera se realizuje u kontinuitetu,vodeći računa o najranjivijim kategorijama lica i odgovarajućoj raspodjeli stambenih jedinica.	Efikasno nastaviti sa finansiranjem nastavka izgradnje stambenih jedinica za najranjivije kategorije lica.
----	--	--	---	--	--

ZDRAVSTVO					
	Indikator učinka	Polazna vrijednost (godina)	Planirana Vrijednost dostignuta do kraja 2019	Planirana ciljna vrijednost za 2021	
I	Smanjiti stopu mortaliteta djece (do 5 godina starosti)	2,7 (2017)	2,6	2,5	
II	Održati nivo stope smrtnosti novorođenčadi prema 1000 živorođenih na niskom nivou	1,3 (2017)	1,3	1,3	
III	Produžiti prosječno očekivano trajanje života	76,7 god (2017)	76,8 god	76,9 god	
	Mjera	Indikator na nivou mjere	Vrijednost na dan sačinjavanja izvještaja	Obrazloženje	Preporuka za dalje sprovođenje Pravaca razvoja
1.	Unaprijedit ćemo preventivnu zdravstvenu zaštitu i podizanje kvaliteta zaštite zdravlja građana, uz povećanje dostupnosti zdravstvene zaštite kroz brz i jednostavan pristup uslugama	Povećan broj preventivnih pregleda u cilju smanjenja obolijevanja od karcinoma grlića materice, karcinoma dojke i kolorektalnog karcinoma (% preventivno pregledanog stanovništva) Povećan obim vakcinisane djece (% vakcinisane djece)	Za karcinom grlića materice pozvano ukupno 5793 žene na preventivni pregled, od čega se odazvalo 62,14% (oko 3600 žena). Na preventivni pregled dojke i debelog crijeva odazvalo se 81.8%. Urađeno je 579 kolonoskopija u istom periodu. Povećan broj termina za skrining program karcinoma dojke sa 20 na 35 termina dnevno. Povećan obuhvat vakcinisane djece i za 2018. godinu iznosi preko 84%.	Od februara 2018 godine započeta aktivnost na sprovođenju preventivnih pregleda. Za karcinom grlića materice pozvano ukupno 5793 žene na preventivni pregled odazvalo se oko 3600 žena. Preventivni pregledi dojke i debelog crijeva uspješno se sprovode.	Kontinuirana aktivnost

				Kontinuirano se sprovode pozitivne medijske kampanje, radi na terenu i razgovara sa roditeljima, organizuju vanredne vakcinacije, sprovode dodatne imunizacije u rizičnim, teško dostupnim i mobilnim populacijama.	
2.	Organizacija i funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite	Povećan broj medicinskog kadra edukovanog kroz program Kontinuirane medicinske edukacije	Unapređuje se položaj i standard zdravstvenih radnika i saradnika: odobreno je 56 specijalizacija i 5 supspecijalizacija; kroz program Kontinuirane medicinske edukacije tokom edukovano je oko 2.000 zdravstvenih radnika i sprovedeno je oko 700 obuka i radionica		Kontinuirana aktivnost
		Razvoj i unapređenje Integralnog zdravstvenog informacionog sistema (informatizacija KCCG, elektronski zdravstveno karton i e-zdravstvo)	Shodno planu realizacije projektnih aktivnosti, tokom 2018 sagledano je postojeće stanje i urađena sveobuhvatna analiza na osnovu koje je definisana Nacionalna e-zdravstvena arhitektura IZIS-a. Uvedeni su elektronski servisi: e-apoteke, e-nalaz, e-recept	Nastavak projekta je druga faza za koju je kancelarija UNDP-a pripremila Projektni dokument „Jačanje sistema zdravstva u Crnoj Gori“ – Faza 2 i tekst Sporazuma o zajedničkom finansiranju između programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Vlade Crne Gore, koji su razmatrani i usvojeni na sjednici Vlade Crne Gore od 04. 10.2018.godine. Sporazum je potpisan od strane Ministarstva zdravlja i UNDP-a dana 17.10.2018. godine.	Aktivnost se realizuje shodno utvrđenoj dinamici

		Izgradnja objekta za Kliniku za infektivne bolesti i Kliniku za dermatovenerologiju Izgradnja Klinike za psihijatriju KCCG	Pregovori za obezbjeđenje bespovratnih sredstava za izgradnju objekata Klinike za infektivne bolesti, Klinike za dermatovenerologiju i Klinike za psihijatriju. Za potrebe izgradnje novih objekata urađeni su glavni projekti, i urađena revizija istih. U okviru predloga programa IPA 2018, Ministarstvo zdravlja Crne Gore, uz podršku Kancelarije za evropske integracije Vlade Crne Gore, predložilo je projekat: - izgradnje Klinike za infektivne bolesti i dermatovenerologiju Kliničkog centra Crne Gore vrijednosti 4,5 miliona eura i - opremanja mreže mikrobioloških laboratorija na centralnom i lokalnom nivou vrijednosti 1,5 miliona eura za finansiranje iz bespovratnih sredstava dodijeljenih Crnoj Gori u okviru procesa srednjeročne revizije utroška sredstava IPA-e. Realizacija projekata je u skladu sa pregovaračkim procesom sa Evropskom komisijom, odnosno sa prioritetima definisanim strateškim nacionalnim dokumentima		Aktivnost se realizuje shodno utvrđenoj dinamici
		Izgradnja novog objekta Urgentnog centra Kliničkog centra CG	Tokom 2018. godine nije bilo aktivnosti. Predlogom kapitalnog budžeta za 2019. godinu, predviđena su sredstva za pripremu tehničke dokumentacije.		Tokom 2018. godine nije bilo aktivnosti. Predlogom kapitalnog budžeta za 2019. godinu, predviđena su sredstva za pripremu tehničke dokumentacije.

IV Pravci razvoja-realizacija

U ovom poglavlju prikazana je realizacija mjera/projekata definisanih u Pravcima razvoja, kao i njihov uticaj na ostvarivanje utvrđenih ciljeva/pokazatelja, za svaku politiku pojedinačno, a koje su, u skladu sa Strategijom EU 2020, povezane sa pravcima "pametnog", "održivog" i „inkluzivnog“ rasta. U tom smislu, na nivou politika, dati su ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata, ostvareni efekti, preko novih/unaprijeđenih indikatora, kao i aktivnosti u narednom periodu. Svaka pojedinačna mjera sagledana je sa aspekta ostvarenog progresa, dinamike realizacije i njihove implementacije u narednom periodu. Na osnovu datih predloga aktivnosti u narednom periodu, može se zaključiti da su Pravcima razvoja definisane mjere/projekti i dalje aktuelne i da treba nastaviti njihovu realizaciju. Istovremeno, identifikovano je nekoliko novih mjera/projekata koje su na adekvatan način uključene u dokument.

Pravac razvoja/Oblast politike
PAMETNI RAST
Poslovno okruženje
Glavni ciljevi i pokazatelji: ➤ Poboljšana pozicija u rangiranju Svjetske Banke. Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata Reforme u oblasti poslovnog ambijenta realizovale su se kroz aktivnosti resornih institucija, implementacijom preporuka Giljotine propisa i sagledavanja propisa sa aspekta uticaja na poslovni ambijent u procesu njihovog donošenja. Navedene mjere doprinose kontinuiranom unaprjeđenju poslovne klime u Crnoj Gori, kao i jačanju kapaciteta administracije u pružanju usluga privatnom sektoru. Tokom 2018. godine reforme u dijelu unapređenja poslovnog ambijenta prednjačile su u oblastima podsticanja malog i srednjege biznisa, odnosno ukidanja barijera u oblastima od prioritnog značaja za Crnu Goru. Kao takve nameću se proizvodnja energije, obnovljivi izvori energije, turizam i uslužne djelatnosti, poljoprivreda, trgovine i ostale. Istovremeno, porez na dobit od 9%, što je među najnižim u Evropi, na dohodak fizičkih lica takođe od 9% i na dodatu vrijednost od 7% odnosno 21% čine u kontinuitetu povoljan i podsticajan poslovni ambijent, posebno u dijelu konkurentnosti poreskog sistema. Takođe, započeta je implementacija mjera na dodatnom unapređenju poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, a sve u cilju smanjenja administrativnih opterećenja i barijera i na lokalnom nivou. U tom kontekstu usvojeni su novi Zakon o administrativnim taksama i Zakon o lokalnim komunalnim taksama, kojim se značajan broj administrativnih taksi smanjuje ili ukida, a akcenat je i na unificiranju i usaglašavanju administrativnih i komunalnih taksi na nivou lokalnih samouprava. Takođe implementacijom ovog zakona biće prevaziđen problem punog elektronskog plaćanja administrativnih taksi. Naime, Zakonom je kreiran pravni osnov za elektronsko plaćanje administrativnih taksi i očekuje se da će se stvoriti tehnički uslovi za njegovu punu primjenu do kraja 2019. godine. Ostvareni efekti Posljednjim Izvještajem o lakoći poslovanja 2019 (Doing Business Report) Svjetske banke, Crna Gora je zauzela 50 poziciju. U skladu sa pozicijom na navedenoj listi, Crna Gora je prepoznala prostor za napredovanjem u okviru pet indikatora, u čijim oblastima nisu ili su samo djelimično sprovedene reforme od značaja za rangiranje. Navedeno je rezultat olakšanja poslovanja u zemlji u kontekstu skraćivanja pojedinih procedura, kao i troškova koji ih prate. S tim u vezi, pripremljen je detaljan akcioni

plan za unaprijedjenje pozicije CG na DB listi sa fokusom na indikatore za "započinjanje biznisa", "dobijanje građevinske dozvole", "dobijanje električne energije", "registovanje nepokretnosti", "plaćanje poreza".

mjera/projekat

1. Reforma javnog sektora, kroz implementaciju mjera utvrđenih Strategijom reforme javne uprave 2016-2020;

Ostvareni progres

Reforma javne uprave predstavlja jedan od ključnih elemenata procesa unapređenja poslovnog ambijenta, a usmjerena je na stvaranje efikasne, efektivne i sevisno orijentisane javne uprave, što će dovesti do rasta povjerenja građana u njen rad. Ovakva javna uprave uticaće na poboljšanje uslova za poslovanje i, s tim u vezi, jačanje konkurentnosti privrede i kvaliteta života građana Crne Gore.

Strateški okvir za unaprjeđenje stanja u oblasti javne uprave utvrđen je Strategijom reforme javne uprave 2016-2020, sa Akcionim planovima za njeno sprovođenje 2016-2018 i 2018-2020. S tim u vezi, u prethodnom periodu značajne aktivnosti bile su usmjerene na kreiranje adekvatnih zakonskih rešenja, kako bi se odgovorilo potrebama moderne javne uprave (pojednostavljena i brža upravna procedura, niži troškovi postupka za sve učesnike, bolji uslovi za korišćenje modernih informaciono komunikacionih tehnologija za pružanje upravnih usluga, tzv.e-uprava). Na taj način se štedi vrijeme građana i privrede i eliminišu nepotrebni troškovi.

Takođe, donesen je i niz zakona koji predstavljaju okosnicu legislativnog okvira reformskog procesa – kako u pogledu stvaranja organizacije državne uprave koja će moći da odgovori potrebama građana i privrede, tako i pogledu unapređenja javnih usluga. U prvom redu, prethodni period obilježio je donošenje novog Zakona o državnoj upravi kojim je uspostavljena nova organizacija državne uprave, a zahvaljujući kojem u našem sistemu sada postoje jasne linije odgovornosti, te unaprijeđeni mehanizmi kontrole nad zakonitošću i cjelishodnošću rada državne uprave.

Snažan iskorak u pravcu ostvarivanja postavljenih ciljeva je usvajanje i početak implementacije Plana optimizacije broja zaposlenih u javnoj upravi. Ovaj proces pretpostavka je za kvalitetnu i finansijski održivu javnu upravu, a već na početku sprovođenja Plana bilježe se pozitivni rezultati, koji se ogledaju u uspostavljanju trenda smanjenja broja zaposlenih na državnom i lokalnom nivou.

U odnosu na organizaciju i odgovornost u sistemu javne uprave usvojen je Zakon o državnoj upravi, sistemski zakon, koji će doprinijeti cilju uspostavljanja efikasnije organizacije sistema državne uprave, kroz propisivanje jasnih kriterijuma za osnivanje i funkcionisanje organa državne uprave. Radi potpune primjene zakonskih rješenja, donijeta je Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave, kojom se reguliše drugačiji koncept organizacije državne uprave koju čine samo ministarstva i organi uprave, a sve u cilju stvaranja pretpostavki za racionalno uređenje državne uprave. Takođe, donesena je i Uredba o kriterijumima za unutrašnju organizaciju i sistematizaciju poslova u organima državne uprave. Radi usklađivanja podzakonskih akata sa Zakonom o državnoj upravi, donesen je Akcioni plan za usklađivanje posebnih zakona kojima su osnovane agencije i fondovi sa Zakonom o državnoj upravi.

U dijelu strateškog upravljanja procesom reforme javne uprave i finansijske održivosti, uspostavljene su Smjernice za monitoring i izvještavanje o primjeni Stateregije reforme javne upravu u Crnoj Gori 2016-2020, kojim je utvrđena jasna procedura dostavljanja podataka i pripreme polugodišnjih i godišnjih izvještaja.

Pripremljen je Izvještaj o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2016-2020. za 2017. godinu.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Implementacija započetih aktivnosti pokazuje da su u prethodnom periodu stvoreni ključni preduslovi za kreiranje pozitivnog ambijenta za nastavak realizacije reformskih aktivnosti u cilju uspostavljanja modernog, savremenog i servisno orijentisanog sistema javne uprave.

U narednom periodu aktivnosti će biti usmjerene na obezbjeđivanju profesionalizacije, depolitizacije i optimizaciji javne uprave, unapređivanju kvaliteta planiranja politika uvođenjem srednjoročnog okvira za planiranje, te poboljšanju kvaliteta procjene uticaja propisa i obezbjeđivanju inkluzivnih javnih konsultacija koje će se sprovoditi na odgovarajući način, bez neopravdanih ograničenja njihovog obima.

2. Dalje pojednostavljenje postupka građenja, kroz implementaciju novog Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata

Ostvareni progres

Donošenjem novog Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata dodatno je unaprijeđen proces planiranja i izgradnje objekata, kojim je, između ostalog, uvedeno elektronsko poslovanje, ukinute građevinske i upotrebne dozvole i objedinjeni tehnički pregled i stručni nadzor.

Uvođenjem elektronskog poslovanja ukinuta je analogna forma izrade planskih dokumenata i tehničke dokumentacije, čime se smanjeni troškovi, poboljšana efikasnost u radu, pojednostavljena procedura i omogućena lakša komunikacija svih subjekata uključenih u ove procese. Realizacijom navedenog povećava se i transparentnost u procesu izrade planskih dokumenata i izgradnje objekata.

Novim zakonskim rješenjima ukinute su građevinska i upotrebna dozvola, kao upravni akti koji su bili osnov za građenje i upotrebu objekata. Objekat može da se gradi na osnovu prijave građenja nadležnom inspekcijskom organu, a da se koristi nakon upisa u Katastar. Objedinjavanjem stručnog nadzora nad građenjem objekata sa tehničkim pregledom, sistem se oslobađa od duplih i neefikasnih kontrola u toku gradnje, a istovremeno se podiže kvalitet same kontrole. Navedeno se ne odnosi na složene inženjerske objekte za koje još uvijek postoji obaveza pribavljanja građevinske i upotrebne dozvole i tehničkog pregleda.

Navedene reforme prepoznate su i od strane Svjetske banke, pa je u posljednjem izvještaju (Doing Business 2019) u indikatoru "izdavanje građevinske dozvole" Crna Gora ostvarila napredak i zauzela je 75 mjesto.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Uvođenje elektronske komunikacije u oblasti izgradnje objekata daće najveći efekat u postupku uklanjanja biznis barijera. Proces izgradnje objekata bio bi efikasniji, ekonomičniji, s tim da postoje određeni problemi u sprovođenju postupka javnih nabavki za izradu softvera kojim bi se omogućila elektronska komunikacija učesnika (organa nadležnih za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova, tehničkih uslova, saglasnosti u skladu sa posebnim propisima, privrednih subjekata koji se bave revizijom tehničke dokumentacije, stručnim nadzorom i tehničkim pregledom i investitora).

3. Unapređenje stanja u oblasti registracije preduzeća, kroz uvođenje potpune elektronske registracije preduzeća i omogućavanje registracije u svim podružnicama Poreske uprave;

Ostvareni progres

Savjet za konkurentnost Crne Gore formirao je interesornu radnu grupu u cilju pripreme predloga rješenja za pojednostavljenje postupka registracije preduzeća i uvođenje pune elektronske registracije preduzeća. Navdenu radnu grupu pripremila je Analizu stanja u oblasti registracije preduzeća sa mjerama za unapređenje i uputiće je Savjetu za konkurentnost na razmatranje.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Aktivnosti će biti realizovane tokom 2019 i 2020 godine.

4. Realizacija preporuka predviđenih akcionim planom „Giljotina propisa“;

Ostvareni progres

Od usvajanja Akcionog plana "Giljotina propisa", u maju 2012, zaključno sa 2018. godinom realizovano je 1.254 preporuka od ukupno 1.446 prihvaćenih, tako da je stepen realizacije 86,72%.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera je realizovana.

Implementacija mjere u narednom periodu

Projekat je završen.

5. Smanjenje administrativnih barijera, kroz primjenu analize uticaja propisa (RIA – Regulatory Impact Assessment-a) na državnom i na lokalnom nivou

Ostvareni progres

U oblasti sprovođenja analize procjene uticaja propisa (RIA), a u skladu sa zaključcima Savjeta za konkurentnost donesenim povodom pripremljenog Izvještaja o kvalitetu primjene analize uticaja propisa (RIA) u Crnoj Gori za period januar 2016. – novembar 2017. godine, pripremljen je plan obuka, kojim će se unaprijediti kvalitet izvještavanja na državnom i lokanom nivou. Ministarstvo finansija je, u saradnji sa ReSPA-om, tokom 2018. godine organizovalo tri dvodnevne obuke i jednu obuku koja je obuhvatala tri dijela, koje su bile posvećene pripremi Izvještaja i primjeni modela standardnog troška. Obuka je organizovana na način da predstavnici resornih institucija sa ekspertom tokom obuke rade na zakonu ili nekom drugom propisu koji institucija trenutno priprema. Navedeno ima za cilj da pored obučanih službenika, obezbijedi pripremu finalnog Izvještaja o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa. Navedene obuke, na državnom nivou, je pohađalo ukupno 160 državnih službenika.

Kada je riječ o obukama na lokanom nivou, obaveza sprovođenja analize o uticaju lokalnih propisa utvrđena je članom 71 Zakona o lokalnoj samoupravi, gdje je propisana obaveza organima lokalne uprave da vrše pripremu i procjenu analize uticaja odluka i drugih propisa koje donose skupština i predsjednik opštine.

U saradnji sa Glavnim gradom Podgorica, Ministarstvo finansija je aprila 2018. god organizovalo obuku za službenike Glavnog grada posvećenu pripremi Izvještaja o sprovedenoj analizi o procjeni uticaja propisa sa posebnim osvrtom na propise/odluke koje donose gradonačelnik, odnosno skupština opštine i koji će imati uticaja na privredu, građane i budžet opštine. Dodatno, za službenike Glavnog Grada organizovana je još jedna obuka u oktobru 2018. godine.

U saradnji sa Upravom za kadrove i programom obuka za 2018. godinu, u maju 2018. godine održana je obuka u Nikšiću, a tokom juna sprovedene su još dvije obuke za službenike iz Tivta i Mojkovca. Takođe, u oktobru je održana obuka u Bijelom Polju, a u decembru i u Danilovgradu. Navedene obuke na lokalnom nivou pohađala su 132 službenika.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U cilju jačanja kapaciteta na državnom i lokalnom nivou i u narednom periodu će se sprovoditi navedene aktivnosti.

MSP

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **povećan broj MMSP;**
- **povećan broj zaposlenih u MMSP.**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Politika razvoja MMSP je horizontalna i višedimenzionalna, a aktivnosti na planu njene realizacije sprovode nadležna ministarstva i državne institucije, privatni sektor i donatori. U 2018. godini politika razvoja MMSP se sprovodila u skladu sa Strateškim smjernicama razvoja MMSP 2018-2021, Strategijom razvoja MMSP 2018-2022, Programom ekonomskih reformi 2018-2020 i preporukama EU Akta o malim preduzećima-SBA.

U 2018. godini ostvaren je značajan napredak u sprovođenju preduzetničkih aktivnosti i podršci sektoru MMSP, koja je rezultirala uspješnom realizacijom 158 aktivnosti, od 169 ukupnom planiranih.

Mjere na planu olakšanja pristupa finansijama za MSP su ostvarene u značajno većoj mjeri u odnosu na planirani nivo, prije svega, zbog kreditnih aranžmana IRFCG. Finansijski instrumenti su unaprijeđeni jer su stvoreni uslovi za uspostavljanje kreditnih garancija i ulaganja u vlasnički kapital.

Stepen implementacije mjera unaprijeđenja preduzetničke infrastrukture i jačanja preduzetničkih vještina i znanja su u okviru planiranog nivoa i značajno doprinose razvoju obrazovanja i cjeloživotnih preduzetničkih kompetencija, razvoju preduzetništva putem savjeta i mentorstva.

U dijelu unaprijeđenja konkurentnosti MMSP sektoru, stepen implementacije je u najvećem dijelu u skladu sa planiranim, u segmentu informisanosti i internacionalizacije MSP, ekonomskog osnaživanja žena, podrške razvoju mladih.

Ostvareni efekti

Po svim relevantnim indikatorima, sektor malih i srednjih preduzeća bilježi dinamičan rast i razvoj. Broj mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori u 2018. godini, prema podacima Poreske uprave, iznosio je 29.534, i veći je za 10,4% u odnosu na 2017. godinu. Prema istom izvoru, ovo povećanje praćeno je i porastom broja zaposlenih, koji je u 2018. u odnosu na prethodnu godinu povećan za 6,4% i iznosio je 138.839.

Mikro, mala i srednja preduzeća, kao sektor koji čini najveći dio ukupnog broja preduzeća, u velikoj mjeri doprinose privrednom razvoju i konkurentnosti ekonomije učestvujući sa oko 70% u bruto dodatoj vrijednosti, prometu i izvozu.

I u domenu finansijske podrške ostvareni su respektabilni rezultati, tako da je sektoru MMSP odobreno je 209,4 mil € kreditnih sredstava, što je za 40% više od plana (150,1 mil.€). Pri tome, mjere finansijske podrške efektuirale su povećanjem zaposlenosti, odnosno otvaranjem 7.295 novih radnih mjesta. Implementacijom faktoring aranžmana u iznosu od 63,1 mil € značajno se

uticalo na obezbjeđenje i povećanje likvidnosti preduzeća. Promovisani su novi finansijski instrumenti kreditnih garancija i ulaganja u rizični kapital.

U oblasti unaprjeđenja preduzetničke infrastrukture i jačanje preduzetničkih vještina ostvareni efekti se ogledaju u jačanju preduzetničkih kompetencija za osnivanje preduzeća, kao i cjeloživotnog koncepta na svim nivoima obrazovanja. Značajno su unaprijeđeni kapaciteti nastavnika koji predaju predmet preduzetništvo, stručna praksa učenika i studenata. Ojačani su kapaciteti preduzeća za rješavanje problema u poslovanju i razvoj strategija i planova za buduće poslovanje kroz usluge neposrednog rada sa preduzećima u okviru mentoringa.

Effekti podrške za unaprjeđenju konkurentnosti MSP sektoru ogledaju se u unapređenju informisanosti preduzeća za nastup na inostranim tržištima kroz informacije, obuke, savjete, smanjenje barijera u trgovini, svijest o koristi udruživanja u klastere, potrebi uvođenja međunarodnih standarda poslovanja, ekonomskom osnaživanju žena, jačanju kapaciteta MMSP za uključivanje u međunarodne javne nabavke, unaprjeđenje znanja o preduzetništvu mladih.

Prema posljednjim rezultatima procjene Akta o malim preduzećima Crna Gora je ostvarila progres i stvorila ključne pretpostavke za poboljšanje poslovnog ambijenta, definišući mjere za unapređenje povoljnog, tržišno orijentisanog pravnog i regulatornog okruženja, postavila je temelje za uspješnu implemetaciju politike razvoja MSP-a i dalji razvoj institucionalne infrastrukture. Glavna postignuća koje je Crna Gora ostvarila u prethodnom periodu tiču se aktivnosti na uspostavljanju institucionalnog i regulatornog okvira za sprovođenje politike razvoja MSP, gdje je Crna Gora prepoznata kao primjer najbolje prakse; Implementaciji Strategije za razvoj MMSP 2018 – 2022; Realizaciji programa nefinansijske i finansijske podrške MSP, koje implementira Ministarstvo ekonomije; Razvoju preduzetničkog učenja, gdje je preduzetništvo uključeno kao ključna kompetencija u nastavne programe, i time Crnu Goru izdvojilo kao lidera u regionu; Stvaranju uslova za brže i jeftinije rješavanje pitanja nesolventnosti; Uspostavljanju zakonskog okvira o finansijskom lizingu, faktoringu, kupovini potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnom poslovanju; Olakšan pristup tržištu javnih nabavki za sektor MSP; Dugoročnoj posvećenosti Vlade i izdavanju značajnih sredstava namijenjenih održavanju i proširenju poslovne infrastrukture, u cilju podsticanja inovativnih aktivnosti u malim i srednjim preduzećima, itd.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Podrška razvoju sektora MMSP u narednom periodu realizovaće se u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2022 i godišnjim akcionim planovima, a kroz implementaciju sljedećih mjera:

1. Unaprjeđenje pristupa izvorima finansiranja,
2. Preduzetničke kompetencije, znanje i vještine – usklađenost sa potrebama tržišta rada,
3. Jačanje konkurentnosti i inovativnosti MMSP,
4. Promocija preduzetništva mladih, žena i socijalnog preduzetništva,

Okvir za sprovođenje mjera i aktivnosti u narednom periodu predstavljen je i u Programu za unaprjeđenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu, preporukama Akta o malim preduzećima-SBA, kao i preporukama EK.

mjera/projekat

6. Unaprjeđenje mehanizama finansijske podrške za MMSP sektor

Ostvareni progres

Aktivnosti finansijske podrške sektoru MMSP realizuje se kreditnom aktivnošću Investicono-razvojnog fonda Crne Gore, koji je u 2018. godini kroz 412 aranžmana plasirao 209,4 mil € kreditnih sredstava. U strukturi kreditiranja dominiraju dugoročni plasmani, koji su iznosili 146,3 mil €, a kojim je podržano 374 preduzeća. Kratkoročno finansiranje usmjereno je na povećanje likvidnosti, a odobreno je 38 aranžmana otkupa potraživanja (faktoring) u vrijednosti od 63,1 mil €. Navednim sredstvima pružena je podrška u otvaranju/očuvanju 7.295 radnih mjesta. Kreditna podrška je bila usmjerena kako na podršku razvoju preduzetništva za osnivanje preduzeća od strane mladih, žena u biznisu, tako i za nastup na međunarodnim tržištima, realizaciju

greenfield i brownfield investicija, itd. Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o IRFCG i novog Statuta IRFCG stvoreni su uslovi za iniciranje pilot projekta–Garantni fond u okviru IRFCG. S tim u vezi, IRFCG je aplicirao za učešće u COSME programu u dijelu kreditnih garancija (Loan Guarantee Facility), a potpisivanje ugovora je planirano za 2019 godinu. Dodatno, potpisan je Ugovor o kreditu između Razvojne Banke Savjeta Evrope (CEB) i IRFCG u iznosu od 30,0 mil. €, a sredstva su namijenjena za podršku u vidu mikrokredita preduzetnicima i MMSP, za samozapošljavanje i početnike u biznisu. Realizacija novog finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital za start up i inovativna MSP preduzeća (ENIF fond za inovativna preduzeća, IRFCG investitor), se odnosila na razmatranje 2 potencijalna korisnika, start up preduzeća, za moguće finansiranje u vlasnički kapital od čega se finansiranje jednog start up preduzeća planira za 2019. godinu. Zavod za zapošljavanje je realizovao podršku u vidu kredita za samozapošljavanje, za fizička lica, žene, mlade u ukupnom iznosu od 0,499 mil. €.

Poseban vid finansijske podrške u 2018. godini se realizovao u vidu grant šema kroz različite programske inicijative, kao što su podrška razvoju inovativnosti, klastera, uvođenju međunarodnih standarda, podrška direktnim investicijama, šeme kvaliteta u poljoprivredi, podsticajne mjere u oblasti turizma, razvoj zanatstva, od strane nadležnih ministarstava, u ukupnom iznosu od 0,849 mil. €. EBRD je realizovao program Savjeti za mala preduzeća, uključujući žene u biznisu za 36 preduzeća i prateće obuke i coaching.

Realizovani su različiti ciklusi edukacije kao priprema za biznis, donijeta je odluka o kreditnom registru i proširen broj korisnika usluga i restrukturirano je 36,6 mil€ kredita u okviru sporazumnog finansijskog restrukturiranja dugova.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu, sa efektima koji su značajno iznad planiranih.

Implementacija mjere u narednom periodu

Aktivnosti finansijske podrške od strane IRFCG će se nastaviti i u narednom periodu sa ciljem podrške preduzetništvu, nastupu na novim tržištima, novim investicijama. Poseban vid podrške biće usmjeren na obezbjeđivanje „malih“ kredita za zapošljavanje, kao i garancija za rizične kategorije iz COSME aranžmana kreditnih garancija. Kroz Program unaprjeđenja konkurentnosti privrede za 2019. godinu, koji realizuje Ministarstvo ekonomije, obezbijediće se grant podrška, u okviru 10 programskih linija, u ukupnom iznosu od 1.64 mil. €. Jačaće se implementacija finansijskog instrumenta ulaganja u rizični kapital za inovativna preduzeća.

7. Unaprjeđenje preduzetničke infrastrukture i jačanje preduzetničkih vještina i znanja

Ostvareni progres

Pružanje podrške sektoru MMSP je omogućeno na jednom mjestu, u okviru Ministarstva ekonomije, formiranjem Direktorata za investicije, razvoj malih i srednjih preduzeća i upravljanje EU fondovima, koji predstavlja svojevrsni "one stop shop" za postojeće i potencijalne MMSP i koji sprovodi aktivnosti na promociji preduzetništva i razvoju i implementaciji programa podrške za MMSP. Pružanje informacija, savjeta, usluga podrške poslovanju, inkubacije je realizovano od strane biznis cenatara i inkubatora u Baru i Beranama i u 2018. godini je pruženo ukupno 226 usluga. Biznis savjetovalište u Podgorici je operativno, a osnovan je Centar kompetencija i uspostavljene dvije biznis zone u Mojkovcu i Bijelom Polju. U skladu sa Strategijom za razvoj cjeloživotnog preduzetničkog učenja 2015-2019, usvojeno je 16 obrazovnih programa zasnovanih na ishodima učenja i modula preduzetništva, izborni program preduzetništvo, organizovano je stručno usavršavanje za 95 nastavnika iz stručnih i mješovitih škola koji predaju modul/preduzetništvo, više od 500 srednjoškolaca je učestvovalo u Školi preduzetništva, više od 250 studenata slušalo predmet Preduzetništvo i inovacije i više od 30 studenata obavilo stručnu praksu, organizovana je berza preduzetničkih ideja i nagrađeno 11 ideja.

Dodatno, organizovana su 4 susreta, 61 seminar, 56 edukativnih radionica, kreirana su 4 nova servisa (obuke, konsultantske i savjetodavne usluge), obučeno 7 novih mentora i pružene mentoring usluge za 30 MSP, pripremljen vodič za otpočinjanje biznisa, itd.

Urađen je izvještaj o sprovođenju politike MSP u Crnoj Gori za potrebe EU Akta o malim preduzećima, izvještaja SME Policy Index 2019.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Mjera će se implementirati i u narednom periodu u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2022 pod nazivom „Preduzetničke kompetencije, znanje i vještine – usklađenost sa potrebama tržišta rada“. Poseban akcenat će biti na pružanju poslovnih usluga u biznis centrima i inkubatorima, realizaciju mjera podrške cjeloživotnom učenju kroz implementaciju preduzetničkog učenja na svim nivoima obrazovanja, jačanje saradnje između obrazovnih institucija i privrede u cilju usaglašavanja obrazovnih programa sa potrebama tržišta rada, jačanje kapaciteta Nacionalnog partnerstva za preduzetničko učenje, a donijeće se i nova Strategija razvoja cjeloživotnog preduzetničkog učenja.

8. Unaprjeđenje konkurentnosti MSP

Ostvareni progres

U dijelu obezbjeđivanja informativne i edukativne podrške o međunarodnim tržištima pružene su savjetodavne usluge za 40 preduzeća, organizovano 15 informativnih i edukativnih događaja, informacije o međunarodnim tržištima, sajmovima, tenderima, procedurama o međunarodnim javnim nabavkama i NATO standardima. Organizovano je 16 B2B događaja u zemlji i inostranstvu, sklopljeno 11 sporazuma u okviru EEN mreže, organizovano predstavljanje crnogorske privrede na sajmovima u Novom Sadu i Celju, organizovano 12 poslovnih foruma. Za podršku izvozu izrađeno je 5 uputstava za sprovođenje pojednostavljenih postupaka na osnovu knjigovodstvenog upisa prilikom uvoza i izvoza i 4 obuke, 4 obuke za stručno osposobljavanje i usavršavanje iz oblasti javnih nabavki, obezbijeđena je podrška za 21 klaster u pripremi projektnih predloga. U segmentu obezbeđenja podrške za postizanje usaglašenosti sa zahtjevima tehničkih propisa i standarda organizovana su 3 okrugla stola i 3 seminara, dok je 8 preduzeća bilo uključeno u realizaciju program grantova za energetska efikasnost.

U segmentu podrške mladima, ženama i socijalnom preduzetništvu, 138 kredita je dodijeljeno ženama, urađena je analiza modela garantnih fondova za žene, dodijeljena su 4 opštinska granta, 70 žena i mladih koristilo usluge biznis savjetovališta, organizovana su 2 okrugla stola, dodijeljeno 25 sertifikata za žene menadžerke, 12 nagrada naj menadžerki u Crnoj Gori. U cilju podrške mladima sproveden je veliki broj aktivnosti koje su imale za cilj unapređenje znanja o preduzetništvu kod mladih kao što su obuke, sajmovi, vršnjačko mentorstvo. Dodijeljeno je 10 grantova za podršku socijalnom preduzetništvu, urađena publikacija i video materijal za žene u menadžmentu.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu

Implementacija mjere u narednom periodu

Mjera će se implementirati i u narednom periodu u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2022 pod nazivom „Jačanje konkurentnosti i inovativnosti MMSP“. U tom kontekstu, planirano je jačanje institucionalne podrške za razvoj MMSP, dostupnost on-line informacija za potrebe MMSP, podrška razvoju usluga za MSP i promocija preduzetništva, promocija uvođenja i primjene standarda kvaliteta u poslovanju i šema kvaliteta, obezbjeđivanje informacija MSP o procesu standardizacije i akreditacije, jačanje aktivnosti na promociji primjene prava intelektualne svojine, obezbjeđenje savjetodavne-edukativne podrške za MMSP, edukacija i osposobljavanje MMSP za učešće u postupcima javnih nabavki, podrška formiranju novih klastera i formiranje vertikalnih klastera, podrška za nastup na međunarodnim tržištima, pojednostavljenje procedura uvoza i izvoza roba, promocija i obezbjeđenje savjetodavne podrške za unapređenje biznisa primjenom digitalizacije, itd.

Dodatno, u narednom periodu, u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2022, implementiraće se mjera „Promocija preduzetništva mladih, žena i socijalnog preduzetništva“.

Prerađivačka industrija

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- Povećan broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji;
- Povećano učešće prerađivačke industrije u ukupnom izvozu.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Predložene mjere koje su sprovedene tokom 2018. godine nijesu dale očekivane rezultate u smislu uklanjanja uskih grla i revitalizacije ovog sektora industrijske proizvodnje, što potvrđuju i raspoloživi statistički podaci.

Ostvareni efekti

Iako je prerađivačka industrija u 2016. i 2017. godini bilježila pad proizvodnje od 7,8 i 3,0%, respektivno, njeno učešće u BDP-u se povećalo, sa 2,7% u 2016. na 3,8% u 2017.godini.¹⁵ Bruto dodata vrijednost u 2017. porasla je za 9,5% u odnosu na prethodnu godinu, ali je to minimalno uticalo na promjenu doprinosa prerađivačke industrije ukupnoj bruto dodatoj vrijednosti, koji se u ovim godinama kreće oko 4,6%.

Uvažavajući činjenicu da je u 2016. i 2017. godini došlo do blagih promjena u strukturi BDP-a i BDV-a, potrebno je istaći da je industrijska proizvodnja u 2018. u odnosu na 2017. godinu zabilježila rekordni rast od 22,4%, pri čemu je prerađivačka industrija povećana za 12,1%. Međutim, i pored značajnog rasta prerađivačke industrije, njeno učešće u ukupnoj industrijskoj proizvodnji je palo sa 57,6% u 2017, na 52,7% u 2018. godini, a što je posljedica iznadprosječnog rasta sektora proizvodnje električne energije, čije se učešće povećalo sa 29,9% u 2017, na 38,9% u 2018.godini.

Broj zaposlenih u sektoru prerađivačka industrija, u 2018. godini, iznosio je 12.295, što je za 5,81% više u odnosu na 2017. godinu, dok se učešće zaposlenih u prerađivačkoj industiji u ukupnom broju zaposlenih u posljednje dvije godine nije mijenjao i iznosio je približno 6,5%.

U oblasti spoljno-trgovinske razmjene, u 2018. godini, prerađivačka industrija sa metalnom, prehrambenom i drvnom industrijom bilježi tradicionalno dobre rezultate, sa vrijednošću izvoza od 280,27 mil. €. U posljednje dvije godine izvoz prerađivačke industrije zadržao je učešće od preko 70% u ukupnom izvozu, iako je u 2018, u odnosu na 2017. godinu, povećan za 7,58%.

Iako je iznos investicija u osnovna sredstva u prerađivačkoj industriji neznatno povećan, i dalje je nivo investicija u otvaranje novih i povećanje postojećih kapaciteta u preradi nedovoljan. Takođe, ni na polju ulaganja u znanje i inovacije, kao ni na polju povezanosti nauke i privrede, nije došlo do poboljšanja, iako su zabilježeni određeni rezultati.

Imajući u vidu stanje u oblasti prerađivačke industije, započete su aktivnosti na sveobuhvatnoj ocjeni dosadašnje industrijske politike, koja će biti redefinisana i, na taj način, omogućena jača podrška privrednim društvima. Pri tome, fokus će biti na povećanju investicija u nove tehnologije, inovacije, stvaranje preduslova za široku digitalizaciju privrede, internacionalizaciju i tranziciju ka nisko-karbonskoj i cirkularnoj ekonomiji, kako bi iskoristiti sav potencijal rasta, razvoja i konkurentnosti.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Analiza stanja prerađivačke industrije pokazala je da predložene mjere, koje su date u Industrijskoj politici Crne Gore do 2020. godine, nijesu dale očekivane rezultate u smislu uklanjanja uskih grla i revitalizacije, prije svega, ovog sektora. U tom smislu,

¹⁵ Posljednje raspoloživ podatak

započete su aktivnosti na sveobuhvatnoj ocjeni dosadašnje implementacije Industrijske politike, na osnovu čije procjene o napretku implementacije i utvrđenih preporuka će se redefinisati Industrijska politika i uskladiti sa inoviranom Strategijom Evropske unije o industrijskoj politici.

Inače, prioriteti su već definisani, a odnose se na poboljšanje resursne efikasnosti i usmjeravanje prerađivačke industrije prema proizvodnji sa većom dodatom vrijednošću, u cilju ostvarivanja stabilnog privrednog rasta i razvoja.

Bez obzira na relativno slabe rezultate u oblasti prerađivačke industrije, u narednom periodu nastaviće se sa podsticajima preradi, kroz podršku za direktne investicije, povoljne kredite, razvoj biznis zona i klastera, kao i uvođenje standarda što, u kombinaciji sa mjerama u oblasti tržišta rada, obrazovanja i nauke, treba da doprinese stabilnom i održivom razvoju industrije. Poseban doprinos očekuje se od rasta u oblastima prerade hrane i mesnih prerađevina, drvnoj industriji, metalskom kompleksu i proizvodnji duvanskih proizvoda.

mjera/projekat

9. Realizacija Programa podrške za modernizaciju prerađivačke industrije 2018-2020.

Ostvareni progres

Podrška usmjerena na nabavku nove ili polovne proizvodne opreme u 2018. godini bila je dostupna privrednicima kroz Program podrške za modernizaciju prerađivačke industrije. Osnovni cilj ovog vida podrške je jačanje konkurentnosti privrednih subjekata, unaprjeđenje poslovanja, produktivnosti i profitabilnosti kroz usvajanje novih tehnologija, kako bi se omogućilo osavremenjavanje proizvodnih procesa, efikasna upotreba raspoloživih resursa, razvoj novih proizvoda i usluga, kao i otvaranje novih radnih mjesta. Program podrazumijeva sufinansiranje do 20% vrijednosti nabavke opreme (zavisno od veličine preduzeća) i realizaciju planirane investicije – nabavku opreme kroz kreditni aranžman sa Investiciono-razvojnim fondom Crne Gore. U 2018. godini, za osavremenjavanje proizvodnih procesa i razvoj novih proizvoda, bilo je opredijeljeno 150.000 € bespovratnih sredstava. U skladu sa tim, u okviru ovoga programa u 2018. godini podržano je 7 preduzeća, dodijeljeno je 126.498 € bespovratnih sredstava, odobreno 837.800 € kreditnih sredstava od strane IRFCG, a nabavljeno je mašina i prateće opreme u vrijednosti 808.250 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

S obzirom na to da je Program u prošloj godini ispunio očekivanja, a imajući u vidu da investicije u opremu predstavljaju jedan od glavnih koraka na putu razvoja preduzeća i modernizacije crnogorske privrede, kao i sve veće interesovanje privrednika nastaviće se sa realizacijom ovog programa, u vidu jedne od deset praogramskih linija u okviru „Programa za unaprjeđenje konkurentnosti privrede u 2019. godini“.

10. Program za unaprjeđenje inovativnosti MSP 2018-2020

Ostvareni progres

U cilju unaprjeđenja inovativnosti u pravcu jačanja poslovnih performansi preduzeća kroz sufinansiranje korišćenja konsultanskih usluga u realizaciji inovativnih aktivnosti, u 2018. godini sprovodio se i Program za unaprjeđenje inovativnosti MSP. Podrška je usmjerena na pokriće troškova konsultantskih usluga inovativnih aktivnosti u preduzeću, a bilo je planirano da se podrže inovativne aktivnosti poput inovacije proizvoda/usluge; poslovnog procesa; inovacija u organizaciji i u marketingu. U skladu sa tim, kroz **Program za unaprjeđenje inovativnosti MSP 2018-2020** podržano je 9 preduzeća, a u svrhu inoviranja poslovanja dodijeljeno 30.724 € bespovratnih sredstava.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

S obzirom da je Program u 2018. godini imao najbolje rezultate primjene, kako bi se omogućilo preduzećima da pristupe znanju i iskustvima koji su im potrebni kako bi postala inovativna i ojačala svoju konkurentnost i produktivnost, nastaviće se sa realizacijom ovoga programa, u vidu programske linije Program za unapređenje konkurentnosti privrede.

11. Program podrške razvoju zanatstva

Ostvareni progres

Kao i u većini razvijenih zemalja, zanatstvo je prepoznato kao važna karika bržeg ekonomskog razvoja. U tom smislu, stvara se institucionalni okvir za razvoj ovog segmenta privrede. To uključuje eliminisanje administrativnih barijera, uz jasan legislativni okvir. Program podrške razvoju zanatstva u 2018. godini imao je za cilj da doprinese očuvanju i razvoju zanata i tradicionalne kulture koju karakterišu prepoznatljivi proizvodi i kvalitetne usluge kroz podršku prilikom učestvovanja na domaćim i međunarodnim sajmovima i manifestacijama. Kroz ovaj vid podrške podržan je 1 zanatlija za sufinansiranje dijela troškova koji se odnose na izradu promotivnog materijala za učešće na međunarodnom sajmu u iznosu od 1.275 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizaciju pilot Programa, i pored velikog interesovanja, karakterisao je nedovoljan odziv zanatlija.

Implementacija mjere u narednom periodu

Prepoznata je potreba za proširenje aktivnosti koje mogu biti predmet podrške zanatlijama u narednom periodu. S tim u vezi, za 2019. godinu je pripremljena Programska linija za razvoj zanatstva, u okviru koje će se zanatlijama pored finansijske podrške za učešće na domaćim i međunarodnim sajmovima, omogućiti podrška za nabavku opreme i alata namijenjenih za obavljanje zanatske djelatnosti. Na taj način će se stvoriti uslovi za jačanje kapaciteta zanatlija, proširenje njihovog asortimana, unapređenje saradnje među njima, a što će u krajnjem dovesti do povećanja konkurentnosti zanatlija i prepoznatljivosti crnogorskih proizvoda u zemlji i šire.

12. Ulaganja u proizvodne kapacitete

Ostvareni progres

Kako je rast gotovo svih većih privreda na svijetu vezan je za proizvodnju osnovnih metala, a prevashodno čelika i aluminijuma, u procesu razvoja crnogorske prerađivačke industrije u fokusu pažnje su ulaganja u proizvodne kapacitete Tošćelik Special Steel Nikšić i Uniprom KAP Podgorica, koja su u 2018. godini iznosila 9,95 mil. €.

Kao odgovor na zahtjeve tržišta, fabrika Tošćelik Special Steel Nikšić se transformisala u proizvođača specijalnih čelika - čelika visokih vrijednosti (legirani i alatni čelici), a koja je prethodnom periodu imala proizvodnju samo čelika nižih vrijednosti. Takođe, kompanija Tošćelik Special Steel je izvozno orjentisana kompanija, koja 100% gotovih proizvoda plasira na tržište Evropske unije (Njemačka, Italija, Francuska, Rumunija), Velike Britanije, Turske i Srbije.

U slučaju Uniprom KAP Podgorica, pri kraju je investicija u novu liniju za proizvodnju legura u formi malih ingota, u okviru fabrike Silumini. Kapacitet fabrike biće 30.000 tona legura godišnje.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Investicije se kontinuirano realizuju.

Implementacija mjere u narednom periodu

Imajući u vidu najavljena ulaganja, očekuje se da se polako stvaraju uslovi za formiranje stabilnog sektora industrije čelika i aluminijuma, koji će otvoriti šansu za razvoj postojećim i novim firmama da, u vidu kooperanata, budu skoncentrisani oko velikih sistema i, na taj način, obezbijede stabilno poslovanje. Samim tim očekivanja su da će ključni predstavnici metalnog sektora nastaviti sa realizacijom mjere/planiranih investicija. S tim u vezi, u narednom trogodišnjem periodu u proizvodne kapacitete Tošćelik Alloyes Engineering Steel Nikšić i Uniprom KAP Podgorica najavljena su ulaganja od preko 50,0 mil. €, koja će biti usmjerena na eliminisanje uskih grla u proizvodnji, povećanje produktivnosti i obima proizvodnje, kao i na ulaganja u nove kapacitete koji će dati proizvode veće dodate vrijednosti.

Dalje investicije Uniprom KAP Podgorica planirane su u liniju za proizvodnju trupaca (investicija 15,0 mil.€) i dvije fabrike za proizvodnju aluminijske (investicija 5,0 mil.€) i čelične žice (investicija cca 5,0 mil.€).

Konkurentnost

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Poboljšanje konkurentnosti domaće privrede kroz subvencionisanje MSP sektora**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

U fokusu politike konkurentnosti su unapređenje opšteg ambijenta za investiranje, kao i aktivnosti na polju promocije i internacionalizacije u cilju privlačenja direktnih investicija. Neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se, uz poštovanje principa održivog razvoja, promijenila struktura investicija u korist ulaganja u banke i preduzeća, umjesto u nekretnine. Učlanjenjem Crne Gore u NATO, obezbijedena je dugoročna stabilnost i bezbjednost, a što će uticati na rast stranih direktnih investicija (SDI).

Poboljšanje konkurentnosti crnogorske ekonomije uspješno se realizuje se i kroz programe finansijske i tehničke podrške razvoju biznisa koji, pored ostalog, obuhvataju i biznis zone, klastering i implementaciju međunarodnih standarda poslovanja.

Udruživanje privrednih subjekata u klaster je jedan od mehanizama koji za cilj ima unapređenje konkurentnosti privrede Crne Gore. S tim u vezi, Program podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori realizuje se od 2012. godine i intenzivno i uspješno se radi na implementaciji politike koja ima za cilj povećanje konkurentnosti preduzeća, kroz njihovo udruživanje u klaster i integraciju u industrijske lance vrijednosti. Ovo tim prije, jer MSP uglavnom karakterišu mala veličina, nedovoljni individualni proizvodni kapaciteti, slaba marketing politika i nedovoljni kapaciteti apsorpcije finansijskih sredstava. U toku 2018. godine raspisana su dva Javna poziva za učešće u Programu u okviru kojih je podržano 9 klastera u ukupnom iznosu od 101.357,50 €. Cilj Programa je finansijska podrška preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima koji su dio klastera, radi prevazilaženja „uskih grla“ u poslovanju, kroz ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu i pokriva dijela operativnih troškova, na principu refundacije. Takođe, u cilju privlačenje novih investitora, povećanje broja zaposlenih, povećanju konkurentnosti ekonomije i aktiviranje sektora malih i srednjih preduzeća, naročito u manje razvijenim područjima, nastavlja se implementacija odredbi Uredbe o biznis zonama, kojom su lokalne samouprave u obavezi da usklade poslovanje i lokalne propise sa odredbama podzakonskog akta i na taj način formiraju pravni okvir za dalje funkcionisanje biznis zona kao posebnih ekonomskih entiteta. Trenutno, Biznis zone, čije funkcionisanje je usklađeno sa Uredbom, postoje u dvije opštine i to: Biznis zona „Babića polje“ u Mojkovcu, koja za sada nema korisnika i biznis zona: „Nedakusi“, „Cerovo“, „Vraneška dolina“, „Bistrička dolina“, „Rakonje-Ravna Rijeka“ i „Ribarevine-Poda“, sa dva registrovana korisnika, Mesopromet i Pelengić trade d.o.o. u Opštini Bijelo Polje. U toku su pregovori oko osnivanja/usklađivanja biznis zona sa opštinama: Podgorica, Kolašin, Šavnik, Berane i Rožaje. Važno je pomenuti da, iako je mapiranjem definisano 9 biznis zona na teritoriji Crne Gore, i pored produženja roka za usklađivanje sa Uredbom, sve opštine nijesu ispunile zahtjeve.

Imajući u vidu da jačanje konkurentnosti na mikro nivou u najvećoj mjeri zavisi od kvaliteta proizvoda, neophodno je dostići međunarodne standarde kvaliteta. Ovo tim prije, jer će preduzeća, po ulasku Crne Gore u EU, morati da posluju “pod konkurentskim pritiscima” na unutrašnjem tržištu EU. U skladu sa tim, privrednim subjektima se pruža finansijska podrška u cilju jačanja konkurentnosti, kroz uvođenje međunarodnih standarda poslovanja i dobijanje akreditacije za ocjenjivanje usaglašenosti. U toku 2018. godine raspisan je jedan Javni poziv za učešće u Programu i ugovori o finansijskoj pomoći potpisani su sa 35 privrednih subjekata a u predviđenom vremenskom okviru implementaciju je uspješno izvršilo 34 privrednih subjekata. Mjera se uspješno sprovodi od 2014. godine i obezbeđuje podršku preduzetnicima, malim i srednjim privrednim društvima, naročito iz manje razvijenih opština i Sjevernog regiona, da u što većoj mjeri povećaju svoju konkurentnost, prvenstveno, kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda za proizvode i podršku za dobijanje akreditacije za ocjenjivanje usaglašenosti.

Ostvareni efekti

Zahvaljujući odgovornoj politici i višegodišnjem sprovođenju ekonomskih reformi, Crna Gora je danas poznata po stimulativnom poslovnom ambijentu, političkoj i makroekonomskoj stabilnosti i konstantnim napretkom u unapređenju poslovnog ambijenta. Investicije u Crnoj Gori u posljednjih 10 godina dolaze iz više od 125 zemalja iz različitih regiona svijeta, a Crna Gora bilježi najveći priliv *SDI per capita* u regionu. Priliv direktnih stranih investicija u 2018. godini, iznosio je 843,0 mil.€ i bio je veći za 27% u odnosu na 659,0 mil. €. iz 2017. godine. Najviše investicija potiče iz UAE, Rusije, Turske, Azerbejdžana, Srbije, Italije.

Takođe, po svim relevantnim indikatorima, sektor malih i srednjih preduzeća bilježi dinamičan rast i razvoj. Broj mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori u 2018. godini, prema podacima Poreske uprave, iznosio je 29.534, i veći je za 10,4% u odnosu na 2017. godinu.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Nastavak realizacije **Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu**, kojim je objedinjeno više programa Ministarstva ekonomije i koji sadrži 10 programskih linija. Uredba o biznis **zonama** je, u okviru Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu je definisana kao programska linija koja će se dalje promovisati i uporedo sprovoditi. Nastavak realizacije **Programske linije za uvođenje međunarodnih standarda**, kao i povećanje broja standarda za koje preduzeća mogu aplicirati u odnosu na prethodni period. Nastavak realizacije **Programske linije za razvoj klastera**, pri čemu će se, prilikom ocjene samim projektnih predloga, posebno voditi računa o efektima koje zajednički projekat ima na sve članice klastera- učesnice na Projektu, kako bi se osnivanje klastera novih kalstera i unapređenje rada već postojećih imalo za rezultat ostvarenje cilja zbog kojih su osnovani, a to je zajednički nastup na tržištu i bolju prepoznatljivost njihovih proizvoda i usluga

mjera/projekat

13. Program podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori

Ostvareni progres

Program podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori realizuje se od 2012. godine. Cilj Programa je finansijska podrška preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima koji su dio klastera, radi prevazilaženja „uskih grla“ u poslovanju, kroz ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu i pokriva dijela operativnih troškova, na principu refundacije. Intenzitet državne pomoći je do 50%, odnosno 65% ukupnih opravdanih troškova, što zavisi od toga da li preduzeća dolazi iz razvijenije ili manje razvijenije jedinice lokalne samouprave. Maksimalan iznos podrške je 15.000 € po aplikaciji.

U toku 2018. godine raspisana su dva Javna poziva za učešće u Programu u okviru kojih je podrzano 9 klastera u ukupnom iznosu od 101.357,50 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Ne postoje problemi u implementaciji mjere. Izazov je da se dostigne interesovanje iz prethodnog perioda i podrži što veći broj klastera, u pravcu osnivanja sa jasnom vizijom njihovog zajedničkog udruživanja i nastupa na tržištu, kao i jačanje performansi već postojećih klastera.

Implementacija mjere u narednom periodu

U 2019. godini, realizovaće se Programska linija za razvoj klastera sa opredijeljenim budžetom u iznosu od 150,000 €, pri čemu će se, prilikom ocjene samim projektnih predloga, posebno voditi računa o efektima koje zajednički projekat ima na sve članice klastera- učesnice na Projektu, kako bi se osnivanje klastera novih kalstera i unapređenje rada već postojećih imalo za rezultat ostvarenje cilja zbog kojih su osnovani, a to je zajednički nastup na tržištu i bolju prepoznatljivost njihovih proizvoda i usluga. Tokom realizacije ove programske linije će se utvrditi eventualni nedostaci i barijere kako u procesu apliciranja, tako i u dijelu kapaciteta samih klastera u realizaciji projektnih predloga, koji će uzeti u razmatranje u cilju unapređenja onih segmenata za koje se pokaže da postoji prostor za dodatnim poboljšanjima.

14. Biznis zone

Ostvareni progres

Uredba o biznis zonama kojom se definiše model klasifikacije, osnivanja, uspostavljanja, upravljanja i popunjavanja biznis zona, olakšice za korisnike, a sve u cilju privlačenja novih investicija, povećanja zaposlenosti, naročito u manje razvijenim područjima države i prevazilaženju regionalnih razlika, donesena je 2016, a 2018. godine i Uredba o izmjeni Uredbe o biznis zonama, kojom je rok koji se daje postojećim biznis zonama da usklade poslovanje produžen sa 6 na 18 mjeseci. Uredbom je predviđen niz olakšica i povoljnosti koje su donijele jedinice lokalne samouprave pojedinačnim odlukama za privredne subjekte koji registruju svoje poslovanje u biznis zoni, u skladu sa zakonima koji tretiraju ovu oblast.

Biznis zona predstavlja jedinstven entitet na području lokalne samouprave, dijelom ili u potpunosti infrastrukturno opremljen, a koji potencijalnim investitorima pored zajedničkog prostora i infrastrukture pruža dodatne poreske i administrativne olakšice sa državnog i lokalnog nivoa.

Biznis zone, čije funkcionisanje je usklađeno sa Uredbom, postoje u dvije opštine i to:

- Biznis zona „Babića polje“ u Mojkovcu, koja za sada nema korisnika i
- biznis zone: „Nedakusi“, „Cerovo“, „Vraneška dolina“, „Bistrička dolina“, „Rakonje-Ravna Rijeka“ i „ Ribarevine-Poda“, sa dva registrovana korisnika, Mesopromet i Pelengić trade d.o.o. u Opštini Bijelo Polje.

U toku su pregovori oko osnivanja/usklađivanja biznis zona sa opštinama: Podgorica, Kolašin, Šavnik, Berane i Rožaje.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Iako je mapiranjem definisano 9 biznis zona na teritoriji Crne Gore, i pored produženja roka za usklađivanje sa Uredbom, sve opštine nijesu ispunile zahtjeve.

Implementacija mjere u narednom periodu

U okviru **Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu**, Uredba o biznis zonama je definisana kao programska linija koja će promovisati i uporedo sprovoditi. U narednom periodu treba razmotriti produženje roka za usklađivanjem sa Uredbom, kako bi što veći broj opština nudilo i obezbjeđivalo podršku i u okviru ovog segmenta.

15. Povećanje konkurentnosti i stepena zaposlenosti (Uredba o podsticanju direktnih investicija)

Ostvareni progres

U 2018. godini realizovane su 4 isplate, po osnovu 6 zaključenih ugovora iz 2016 godine. Preostala dva ugovora realizovaće se u 2019, jer su ugovorne strane naknadno ispunile uslove iz ugovora.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu. Izazov je postići interesovanje iz prethodnog perioda i podržti što veći broj preduzeća.

Implementacija mjere u narednom periodu

Programom za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu, koji sadrži 10 programskih linija, privrednicima će, putem subvencija, biti na raspolaganju 1.640.000€ bespovratnih sredstava. Ovim programom je objedinjeno više programa Ministarstva ekonomije. Takođe, unaprijeđen je svaki od programa pojedinačno i dodatno prilagođen privrednicima, ali i pojednostavljene procedure apliciranja i dodjele sredstava. Jedna od tih programskih linija je Programska linija za podsticaj direktnih investicija.

Cilj Programske linije je da se stvore uslovi za povoljniji poslovni ambijent koji će, podsticanjem domaćih i stranih investicija u svim područjima Crne Gore, doprinijeti povećanju konkurentnosti i izvoznog potencijala industrije uvođenjem novih tehnologija i znanja i omogućiti otvaranje novih radnih mjesta. Investicije u izgradnju novih ili proširivanje postojećih industrijskih kapaciteta i, dodatno, u novu tehnologiju i modernizaciju industrije doprinijeće povećanju kvaliteta i kvantiteta proizvodnje, unapređenju poslovnih performansi, diverzifikaciji proizvodnog asortimana kao novog zapošljavanja. Implementacija mjera podrške predviđene ovom linijom u punom kapacitetu, u srednjem roku treba da doprinese povećanju učešća industrije u BDP, povećanju BDV prerađivačke industrije, izvoznog potencijala, kao i poboljšanju ranga u Indeksu globalne konkurentnosti.

Ovom podrškom uređuju se uslovi i način podsticanja razvoja kroz privlačenje direktnih investicija u proizvodni sektor ili sektor usluga, kriterijumi za dodjelu sredstava za podsticanje direktnih investicija i dinamika isplate tih sredstava, kao i druga pitanja od značaja za povećanje konkurentnosti i razvoj Crne Gore kroz priliv direktnih investicija. Budžetska sredstva za ovu programsku liniju su u iznosu od 1,050,000 €. Javni poziv je otvoren 4. aprila i trajaće do 30. septembra 2019. godine.

Tokom realizacije ove programske linije će se utvrditi eventualni nedostaci i barijere kako u procesu apliciranja, tako i implementacije aktivnosti, koje će uzeti u razmatranje prilikom kreiranja narednog programa i relevantnih programskih linija. Treba pratiti zahtjeve preduzetnika i kreirati one programske linije i programe podrške za kojima postoji najveća potreba i potražnja, kako bi na najbolji način odgovorili zahtjevima privrede.

16. Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti, kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda.

Ostvareni progres

Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti, kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja—državna pomoć realizuje se od 2014. godine. Cilj Programa je da obezbijedi podršku preduzetnicima, malim i srednjim privrednim društvima i klasterima malih i srednjih privrednih duštava, naročito iz manje razvijenih opština i Sjevernog regiona, da u što većoj mjeri povećaju svoju konkurentnost, prvenstveno, kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda za proizvode i podršku za dobijanje akreditacije za ocjenjivanje usaglašenosti. Program sadrži dvije komponente podrške:

- *Podrška MSP-u kroz refundaciju troškova akreditacije tijela za ocjenjivanje usaglašenosti i*
- *Podrška MSP-u kroz refundaciju troškova implementacije standarda/sertifikacije/resertifikacije.*

Odobrena pomoć, bazirana na principu refundacije, je do 70% vrijednosti investicije za preduzetnike i mala preduzeća, odnosno do 60% za srednja preduzeća. Maksimalan iznos podrške po je 5.000 € po aplikantu.

U toku 2018. godine raspisan je jedan Javni poziv za učešće u Programu i ugovori o finansijskoj pomoći potpisani su sa 35 privrednih subjekata. U predviđenom vremenskom okviru implementaciju je uspješno izvršilo 34 privrednih subjekata, kojima je i dodijeljena pomoć u ukupnom iznosu od 99.297,32 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Ne postoje problemi u implementaciji mjere. Izazov je da se dostigne interesovanje iz prethodnog perioda i podrži što veći broj preduzeća.

Implementacija mjere u narednom periodu

U 2019. godini, realizovaće se Programska linija za uvođenje međunarodnih standarda, u okviru koje je povećan broj standarda za koje preduzeća mogu aplicirati u odnosu na prethodni period. Opredijeljena budžetska sredstva za ovu programsku liniju iznose 140,000 €. Tokom realizacije ove programske linije će se utvrditi eventualni nedostaci i barijere kako u procesu apliciranja, tako i implementacije aktivnosti, koje će uzeti u razmatranje prilikom kreiranja narednog programa i relevantnih programskih linija. Treba pratiti zahtjeve preduzetnika i kreirati one programske linije i programe podrške za kojima postoji najveća potreba i potražnja, kako bi na najbolji način odgovorili zahtjevima privrede.

Nauka

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Porast broja novih zapošljavanja kroz programe podrške istraživanju i inovacijama i**
- **Porast broja ostvarenih partnerstava nauka-privreda**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Predložene mjere i aktivnosti u oblasti "Nauka" u najvećoj mjeri su realizovane u skladu sa planiranom dinamikom za 2018. godinu. Izuzetak predstavlja aktivnost/projekat "Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka", koji je djelimično realizovan u odnosu na planiranu dinamiku za 2018. godinu, zbog izmjena pravnog okvira za izradu tehničke dokumentacije potrebne za izgradnju/adaptaciju objekta.

- **Jačanje ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta** kroz:
 - Program podrške svršenih doktora nauke i doktoranata i
 - Program za finansiranje NI projekata.
- **Unapređenje međunarodne saradnje i umrežavanja** kroz:
 - Unapređenje učešća u međunarodnim i EU programima i kolaboracijama u okviru renomiranih NI ustanova i
 - Podršku uspostavljanju Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope.
- **Jačanje sinergije između nauke i ekonomije** kroz:
 - Uspostavljanje Naučnotehnološkog parka i
 - Finansijska podrška istraživanju i inovacijama

Ostvareni efekti

U 2018. godini nije bilo novog zapošljavanja, jer su programi/projekti tek pokrenuti i njihova implementacija je počela početkom 2019. godine. Pri tome, putem odobrenih inovativnih projekata po Konkursu iz 2018. godine angažovano je 20 novih visokokvalifikovanih lica.

U 2018. godini kroz odobrene inovativne projekte po Konkursu iz 2018. godine uspostavljeno je 5 novih partnerstava nauka-privreda, dok je kroz odobrene naučnoistraživačke projekte po Konkursu iz 2018. godine uspostavljeno 5 partnerstava nauka-privreda.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Javni poziv za dodjelu stipendija za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori raspisivaće se i u narednom periodu.

mjera/projekat¹⁶

17. Jačanje ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta

Ostvareni progres

U 2018. godini sproveden je Javni poziv za dodjelu stipendija za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori u 2018/2019. godini i, po tom osnovu, odobreno je 19 stipendija za doktorska istraživanja. Riječ je o prvom u nizu javnih poziva, sa ciljem da se za tri godine formira kritična masa od oko 50 mladih istraživača, koji će se baviti istraživanjima na puno radno vrijeme. Ukupan iznos odobrenih sredstava za ovu namjenu za period od 3 godine je 746.700 €.

U okviru **Programa za finansiranje NI projekata**, u 2018. godini je objavljen Konkurs za dodjelu grantova za naučnoistraživačke projekte, na kome je prijavljeno 72 predloga projekata, a 15 projekata prihvaćeno za sufinansiranje. Pojedinačni grant Ministarstva iznosi do 100.000 €, odnosno 130.000 € ukoliko se projektom predviđa i zapošljavanje mladih istraživača, doktoranada i/ili postdoktoranada. Realizacija ovih projekata je počela 1. aprila 2019. godine, dok je ukupna vrijednost projekata 1.541.768 €, od čega sufinansiranje Ministarstva nauke (grantovi) iznosi 1.218.786€.

Realizacijom Konkursa za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018-2020), nakon dvostepene evaluacije, za finansiranje je prihvaćeno 10 grantova. Ukupna vrijednost odobrenih inovativnih projekata je 1.172.529 €, a iznos sufinansiranja Ministarstva nauke (grantovi) je 730.834 €.

U okviru projekta „Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost – INVO“, koji se finansira iz kredita Svjetske banke, podržano je uspostavljanje prvog centra izvrsnosti – Institut „Centar izvrsnosti u istraživanju i inovacijama“ (UCG). Za realizaciju aktivnosti Instituta "Centar izvrsnosti za istraživanje i inovacije", u 2018. godini obezbijeđen je iznos od 297.035 €. Realizacijom Programa podrške zapošljavanju svršenih doktora nauke i doktoranada sprovode se aktivnosti na jačanju ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta. Ministarstvo nauke realizuje Program podrške angažovanju svršenih doktora nauka i doktoranada putem „Kolaborativne grant šeme za inovativne projektne ideje“ u okviru IPA II Finansijske perspektive 2014-2020, odnosno Sektorskog operativnog programa za obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike (SOPEES) 2015-2017. godine (Program Evropske unije i Crne Gore za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu).

S tim u vezi, 1. februara 2019. godine objavljen je Poziv za dostavljanje predloga projekata u okviru grant šeme „Kolaborativna grant šema za inovativne projektne ideje“. Rok za dostavljanje koncepta projekata bio je 18. mart 2019. godine, kada je pristiglo 47 prijava. Za one kandidate koji su prošli prvu fazu evaluacije i kojima je prihvaćen koncept rok za dostavljanje kompletne prijave je 01. jul 2019. godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u skladu sa planiranom dinamikom.

¹⁶ Kako postoji preklapanje dvije postojeće aktivnosti: Program za finansiranje NI projekata i Finansijska podrška istraživanju i inovacijama – projekti EUREKA, ove dvije aktivnosti treba spojiti u jednu aktivnost: "Finansijska podrška istraživanju i inovacijama" u okviru Mjere "Jačanje ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta".

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera

Realizacija ove mjere planirana je i za naredni period. Kroz IPA II Finansijsku perspektivu 2014-2020, nastaviće se proces programiranja aktivnosti u okviru gore pomenutog Sektora, tako da su aktivnosti Ministarstva nauke planirane i kroz Akcijski dokument (AD 2020), u smislu nastavka tekućih, ali kroz prioritete iz Strategije pametne specijalizacije (S3).

18. Unapređenje međunarodne saradnje i umrežavanja

Ostvareni progres

U cilju unapređenja međunarodne saradnje i umrežavanja realizuju se brojne aktivnosti u pravcu unapređenja učešća u međunarodnim i EU programima i kolaboracijama u okviru renomiranih NI ustanova.

S tim u vezi, i povraćaj sredstava uloženi u članstvo u različitim međunarodnim programima (H2020, COST, EUREKA), kroz odobrene projekte tokom 2018. godine, višestruko je premašen u svim programima. U programu H2020 povučena su sredstva timova iz Crne Gore u iznosu oko 502.000 €. U EU okvirnom programu za istraživanje i inovacije H2020, u kojima su crnogorske institucije korisnici/partneri ili treće strane, u 2018. godini je bilo 19 aktivnih projekata.

Takođe, po osnovu učešća u H2020, Evropska komisija je odobrila sredstva specijalne podrške za projekat SEEIIST, u iznosu od 1,0 mil. €, dok će podršku pomenutom regionalnom projektu, u dijelu razvoja ljudskih resursa-jačanja kapaciteta pružiti i Međunarodna agencija za atomsku energiju kroz regionalni projekat vrijedan 0,5 mil.€. U ciklusu 2018-2019, IAEA je odobrila Crnoj Gori dva nacionalna projekta za koja su odobrena sredstva u iznosu od 609.090 €, a učešće Crne Gore iznosilo je 206.000€. Po osnovu Konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovativne djelatnosti u 2018. godini odobreno je 6 prijava za podršku za učešće u H2020 i 18 prijava za podršku mobilnosti u okviru međunarodnih kolaboracija.

U toku 2018. godine crnogorski timovi učestvovali su u ukupno 65 COST akcija, od čega je 27 akcija započeto u 2018 godini.

U okviru *“Podrške uspostavljanju Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope”*, Evropska komisija – Generalni direktorat za istraživanja i inovacije obezbijedila je prva sredstva za SEEIIST projekat u iznosu od 1,0 mil. €, kao podršku za početak Pripremne faze, tzv. *“Faze izrade detaljnog plana projekta”*, koja podrazumijeva i izradu Biznis plana i uslova za lokaciju. S tim u vezi, formirana je Projektna grupa koja će biti zadužena za realizaciju Faze plana projekta, dok su CERN (za projekat akceleratora) i GSI iz Darmštata (za biomedicinska istraživanja) pružili podršku i biće domaćini posebnih radnih grupa u okviru Projektnih grupa.

Paralelno se realizuje i Program jačanja i izgradnje ljudskih resursa za SEEIIST, tako da su u 2018. godini dostavljene tri projekte prijave za SEEIIST (izgradnja i jačanje kapaciteta):

- H2020: Poziv „Razmjena istraživačkog i inovativnog osoblja – RISE“
- MB IPA 2019: Koncept „Mreža Zapadnog Balkana za onkologiju i radiologiju“
- COST: „Napredna mreža za terapiju kancera“

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u skladu sa planiranom dinamikom.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera

U narednom periodu planirano je: intenziviranje aktivnosti u cilju što većeg unapređenja međunarodne saradnje i umrežavanja, početak Pripremne faze, priprema projektne prijave za Poziv „Studije dizajna“ u okviru H2020 programa za projekat SEEIIST, kao i pripremne aktivnosti za aplikaciju za ESFRI Mapu puta.

19. Jačanje sinergije između nauke i ekonomije

Ostvareni progres

Na planu uspostavljanja Naučnotehnološkog parka u 2018. godini usaglašavane su odredbe osnivačkog akta novog pravnog subjekta. Upravni odbor Univerziteta Crne Gore je krajem decembra 2018. godine dao saglasnost na Nacrt Ugovora o osnivanju privrednog društva „Naučno-tehnološki park Crne Gore“, koji je Vlada usvojila početkom 2019. godine. Osnivači Naučnotehnološkog parka Crne Gore su Vlada i Univerzitet Crne Gore, u odnosu 57:43%.

U okviru **Finansijske podrške istraživanju i inovacijama – projekti EUREKA**, implementiraju se četiri projekta sa učešćem preduzeća u okviru EUREKA programa u vrijednosti 45.000€ u oblastima hrana i zdravlje, novi materijali, proizvodi i usluge (FASTER – Elektrotehnički fakultet, UCG; PROCHA-SMA – Pomorski fakultet Kotor, UCG; PROBEV – Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbjednost hrane i ekologiju, UDG). Na kraju 2018. godine još dvije projektne prijave su pozitivno ocijenje i predložene za sufinansiranje.

U okviru Konkursa NIID 2018, tačka 10 – Stimulisanje zaštite i razvoja pronalazaka, podržane su tri prijave u ukupnom iznosu od 10,555.56 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Na planu uspostavljanja Naučnotehnološkog parka, za 2018. godinu bilo je planirano objavljivanje tendera za Idejno rješenje za NTP, a potom i Glavnog projekta, koje nije realizovano, jer je došlo do usvajanja novog Pravilnika o načinu i postupku raspisivanja i sprovođenja javnog konkursa za idejno arhitektonsko rješenje, kojim je ponuđeno novo rješenje za računanje iznosa konkursnog fonda, čime bi vrijednost Idejnog rješenja, a zatim i Glavnog projekta, bila znatno veća (3 puta veća od vrijednosti planirane u skladu sa ranije važećim propisom), a realizacija projekta bi u pravno-tehničkom smislu bila vraćena na apsolutni početak, tj. kao da se radi o izgradnji potpuno novog objekta na neizgrađenoj građevinskoj parceli. U saradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma, iznađeno je znatno brže i ekonomičnije rješenje za završetak predmetnog objekta i njegovo privođenje novoj namjeni, tj. potrebama NTP. Po tom rješenju, u skladu Zakonom o prostornom planiranju i izgradnji objekata koji uređuje izmjenu revidiranog glavnog projekta usljed drugih okolnosti (kao što je npr. bolja funkcionalnost) nije potrebno raspisivati novi javni konkurs za idejno rešenje građevinskog objekta sa već izdatom građevinskom dozvolom, nego se idejno rešenje može odraditi kao sastavni dio Projekta adaptacije. Iz tog razloga projektni zadatak za projektanta za projekat adaptacije realizovan je tek početkom 2019. godine.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera

U cilju uspostavljanja Naučnotehnološkog parka u narednom periodu planirana je realizacija tendera za Projekat adaptacije objekta (sa integrisanim projektom Idejnog rešenja), za koji su Projektni zadatak i tenderska dokumenta već pripremljeni. Ukoliko administrativne procedure budu tekle u skladu sa planiranim, tenderska procedura za izvođenje radova mogla bi biti pripremljena u toku 2019. godine, dok će za ove namjene Vlada Crne Gore obezbijediti sredstva procijenjena na iznos od 8,4 mil. €.

Visoko obrazovanje

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Smanjen broj nezaposlenih visokoškolaca**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

U skladu sa strateškim opredjeljenjima u oblasti obrazovanja i novim zakonskim rješenjima, u proteklom periodu sproveden je značajan broj aktivnosti na usklađivanju obrazovanja sa potrebama tržišta rada i stvaranju kvalitetnog i konkurentnog kadra s ciljem smanjenja nezaposlenosti u Crnoj Gori.

Također, u toku su postupci akreditacije i reakreditacije ustanova visokog obrazovanja, po novom modelu studiranja 3+2+3, u skladu sa evropskim smjernicama i standardima za obezbjeđenje kvaliteta.

Novi model studija, veća zastupljenost praktične nastave, kao i novi programi u srednjem obrazovanju će rezultirati boljim odgovorom potrebama poslodavaca i povećanju stope zapošljivosti mladih ljudi.

Navedene aktivnosti se sprovede planiranom dinamikom i krajnji rezultati će biti vidljivi nakon izlaska prvih generacija po reformisanim i novim programima obrazovanja, odnosno studiranja.

Ostvareni efekti

Broj nezaposlenih visokoškolaca 1. aprila 2019. godine je 5.011, što je za 11,6% manje u odnosu na isti period prošle godine (5.667). U dualni oblik obrazovanja, koji se impementira već drugu godinu zaredom, u školskoj 2018/2019. godini uključeno je 577 učenika, što je značajno više u odnosu na prošlu godinu. Urađeno je 37 standarda zanimanja i kvalifikacija, kao i 16 obrazovnih programa.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem se ralizuje već sedmu godinu zaredom, a oglašeno je bilo preko 11.000 mjesta za visokoškolce, dok je 3.298 korisnika ostvarilo pravo na stručno osposobljavanje u privatnom i javnom sektoru u 2019. godini.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U narednom periodu će se nastaviti sa promocijom dulanog obrazovanja i daljom implemetacijom planiranih aktivnosti koje se odnose na akreditaciju i rekreditaciju, kao i unapređenje praktične nastave u visokom obrazovanju.

mjera/projekat

20. Dalje unapređenje mehanizama obezbjeđenja kvaliteta i usaglašavanje upisne politike sa potrebama tržišta rada.

Ostvareni progres

U toku su postupci akreditacije i reakreditacije na ustanovama visokog obrazovanja u skladu sa novim zakonskim rješenjima i modelom studija 3+2+3, koji podrazumijeva i obaveznu praktičnu nastavu od minimum 25%. Navedeni postupci su u nadležnosti Agencije za kontrolu kvaliteta u visokom obrazovanju i sprovede se u skladu sa evropskim standardima i smjernicama za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta.

Sprovedena je follow up eksterna evaluacija od strane EUA, koja za rezultat ima 1 integrisani izvještaj i 10 pojedinačnih izvještaja o evaluaciji ustanova visokog obrazovanja.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem daje rezltate. Analize sprovedene u saradnji sa Poreskom upravom pokazale da oko 50% korisnika Programa nastavi radni angažman, od čega oko 60% u privatnom sektoru. Svake godine je veće einteresovanje poslodavaca za učešće, pa je za 2019 godinu oglašeno 11.006 mjesta za visokoškolce. Program daje kvalitetne inpute ustanovama visokog obrazovanja za kreiranje upisne politike.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Aktivnosti se sprovede kontinuirano i planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Postupci akreditacije i reakreditacije na ustanovama visokog obrazovanja sprovodiće se i u narednom periodu. U 2019. godini očekuje se 48 akreditacija i 6 reakreditacija.

21. Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada

Ostvareni progres

U skladu sa novom metodologijom, nastavljenao je osavremenjavanje obrazovnih programa stručnog obrazovanje. Obrazovni programi se, pored ostalog, osavremenjuju na način da se u dijelu struke povezuje teorijska i praktična nastava. Programi su bazirani na standardima zanimanja i kvalifikacija, sa definisanim ishodima učenja i modulima koji omogućavaju postupnost u sticanju kvalifikacije.

S tim u vezi, za školsku 2018/2019. godinu urađeno je 16 obrazovnih programa u trogodišnjem i četvorogodišnjem trajanju koji sadrže module i koji su bazirani na ishodima učenja. Ovi obrazovni programi urađeni su na osnovu 48 standarda zanimanja i 16 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja koji su pripremani uz aktivno učešće poslodavaca i njihovih udruženja. Pored toga, Nacionalni savjet za obrazovanje usvojio je i 14 ispitnih kataloga za provjeru neformalno i informalno stečenih znanja, u skladu sa standardima zanimanja. Za pripremu standard zanimanja, kvalifikacija i obrazovnih programa kao i za implementaciju obrazovnih programa za više od 300 članova radnih grupa i nastavnika organizovane su odgovarajuće obuke.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom period

Za predstojeću školsku godinu u pripremi je 13 obrazovnih programa, od čega 8 programa je u četvorogodišnjem trajanju a 5 u trogodišnjem. Prilagođavaju se i tri obrazovna programa za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, a ukupno je pripremljeno 16 programa.

22. Realizacija praktičnog obrazovanja u realnom radnom okruženju

Ostvareni progress

Smanjenje nedostatatka vještina onih koji uče i potreba tržišta rada i olakšavanje prelaza mladim iz obrazovanja u svijet rada je jedan od prioriteta, tako da su u prethodnom periodu realizovane različite aktivnosti u cilju unapređenja kvaliteta praktičnog obrazovanje:

- sprovedena je sveobuhvatna kampanja na teritoriji Crne Gore „Stručno je ključno -Uči, radi, sebe izdradi” i „Stručno je ključno – Alati budućnosti u tvojim rukama” kako bi se razbile predrasude kod učenika ali i roditelja o stručnom obrazovanju kao rezervnom, a ne prvom izboru zbog mogućnosti koje nudi – mogućnosti zapošljavanja, profesionalnog razvoja i nastavka obrazovanje;
- organizovani su okrugli stolovi i stručne rasprave sa poslodavcima radi prezentovanja ponude i promocije dualnog obrazovanja;
- učenicima, koji se obrazuju po obrazovnim programima u trogodišnjem trajanju radi sticanja kvalifikacija koje su na tržištu rada prepoznate kao deficitarne, dodjeljivane su stipendije. U školskoj 2018/2019. godini dodijeljeno je 419 stipendija – 300 stipendija za učenike prvog razreda, od čega je sredstva za 30 stipendija obezbijedila Privredna komora, i 119 stipendija za učenike drugog razreda. Stipendije su dodijeljene učenicima iz 27 stručnih i mješovitih škola, iz 19 opština i za 16 obrazovnih programa;
- od školske 2017/2018. godini evidentiran je rast interesovanja za upis u prvi razred obrazovnih programa u trogodišnjem trajanju koji vode direktno na tržište rada. U školskoj 2016/2017 u ove programe upisano je 566 učenika, školske 2017/2018 - 727 učenika, a školske 2018/2019. u prvi razred programa u trogodišnjem trajanju upisan 1.561 učenik;

- u skladu sa potrebama poslodavaca u određenoj opštini i interesovanjima učenika, u školskoj 2017/2018 godini po ovom obliku obrazovanja obrazovalo se 280 učenika kod 101 poslodavca, u dvanaest opština, u 18 stručnih i mješovitih škola i kroz četrnaest programa;
- u školskoj 2018/2019. godini u dualnom obliku obrazovanja obrazuje se 579 učenika kod više od 200 poslodavaca u 26 stručnih i mješovitih škola, u 18 opština i kroz petnaest obrazovnih programa;
- radi podrške kvalitetu realizacije praktičnog obrazovanja kod poslodavca za instruktore praktičnog obrazovanja kod poslodavca organizovane su obuke u Bijelom Polju, Beranama, Podgorici, Baru i Herceg Novom. Obuku je završilo 88 instruktora;
- u školskoj 2018/2019. godini Ministarstvo je za stipendije učenicima izdvojilo 292.000 eura, a za naknade učenicima u dualnom obrazovanju 262.000 eura.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U školskoj 2019/2020. učenici iz svih opština u Crnoj Gori će biti u mogućnosti da praktična znanja stiču kod oko 250 poslodavca, po 20 obrazovnih programa. Sprovedeće se evaluacija dualnog obrazovanja. Nastaviće se sa dodjelom stipendija za deficitarne kvalifikacije.

ICT

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- razvoj mreža nove generacije (NGN) i
- porast broja elektronskih usluga.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Strateški pravci razvoja usmjereni su na iskorišćavanje benefita koje donose moderne tehnologije. U tom smislu, postepeno se ostvaruju ciljevi definisani Strategijom razvoja informacionog društva do 2020. godine i, time, dostižu standardi EU postavljeni Digitalnom Agendom 2020 i Strategijom za jedinstveno digitalno tržište. Strategijom su definisane aktivnosti u devet komplementarnih oblasti (infrastruktura za širokopojasni pristup, informaciona bezbjednost, ljudski kapital, e-poslovanje, e-obrazovanje, e-zdravstvo, e-uključivanje, e-uprava, kao i istraživanje, inovacije i razvoj), a koje se realizuju kroz godišnje akcione planove.

S tim u vezi, sporovodi se širok spektar aktivnosti usmjerenih na razvoj ICT tehnologija, unaprjeđenje širokopojasne infrastrukture i pristup digitalnim robama i uslugama, kao i na povećanje digitalne pismenosti građana. Jedan od osnovnih ciljeva je unaprjeđenje uslova za dalji nesmetan razvoj elektronskih komunikacionih mreža i ICT usluga za naše građane i privredu. U tom pravcu neophodno je omogućiti veću dostupnost širokopojasnog pristupa internetu, koji će građani i privreda koristiti u poslovanju, ali i u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Posebna pažnja posvećena je poboljšanju pokrivenosti ruralnih područja, s obzirom na potrebu ravnomjernog razvoja Crne Gore.

Ostvareni efekti

Elektronske komunikacione mreže i infrastruktura u Crnoj Gori omogućavaju primjenu najsavremenijih tehnologija za pružanje usluga. Preko takvih mreža i infrastrukture korisnicima u Crnoj Gori se nude sve elektronske komunikacione usluge koje su prisutne i na globalnom tržištu elektronskih komunikacija. Broj korisnika elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori, u svim segmentima tržišta je u stalnom porastu.

Krajem aprila 2019. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iznosio je 1.078.383, što odgovara penetraciji od 173,92% i, u odnosu na isti period prošle godine, broj korisnika je veći za 5,08%. Istovremeno, ukupan broj priključaka fiksne telefonije je povećan za 12,07% i iznosio je 177.388, a ukupan broj širokopojsnih priključaka, nezavisno od tehnologije koja se koristi za pristup, iznosio je 161.001 i veći je za 11,70%.

Procesi digitalizacije su već nekoliko godina u fokusu svjetske i evropske javne uprave. Crna Gora, u okviru pretpristupnih procesa ima obavezu da sprovodi politiku razvoja informacionog društva, ali digitalizacija u pružanju usluga je važna zbog samih građana i biznisa.

E-usluge organa su u najvećoj mjeri realizovane na Portalu e-uprave, gdje trenutno postoje 574 usluge koje pruža 51 institucija. U zavisnosti od sofisticiranosti, usluge na Portalu e-uprave se dijele na informativne i elektronske. Usluge informativnog tipa su one usluge, prvog nivoa sofisticiranosti, koje pružaju samo informacije krajnjem korisniku ili mogućnost preuzimanja određenih formulara i čuvanja na računaru (npr. Prijava i odjava boravka stranaca, Informacija o dobijanju ovlaštenja za obavljanje stručnih poslova iz zaštite i zdravlja na radu, Zahtjev za prepis uvjerenja o položenom stručnom ispitu, Zahtjev za polaganje notarskog ispita, Registracija vozila itd). Od ukupnog broja usluga, njih 176 je elektronskog tipa a u prošloj 2018. godini korisnici su podnijeli ukupno 8.551 zahtjev.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Strategijom razvoja Informacionog društva definisan je prelazak na protokol IPv6, kao jedan od prioriteta i preduslova za razvoj budućih Internet servisa i osnov za uključivanje u globalno elektronsko tržište. S tim u vezi, urađena je **Studija plana migracije na protokol IPv6 u Crnoj Gori**, koja predstavlja prvi konkretan korak u pravcu ostvarivanja strateškog ICT infrastrukturnog cilja, definisanjem planova i aktivnosti relevantnih subjekata. Novi IP protokol omogućava dodatne funkcionalnosti u odnosu na IPv4, ne samo u pogledu povećanja adresnog prostora već i u pogledu povezanosti, pouzdanosti i fleksibilnosti.

Proces **uspostavljanja nacionalne tačke internet razmjene saobraćaja (MIXP)** je završen. Funkcionisanje i razvoj MIXP nastavlja se kroz obezbjeđivanje kontinuiteta rada i operativnog održavanja, čime se omogućava da se internet servis provajderi sadržaja i drugi operatori mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj unutar zemlje.

Potpisan je novi **Sporazum o sniženju cijena usluge rominga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama na Zapadnom Balkanu**. Proces je započet u 2018. godini, sa ciljem je dodatnog sniženja cijena rominga u regionu, kao i teritorijalno šire primjene sporazuma na sve zemlje Zapadnog Balkana. Od 1. jula 2019. godine počinje primjena tranzicionog perioda u kom će se značajno smanjiti sadašnje cijene rominga u regionu, a u odnosu na prethodni ovaj sporazum će se primjenjivati i u Albaniji i na Kosovu. Građani regiona od 1. jula 2021. godine neće plaćati nikakve dodatne nakande za korišćenje usluga rominga u odnosu na cijene koje plaćaju kada te usluge koriste kod kuće.

Stvaranje uslova za ubrzani razvoj mreža nove generacije (NGN) sa otvorenim pristupom internetu i brzinama većim od 30Mbps obezbjeđuje se kroz niz mjera. Planirana vrijednost zastupljenosti širokopojsnih priključaka velikih brzina (30Mbps) u ukupnom broju priključaka za 2018. godinu je bila 30%, a ostvarena vrijednost iznosi 52% i značajno je veća od planirane. Takođe, tehničke mogućnosti za priključenje na NGN mreže ima oko 70% crnogorskih domaćinstava, dok je strateški cilj bio dostizanje 60%.

Projekat **mapiranja elektronske komunikacione infrastrukture** u Crnoj Gori sprovodi Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i infrastrukturnim operatorima. Implementacija sistema za mapiranje elektronske komunikacione infrastrukture (telekomunikacione kablovske kanalizacije, antenskih stubova i objekata za smještaj elektronske komunikacione opreme) kojem se pristupa putem web portala je završena. Rezultat projekta je elektronska baza podataka o kompletnoj instaliranoj infrastrukturi, kapacitetima te infrastrukture, teritorijalnoj rasprostranjenosti i stepenu iskorišćenosti iste. Ova baza podataka služi kao osnov za pospješivanje zajedničkog korišćenja infrastrukture i izradu Nacionalnog plana razvoja mreža za širokopojsni pristup internetu. Trenutno sistem koristi 13 operatora, 3 planera i 4 institucije. Podaci o telekomunikacionim kablovskim kanalima isporučeni su za 13 opština. Takođe, isporučene su postojeće priključne tačke mreže elektronskih komunikacionih mreža, koje će se koristiti za mapiranje širokopojsnih mreža. Do kraja 2018. godine u ovaj sistem su bili unijeti podaci o antenskim stubovima i objektima svih operatora, podaci o

telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji Crnogorskog Telekomu u opštinama Podgorica, Nikšić, Danilovgrad i Cetinje, kao i podaci o telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji Siola i Telenora. Očekuje se da će podaci o vodovima unutar opština biti dostavljeni do kraja 2019. godine. Planirana nadogradnja postojećeg kartografskog sistema olakšat će isporuku i ažuriranje podataka, a takođe će omogućiti mapiranje širokopojasnog pristupa internetu, kao i mapiranje planova izgradnje elektronske komunikacijske infrastrukture.

U toku je izrada **Zakona o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina**, čije je usvajanje planirano za IV kvartal 2019. godine. Ovim zakonom propisat će se obaveze, postupci i mjere u cilju smanjenja troškova koji se odnose na pristup i učesće u postavljanju i zajedničkom korišćenju elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina. U skladu sa Direktivom 2014/61/EU, Zakon ima za cilj smanjenje troškova, olakšavanje i podsticanje izgradnje elektronskih komunikacionih mreža velike brzine za potencijalne investitore, kako bi se ubrzalo dostizanje ciljeva iz Digitalne Agende za Evropu do 2020. godine.

Izrada **Nacionalnog plana razvoja mreža za širokopojasni pristup internetu**, sa urađenom cost-benefit analizom, analizom isplativosti ulaganja i predlogom mogućih modela finansiranja kroz javno-privatno partnerstvo ili na neki drugi način predstavlja prvu fazu projekta razvoja broadband mreža na nacionalnom nivou. Rezultat druge faze će biti izgradnja infrastrukture i mreža za širokopojasni pristup internetu u do sada nepokrivenim oblastima, sa fokusom na ruralne oblasti, uključujući školske, zdravstvene i ostale institucije od opšteg interesa. Predata je aplikacija za dobijanje granta od strane Investicionog okvira Zapadnog Balkana za tehničku asistenciju pri izradi Nacionalnog plana razvoja širokopojasnih mreža nove generacije.

Ministarstvo ekonomije učestvuje u realizaciji aktivnosti iz komponente „**Digitalne integracije**“, u okviru Višegodišnjeg akcionog plana za regionalni ekonomski prostor za šest zemalja Zapadnog Balkana (eng. MAP REA) sa posebnom ulogom u segmentu „Mreže i usluge u digitalnom okruženju, povezivanje i pristup“, kao i u segmentu „Digitalna ekonomija i društvo“. U okviru MAP procesa aktivno se radilo na potpisivanju novog Sporazuma o romingu. MAP predviđa realizaciju aktivnosti na svim nivoima u periodu između 2017. i 2020. godine (sa nekim aktivnostima koje se protežu do 2023. godine).

U toku je izrada novog **Zakona o eUpravi**, kojim će se dodatno urediti oblast elektronske uprave u Crnoj Gori u skladu sa njenim stvarnim i projektovanim razvojnim potrebama, odnosno zahtjevima međunarodnih integracionih procesa. Zakonom o elektronskoj upravi se teži unapređenju ambijenta u kojem će javna uprava biti servis građana i privrede, a najbolji način za eliminisanje administrativnih barijera je upravo mogućnost da građani i privredni subjekti komuniciraju sa javnom upravom u bilo koje vrijeme i sa bilo kojeg mjesta.

Pokrenuta je implementacija dva informaciona sistema i to: **Nacionalni sistem za naplatu administrativnih taksi** i **Nacionalni sistem za elektronsku identifikaciju**. Ovim sistemima će se obezbijediti elektronska naplata svih taksi u svim upravnim i sudskim postupcima i stvoriti uslovi za sigurnu i pouzdanu prijavu na informacione sisteme javne uprave, na jednom mjestu.

Potpisan je **Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije** o uzajamnom priznavanju usluga certifikovanja za elektronske transakcije koje se pružaju u Crnoj Gori i kvalifikovanih usluga od povjerenja koje se pružaju u Republici Srbiji. Cilj Sporazuma je poboljšanje prekograničnog pružanja usluga, eliminisanja prepreka u elektronskom poslovanju, omogućavanja korišćenja i jednakog pravnog dejstva kvalifikovanih usluga certifikovanja za elektronske transakcije odnosno kvalifikovanih usluga od povjerenja, na čemu će se intenzivno raditi u narednom periodu.

Pokrenut je **portal otvorenih podataka** na kojem je započela proaktivna objava podataka organa vlasti u otvorenom formatu. Ovaj portal predstavlja repozitorij, odnosno centralnu tačku za pristup podacima javnog sektora, kao i mjesto interakcije sa korisnicima podataka, poslovnim sektorom, IT i akademskom zajednicom, građanima i dr. Trenutno je na ovom portalu objavljeno 65 skupa podataka od strane 15 institucija. Planirana je dorada portal otvorenih podataka, što podrazumijeva englesku verziju i integracija sa EU portalom.

Uspostavljanje **jedinstvenog informacionog sistema za elektronsku razmjenu podataka između državnih organa i organa državne uprave** je Zakonom o elektronskoj upravi normirano, u cilju stvaranja boljih uslova za rad efikasne javne uprave i eliminisanja barijera za dalji razvoj elektronske uprave u Crnoj Gori. Uspostavljanjem ovog sistema stvorili su se uslovi za unaprjeđenje efikasnosti i efektivnosti rada javne uprave, a posebno uslovi koji se odnose na pribavljanje podataka po službenoj

dužnosti. Nadalje, ovaj sistem pruža podršku za dalji razvoj elektronske uprave i omogućava veću efikasnost u pružanju usluga građanima i privredi, u skladu sa važećim propisima, a uz primjenu savremenih tehnologija.

mjera/projekat

23. Izrada Plana migracije na protokol IPv6

Ostvareni progres

Proces **uspostavljanja nacionalne tačke internet razmjene saobraćaja (MIXP)** je završen. Funkcionisanje i razvoj MIXP nastavlja se kroz obezbjeđivanje kontinuiteta rada i operativnog održavanja, čime se omogućava da se internet servis provajderi sadržaja i drugi operatori mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj unutar zemlje.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizacija projekta je završena.

Implementacija mjere u narednom periodu

Izrada Plana migracije na protokol IPv6 u Crnoj Gori predstavlja prvi konkretan korak u pravcu ostvarivanja strateškog ICT infrastrukturnog cilja, definisanjem planova i aktivnosti relevantnih subjekata.

24. Uspostavljanje nacionalne tačke razmjene internet saobraćaja (MIXP)

Ostvareni progres

Proces **uspostavljanja nacionalne tačke internet razmjene saobraćaja (MIXP)** je završen. Funkcionisanje i razvoj MIXP nastavlja se kroz obezbjeđivanje kontinuiteta rada i operativnog održavanja, čime se omogućava da se internet servis provajderi sadržaja i drugi operatori mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj unutar zemlje.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizacija projekta je završena.

Implementacija mjere u narednom periodu

Funkcionisanje i razvoj MIXP nastavlja se kroz obezbjeđivanje kontinuiteta rada i operativnog održavanja, čime se omogućava da se internet servis provajderi sadržaja i drugi operatori mogu povezivati i razmjenjivati internet saobraćaj unutar zemlje.

25. Stvaranje uslova za ubrzani razvoj mreža nove generacije (NGN) sa otvorenim pristupom internetu sa brzinama većim od 30Mbps

Ostvareni progres

Planirana vrijednost zastupljenosti širokopojsnih priključaka velikih brzina (30Mbps) u ukupnom broju priključaka za 2018.godinu je bila 30%, a ostvarena vrijednost je od 52%, što je značajno iznad planirane. Takođe, tehničke mogućnosti za priključenje na NGN mreže ima oko 70% crnogorskih domaćinstava, dok je strateški cilj bio dostizanje 60% u prethodnoj godini.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastaviti sa aktivnostima u cilju ubrzanog razvoja NGN. Ciljna vrijednost za 2020. je 70%

26. Mapiranje postojeće elektronske komunikacione infrastrukture

Ostvareni progres

Implementacija sistema za mapiranje elektronske komunikacione infrastrukture (telekomunikacione kablovske kanalizacije, antenskih stubova i objekata za smještaj elektronske komunikacione opreme) kom se pristupa putem web portala je završena. Rezultat projekta treba da bude elektronska baza podataka o kompletnoj instaliranoj infrastrukturi, kapacitetima te infrastrukture, teritorijalnoj rasprostranjenosti i stepenu iskorišćenosti iste. Podatke obezbjeđuju operatori elektronskih komunikacija koji posjeduju elektronsku komunikacionu infrastrukturu. Trenutno sistem koristi 13 operatora, 3 planera i 4 institucije. Podaci o telekomunikacionim kablovskim kanalima dostavljeni su za 13 opština.

U toku je izrada Zakona o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, čije je usvajanje planirano za IV kvartal 2019.godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Plan je da se sistem stavi u funkciju sa svim prikupljenim podacima o postojećoj EKI do kraja 2019. godine.

27. Nacionalni plan razvoja širokopojsnih mreža nove generacije

Ostvareni progres

Pripremljena je aplikacija za dobijanje granta od Investicionog okvira Zapadnog Balkana (WBIF) za tehničku asistenciju za izradu Nacionalnog plana razvoja širokopojsnih mreža nove generacije.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nakon dobijanja granta pristupiće se izradi cost-benefit analize, analize isplativosti ulaganja i predloga mogućih modela finansiranja (javno-privatno partnerstvo).

28. Unapređenje ambijenta za korišćenje usluga informaciono-komunikacione tehnologije u svakodnevnom životu i poslovanje

Ostvareni progres

Tokom 2018 pušten je u produkciju Jedinstveni informacioni sistem za elektronsku razmjenu podataka (JISERP). Na osnovu zahtjeva dostavljenih od strane institucija i nakon utvrđivanja ispunjenosti tehničkih uslova i sigurnosnih standarda, pristup tom sistemu je omogućen Ministarstvu pravde, Ministarstvu unutrašnjih poslove, Ministarstvu rada i socijalnog staranja,

Ministarstvu prosvjete, Fondu PIO i Poreskoj upravi. Nakon odobrenog pristupa sistemu, pripremljen je Izvještaj o ispunjenosti tehničkih uslova za pristup, uvid i preuzimanje podataka preko JISERP-a, na osnovu kojih su u JISERP-u registri koji mogu razmjenjivati podatke preko ovog sistema.

U okviru strateškog cilja e-Uprava radilo se na unapređenju cjelokupnog sistema elektronske uprave, informatičke infrastrukture i interoperabilnosti elektronskih registara, unaprjeđenju elektronske identifikacije i elektronskog potpisa i otvaranju podataka, kako kroz normativne i tematske alate tako i implementacijom projekata koji omogućavaju da se propisi realizuju u praksi i obezbijede nesmetano elektronsko poslovanje javne uprave. Primjena informacionog sistema za upravljanje dokumentima (eDMS) je trenutno zastupljena u 17 institucija. U 2018. godini ukupno je evidentirano 98.553 predmeta i 179.325 dokumenata. Značajne aktivnosti su se odnosile i na implementaciju novih funkcionalnosti. Na portalu eUprave koji je prepoznat kao centralna tačka za elektronske usluge organa državne uprave, trenutno broji 574 usluga koje pruža 51 institucija. Tokom prethodne godine realizovane su aktivnosti koje se odnose na uspostavljanje Registra biznis licenci na portalu eUprava koji sadrži sve neophodne informacije vezano za 337 usluga.

Pokrenut je portal otvorenih podataka na kojem je započela proaktivna objava podataka organa vlasti u otvorenom formatu. Trenutno je na portal objavljeno je 65 data setova, iz 15 institucija, koji se u kontinuitetu ažuriraju u skladu sa promjenama koje u njima nastaju.

U toku je izrada Zakona o eUpravi, u cilju stvaranja boljih uslova za rad efikasne javne uprave i eliminisanja barijera za dalji razvoj elektronske uprave u Crnoj Gori, čije je usvajanje planirano za 2019.godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Planirana je dorada Jedinstvenog informacionog sistema za elektronsku razmjenu podataka, što podrazumijeva orkestraciju web servisa i unapređenje u pogledu monitoringa sistema. Planirana je dorada portal otvorenih podataka, što podrazumijeva englesku verziju i integracija sa EU portalom. U toku je tenderska procedura za razvoj portala za usluge jedinica lokalne samouprave.

29. Unapređenje elektronske identifikacije i povećanje povjerenja u elektronske transakcije

Ostvareni progres

U toku je implementacija dva informaciona sistema koje će kao „building block“-ove koristiti svi organi javne uprave i to: Nacionalni sistem za naplatu administrativnih taksi i Nacionalni sistem za elektronsku identifikaciju. Navedenim sistemima će se obezbijediti elektronska naplata svih taksi u svim upravnim i sudskim postupcima i stvoriti uslovi za sigurnu i pouzdanu prijavu na informacione sisteme javne uprave, na jednom mjestu.

Radi se na izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, iz razloga njegovog prilagođavanja Zakonu o ličnoj karti, odnosno uvođenju elektronskog identifikacionog dokumenta i jasnijem normiranju elektronske identifikacije.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Plan je da se uspostavi Nacionalni sistem za naplatu administrativnih taksi i Nacionalni sistem za elektronsku identifikaciju do kraja godine.

30. Unapređenje informacione bezbjednosti

Ostvareni progres

Usvojenjem Strategije sajber bezbjednosti Crne Gore za period od 2018-2021. jasno su definisani strateški ciljevi kroz potpuno kompatibilan koncept sa konceptima najrazvijenijih zemalja članica EU.

U cilju postizanja punije informacione bezbjednosti preduzimane su aktivnosti koje su se odnosile na edukaciju službenika državnih organa na temu sajber bezbjednosti. S tim u vezi, u saradnji sa Upravom za kadrove, Ministarstvo javne uprave tokom dvije godine sprovelo je obuke na temu sajber bezbjednost u kojoj je obučeno 450 državnih službenika i namještenika. U okviru normativne oblasti sprovedene su aktivnosti na izradi Nacrta uredbe za zaštitu kritične informatičke infrastrukture, čije se usvajanje očekuje tokom 2019. godine.

Pripremljen je Predlog projekta za Sektorsku jedinstvenu listu prioriternih infrastrukturnih projekata pod nazivom "Data centar organa državne uprave (Državni data centar)".

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu

Implementacija mjere u narednom periodu

Mjera se implementira u skladu sa Strategijom sajber bezbjednosti Crne Gore 2018-2021. Priprema aplikacije za dobijanje granta od Investicionog okvira Zapadnog Balkana (WBIF) za tehničku asistenciju za Data centra organa državne uprave.

Turizam i "kulturni turizam"

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- broj turista;
- broj noćenja i
- prihodi od turizma.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Kontinuirane aktivnosti na planu unapređenja uslova za dalji razvoj turizma koje su, između ostalog, usmjerene ka izgradnji turističke infrastrukture, diverzifikaciji, unapređenju i promociji turističkog proizvoda, stvorile su pretpostavke da se u 2018. godini zabilježe rekordne vrijednosti svih pokazatelja turističkog prometa.

Crnu Goru je tokom 2018. godine, u svim oblicima smještaja, posjetilo 2.204.856 turista, koji su ostvarili 12.930.334 noćenja, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu za 10,24% i 8,17%, respektivno, uz dominantno učešće stranih turista (94,19% u ukupnom broju turista i 96,24% u ukupnom broju noćenja).

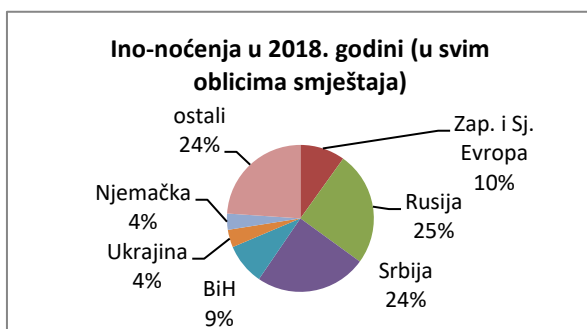
Povećanje turističkog prometa rezultiralo je i povećanim finansijskim efektima od turizma, odnosno prihodima od turizma, koji su u 2018. godini iznosili 1,039 mlrd. € i bili veći za 8,8% u odnosu na 2017. godinu.

Sprovedene aktivnosti, koje su na direktan ili indirektan način, doprinijele ostvarenom turističkom prometu odnosile su se, prevashodno, na:

- **zakonski okvir** - tokom 2018. godine, usvojen je Zakon o turizmu i ugostiteljstvu čime su stvoreni preduslovi za brže prevazilaženje glavnih prepreka razvoju turizma Crne Gore. Takođe, donesena su četiri podzakonska akta: o sadržaju i načinu vođenja Centralnog turističkog registra; vrstama, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata; obliku, sadržini i načinu vođenja evidencije zaključenih ugovora o turističkom putovanju i organizovanju izleta i obrascu licence za obavljanje turističke djelatnosti – turistička agencija;
- **strateška dokumenta** - doneseni su Program razvoja ruralnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom 2019-2021. godine i Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2021. godine, uz započete aktivnosti na planu donošenja programa razvoja zdravstvenog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2022. godine, kako bi se stvorili preduslovi za njegov brži razvoj. Značaj zdravstvenog turizma je prepoznat i u okviru aktivnosti na izradi Strategije pametne specijalizacije za period 2018-2024. godine, čiji je glavni cilj da se stvore preduslovi za razvoj sektorskih oblasti, kroz investiranje u istraživanje i inovacije;
- **regionalnu saradnju** – Crna Gora od maja 2018. godine predsjedava Jadransko-jonskom inicijativom, u čijim okvirima su održani brojni sastanci, okrugli stolovi, radionice i panel diskusije, a sve u cilju iznalaženja optimalnog načina za stvaranje zajedničkog diverzifikovanog turističkog proizvoda Regiona atraktivnog za nama udaljena emitivna turistička tržišta, koji će biti u funkciji produženja trajanja sezone, odnosno smanjenja sezonalnosti u poslovanju turističke privrede.

Ostvareni efekti

Posmatrano po strukturi, najveći broj noćenja ostvarili su turisti iz Rusije (25,10% u ukupnim noćenjima stranih turista, što je manje za 1,6% u odnosu na 2017. godinu) i Srbije (24,53% ili 1,2% manje u poređenju sa prethodnom godinom), zatim iz Bosne i Hercegovine (9,08%), Ukrajine (3,88%), Njemačke (3,55%), Francuske (3,12%), Poljske (2,79%) i Velike Britanije (2,60%). Pri tome, karakteristika turističkog prometa u 2018. u odnosu na prethodnu, sa aspekta broja noćenja, ogleda se u značajnom povećanju broja noćenja turista iz Velike Britanije (53,69%), Danske (45,81%), Njemačke (41,14%), Švedske (33,34%) i Francuske (32,87%), uz umjeren rast noćenja turista iz Srbije (3,74%) i Rusije (2,10%).



Povećana brojnost turista zabilježena je i iz udaljenih emitivnih tržišta, kao što su Kina (i Hong Kong), SAD i Izrael, sa povećanjem noćenja od 67,47%, 21,20% i 12,94%, respektivno. Navedeni podaci govore u prilog činjenici da Crna Gora postaje sve atraktivnija za turiste iz zemalja Zapadne i Sjeverne Evrope kao i sa tzv. „trećih“ tržišta, a što je jedan od strateških ciljeva razvoja turizma s obzirom da se na ovaj način stvaraju preduslovi za produženje trajanja sezone.

Kada je riječ o kolektivnom smještaju, tokom 2018. godine, zabilježen je rast prometa iz zemalja Zapadne Evrope: broj turista i noćenja turista iz Velike Britanije povećan je za 57,7%, odnosno za 79,2% u odnosu na kolektivni smještaj u 2017. godini; broj turista i noćenja turista iz Francuske je povećan za 25,18%, odnosno 35,60%; dok se broj turista i noćenja turista iz Irske povećao za 34,85%, odnosno za 42,83%. Značajan rast turističkih dolazaka i ostvarenih noćenja bilježe i ostale zemlje Zapadne Evrope, kao što su Holandija, Luksemburg i Belgija.

Kada govorimo o Centralnoj Evropi, prema podacima koji se odnose samo na kolektivni smještaj tokom 2018. godine, nastavljen je pozitivan trend: Njemačka (81,08% više turista u odnosu na 2017. godinu, koji su ostvarili 73,01% više noćenja), Austrija (49,35% više turista uz ostvarenje 58,45% više noćenja u odnosu na 2017. godinu), uz značajan rast prometa i iz Poljske, Mađarske i Rumunije.

Rast turista koji su boravili u kolektivnom smještaju u 2018. godini, ostvaren je i iz zemalja Sjeverne Evrope. Prednjači Litvanija sa rastom broja turista od 96,1% i noćenja za 94,8% u odnosu na kolektivni smještaj u 2017. godini, zatim Švedska 41,5% više turista koji su ostvarili 55,78% više noćenja, kao i Danska 32,9% više turista i 56,8% više noćenja u odnosu na 2017. godinu. Značajan rast turističkih dolazaka i ostvarenih noćenja bilježe i Letonija, Finska, Island i Norveška.

Tokom 2018 godine, po prvi put u istoriji crnogorskog turizma, u hotelima je boravilo više od milion turista. I pored činjenice da je najveći broj noćenja (58,7%) i u 2018. godini realizovan u periodu jul-avgust, evidentiran je primjetan rast noćenja u mjesecima prije i poslije glavne turističke sezone (u maju 16%, u septembru 11,0%).

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U kontinuitetu će se sprovoditi mjere i aktivnosti u cilju pozicioniranja Crne Gore kao visokokvalitetne turističke destinacije, sa cjelogodišnjim, diverzifikovanim proizvodom.

mjera/projekat

31. Diverzifikacija i unapređenje turističkog proizvoda

Ostvareni progres

Tokom 2018. godine realizovane su aktivnosti koji su imali za cilj: obogaćivanje i unapređenje ponude, razvoj inovativnih turističkih proizvoda, unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u seoskim domaćinstvima, organizovanje turističko-kulturnih manifestacija, kao i organizacija međunarodnih kongresa i događaja u Crnoj Gori. Ministarstvo održivog razvoja i turizma i NTO CG sufinansirali su 90 projekata turističkih projekata čija će implementacija doprinijeti daljoj diverzifikaciji ponude.

Aktivnosti koje su usmjerene na diverzifikaciju i unapređenje turističkog proizvoda imaju za cilj razvijanje cjelogodišnje turističke ponude čime se stvaraju preduslovi za produženje trajanja sezone i ostvarenje strateškog cilja razvoja turizma u Crnoj Gori.

U tom smislu, realizuju se mjere i projekti koji su usmjereni na:

- razvoj turizma baziranog na prirodi - u okviru projekta "Planinarenje i biciklizam" realizovane su aktivnosti na održavanju postojećih staza Nacionalne mreže, na održavanju ugrađene sigurnosne opreme i prateće infrastrukture uz zamjenu signalizacije, reprint i promociju vodiča (PPT-Primorsko-planinska transferzala) i promotivnog materijala, kao i na daljaj promociji na najpoznatijoj on-line platformi outdooractive.com;
- daljem razvoju eko-gastronomskih ruta, uz povezivanje turizma i poljoprivrede - Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija Crne Gore, Investiciono – razvojni fond Crne Gore A.D. i Privredna komora Crne Gore potpisale su Sporazum u cilju promovisanja saradnje proizvođača poljoprivrednih proizvoda, distributera i turističke privrede i implementiranja druge faze projekta "Kupujmo domaće" pod nazivom "Domaći ukusi";
- realizaciju projekta "Razvoj panoramskih puteva u Crnoj Gori" kako bi se povezale turističke ponude Primorja i Sjevera, a u cilju podsticanja rasta turističkog prometa u oblastima koje imaju izuzetan potencijal koji još uvijek nije valorizovan; razvoja kulturnog, religioznog i turizma baziranog na prirodi; povezivanja sa postojećim rutama (vina, sira, meda...); kao i stimulisanja poljoprivredne proizvodnje. Nakon završetka rute "Krug oko Korita", za panoramski put "Durmitorski prsten" urađen je Glavni projekat za uređenje lokacija duž "Durmitorskog prstena", postavljena je turistička signalizacija i dva panoramska rama, odštampana je promotivna mapa (na crnogorskom, njemačkom i engleskom jeziku) i urađen audio vodič na crnogorskom, njemačkom i engleskom jeziku. U predstojećem periodu očekuje se početak aktivnosti na izradi promotivnih mapa i postavljanju turističke signalizacije i na panoramskim putevima "Kruna Crne Gore" i "More i visine";
- implementaciju podsticajnih mjera u oblasti turizma kojima je, za 2018/2019. godinu, opredijeljeno 645.000 €. Podsticajnim mjerama sufinansiraju se projekti čiji je cilj obogaćivanje i unapređenje ponude, razvoj inovativnih turističkih proizvoda, unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u seoskim domaćinstvima, podrška za zajedničko oglašavanje, podrška za sprovođenje zajedničke kampanje sa turoperatorima, organizovanje manifestacija, kao i organizacija međunarodnih kongresa i događaja u Crnoj Gori. Kroz javne pozive podržano je 90 projekata.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Dvije mjere iz Programa, „Podrška za zajedničko oglašavanje“ i „Podrška za sprovođenje zajedničke kampanje sa tour-operatorima“ nijesu realizovane jer za prvu mjeru nije bilo pristiglih prijava, a za drugu mjeru pristigla je jedna neispravna prijava, tako da sredstva namijenjena za njihovu realizaciju (250.000,00€) nijesu utrošena.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu akcenat će biti na praćenju trendova razvoja turističkog proizvoda na globalnom nivou i zahtjeva/interesovanja sa ciljnih emitivnih turističkih tržišta (Zapadna i Sjeverna Evropa, udaljena tržišta).

32. Promocija turističkog proizvoda

Ostvareni progres

Promocija crnogorskog turističkog proizvoda sprovodi se u kontinuitetu, sa fokusom na emitivna tržišta Njemačke, Austrije, Velike Britanije, Rusije, Poljske i Francuske, kao tržišta prvog prioriteta. Imajući u vidu značaj tržišta Srbije, promotivne aktivnosti realizovane su i na ovom tržištu, kao i tržištu regiona (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Kosovo i Albanije), ali i na ostalim emitivnim tržištima (Italija, Holandija, Kina...).

Turistička ponuda je tokom 2018. godine promovisana na brojnim sajmovima: Ferien (Beč), IFT (Beograd), ITB (Berlin), MITT (Moskva), TOP RESA (Pariz), VTM (London), TT (Varšava), CITM (Šangaj), Vakantiebeurs (Utrecht), F.R.E.E (Minhen), Conventa (Ljubljana), IMEX (Frankfurt), IBTM (Barselona) i na sajmu u Oslu. Istovremeno, organizovan je i niz roadshow-a i workshop-a (u Poljskoj, Njemačkoj, Austriji kao i zemljama regiona), E-Learninga-a (digitalna platforma upoznavanja turoperatora sa tržišta Njemačke, Austrije i Poljske), kao i poslovnih radionica.

Promocija na globalnom nivou ostvaruje se i on-line promotivnim aktivnostima. S tim u vezi, urađen je film „Dobrodošli u Crnu Goru“, kojim je predstavljena cjelokupna ponuda destinacije.

Urađen je i reprint određenog broja postojećih kao i novi promotivni materijal: brošura „Arome i ukusi Crne Gore“ (na crnogorskom, njemačkom i poljskom jeziku), MICE brošura „The Next Place to Meet“, Kalendar manifestacija i novi info-letak Crne Gore.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Aktivnosti se odvijaju u skladu sa godišnjim promotivnim programima.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu fokus će biti na implementiranju savremenih metoda promocije turističkog proizvoda, uz saradnju sa zemljama u regionu na planu zajedničke promocije na udaljenim emitivnim turističkim tržištima.

33. Izgradnja turističke infrastrukture

Ostvareni progres

U 2018. godini otvoreno je 25 novih hotelskih objekata, od kojih je šest hotela sa 5, a devet hotela sa 4 zvjezdice.

Izgradnja novih hotelskih kapaciteta značajno se podstiče davanjem određenih stimulansa i olakšica. Posebnu atraktivnost za potencijalne investitore su niske stope PDV-a, gdje je opšta stopa od 21% među najnižim u regionu, dok se snižena stopa PDV-a od 7% primjenjuje na usluge smještaja u hotelima. Uz to, od 1. januara 2018. godine, uvedena je snižena stopa od 7% i na

ugostiteljske usluge pripremanja i usluživanja hrane, pića i napitaka u hotelima sa najmanje 4* u sjevernom regionu, odnosno sa najmanje 5* u središnjem i primorskom regionu.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Imajući u vidu veliki broj institucija uključenih u realizaciju strateških projekata, kao i kompleksnost realizacije pojedinačnih aktivnosti u okviru njih, odnosno veliki broj pitanja koja je potrebno rješavati paralelno sa realizacijom investicionih aktivnosti (eksprijacija, restitucija, infrastrukturno opremanje, itd.), može se konstatovati da koordinacija i dinamika realizacije projekata teku zadovoljavajućom dinamikom, uz pojedinačne primjere kašnjenja u implementaciji aktivnosti uzrokovanih objektivnim okolnostima.

Implementacija mjere u narednom periodu

S obzirom na strateški cilj razvoja visokokvalitetnog turizma u Crnoj Gori, i pored već ostvarenog napretka, u narednom periodu će se nuditi određeni programi kojima će se podsticati izgradnja hotelskih kapaciteta, sa akcentom na hotele visoke kategorije (4 i 5*).

„KULTURNI TURIZAM“

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Prepoznatljivo novo, kulturno odredište i kulturna ponuda Crne Gore;**
- **Ravnomjeran razvoj i**
- **Zaokružen institucionalni okvir uz jačanje kadrovskih potencijala.**

Programom razvoja kulture 2016-2020 utvrđeni su dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture, kao i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje na teritoriji Crne Gore. Cilj kulturne politike Crne Gore je da razvija i unaprjeđuje savremeno kulturno-umjetničko stvaralaštvo, kulturnu djelatnost i kulturni život uopšte, da valorizuje kulturnu baštinu, doprinosi međukulturnom dijalogu i očuvanju osobenosti različitih kulturnih identiteta, da pomaže afirmaciji identiteta Crne Gore i unaprjeđuje kulturne veze sa drugim zemljama.

Za kreiranje jedinstvene turističke ponude Crne Gore od suštinskog značaja prepoznata je saradnja između kulture i turizma, koja se ogleda u različitostima dvije oblasti posve drugačijih potreba i prioriteta i, prevashodno, posebnih zakonskih i institucionalnih okvira za sprovođenje djelatnosti. U postizanju zadovoljavajućih rezultata prepoznata je potreba definisanja zajedničkih ciljeva uz uvažavanje i usaglašavanje potreba kako bi se obezbijedilo ostvarenje dugoročne vizije razvoja kulturnog turizma, koji mora biti prepoznat kao generator razvoja i promocije obje oblasti, a što će doprinijeti ukupnom društveno - ekonomskom razvoju. Ovakav plan nalaže tretman kulture u kontekstu održivog razvoja, savremenim pristupom koji podrazumijeva promišljenu upotrebu njenih resursa, uz stimulisanje njihove promocije, a prepoznajući ih kao područja pogodna za posebne investicije i projekte.

Imajući u vidu da kulturni turizam, pored kulturne baštine, uključuje i savremene kulturne produkcije i druge atraktivnosti uz dijalog sa ostalim sferama jednog društva, u okviru inicijalne kulturno-turističke ponude Crne Gore prepoznata su kulturna dobra i savremene kulturne produkcije.

U 2018. godini, kroz niz programa i aktivnosti realizovan je veliki broj projekata, u saradnji sa institucijama kulture i državnim organima, kao i drugim relevantnim subjektima, a kojima je unaprijeđeno stanje kulturne baštine u Crnoj Gori i poboljšani uslovi za njenu upotrebu u okviru koncepta održivog razvoja, čime je ostvaren direktan doprinos razvoju kulturnog turizma.

U cilju obezbjeđenja kvalitetnih rješenja za održivo korišćenje kulturnih dobara, odnosno njihovu adekvatnu valorizaciju, a prepoznajući snažan potencijal kulturnih dobara Crne Gore izdata je publikacija pod nazivom **“Potencijali kulturne baštine Crne Gore”**.

Cijeneci da su kulturna dobra prepoznata kao važan faktor nacionalne identifikacije i da predstavljaju dugoročan resurs za održivi razvoj, nastavljena je realizacija **Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara** kojim se finansiraju i sufinansiraju programi i projekti od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine Crne Gore. Realizacijom predloženih projekata doprinosi se unaprjeđenju stanja kulturnih dobara, širenju znanja o vrijednostima i značaju kulturne baštine, adekvatnoj prezentaciji i popularizaciji, razumijevanju različitih kultura, kao i obezbjeđivanju uslova da ista, shodno svojoj namjeni, služe kulturnoj, naučnoj i edukativnoj potrebi pojedinaca i društva.

Kako kulturni turizam, pored kulturne baštine, uključuje i savremene kulturne produkcije i druge atraktivnosti uz dijalog sa ostalim sferama jednog društva, u 2018. godini, realizovane su i planirane programske aktivnosti iz Programa **“Kreativna Crna Gora”**, utvrđene Akcionim planom za 2018. godinu.

U 2018. godini ostvaren je zadovoljavajući stepen realizacije aktivnosti i mjera u oblasti kulturne baštine i šire, koje su finansirane iz nacionalnih i stranih fondova. Intenzivirane su aktivnosti na korišćenju drugih izvora finansiranja koji će unaprijediti mogućnosti za sveukupan, a naročito kulturni razvoj. Potrebno je istaći, da i pored ostvarenih rezultata ima prostora za intenziviranje i uvođenje novih aktivnosti u cilju unaprjeđenja svih sfera od značaja za ostvarenje glavnih ciljeva, a kroz sprovođenje planiranih/postojećih i novih projekata/mjera.

Ostvareni efekti

Ostvareni efekti ogledaju se u broju započetih (imajući u vidu sami karakter projektata, koji su nerijetko planirani kao višegodišnji), odnosno realizovanih projekata/aktivnosti u okviru raznih programa, a koji su od direktnog uticaja na promociju kulture kao pokretača razvoja, odnosno stvaranje prepoznatljivog kulturnog odredišta i kreiranje jedinstvene kulturne ponude Crne Gore.

U okviru programa zaštite i očuvanja za 2018. godinu podržani su projekti koji se odnose na konzervatorska i arheološka istraživanja, izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnim dobrima, kao i na edukaciju i doedukaciju kadrova, prezentaciju u muzejskoj, bibliotečkoj, arhivskoj, kinotečkoj i konzervatorskoj djelatnosti i tehničko – tehnološko opremanje ustanova, a koji su od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine Crne Gore, odnosno koji doprinose stvaranju uslova za valorizaciju kulturnih dobara u skladu sa savremenim trendovima.

U okviru Kapitalnog budžeta za 2018. godinu od pet planiranih projekata, realizovane su aktivnosti za četiri projekta, dok je realizacija jednog projekta izostala iz opravdanih razloga. Stvarajući adekvatne uslove za obavljanje primarnih i drugih djelatnosti ustanova kulture, ostvaren je direktan doprinos razvoju kulturnog turizma, unapređujući sveukupnu ponudu, tj. kulturne programe, kao i međunarodnu saradnju u oblasti kulture.

Pored navedenih programa i izvora finansiranja, Ministarstvo kulture u saradnji sa nacionalnim i lokalnim ustanovama i drugim relevantnim subjektima realizovalo je brojne projekte i aktivnosti, kojima je ostvaren rast po pitanju broja i raznovrsnosti projekata, a potom i utrošenih sredstava. U saradnji sa UNDP, Ministarstvo kulture realizuje višegodišnji projekat “Jačanje sistema upravljanja kulturnim dobrima” i u 2018. godini u potpunosti je rekonstruisan Mlin Ivana Crnojevića na Cetinju, a u okviru Fonda američkog ambasadora za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

Realizovan je Program razvoja kulture na sjeveru, kao i Program kultura mladih – Nikšić.

Tokom 2018. godine Ministarstvo kulture intenziviralo je aktivnosti u cilju razvoja kreativnih industrija. Akcionim planom za sprovođenje Programa u 2018. godini planirana je realizacija ukupno 9 projekata, od kojih je realizovano 8 odnosno 6 u oblasti umjetničkih, kulturoloških i izdavačkih projekata, jedan javni konkurs za podšku kreativnim industrijama i naučno-istraživačkim projektima u kulturi i jedan projekat iz oblasti umjetničkih rezidencija (Montenegroartline visitor program). Takođe, započete su aktivnosti na adaptaciji prepoznatih objekata kulture – nepokretnih kulturnih dobara u cilju organizovanja prostora u funkciji kreativnih habova.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Programi, projekti i aktivnosti koji se sprovode u oblasti kulture (kulturnog turizma) su najvećim dijelom postavljeni dugoročno kao višegodišnji, pa se aktivnosti u budućem periodu odnose na nastavak započetih, ali istovremeno i uvođenje novih u cilju promocije kulture kao pokretača rasta, tj. kulturnog i opšteg razvoja Crne Gore na ravnomjernoj osnovi. Planirano je intenziviranje svih daljih aktivnosti, kao i preduzimanje mjera na smanjenju u najvećoj mogućoj mjeri uzroka koji su od negativnog uticaja na zadatu dinamiku projekata.

34. Zaštita i obnova kulturnih dobara

Ostvareni progres

Crna Gora baštini izuzetno veliki broj kulturnih dobara, koji su najčešće locirani na turistički najatraktivnijim predjelima, te su, samim tim, pogodni za dalja ulaganja u svrhu njihovog održivog turističkog razvoja. Upravo je iz ovog razloga, novim Programom razvoja kulture 2016 – 2020, prepoznato da je produbljivanje saradnje sa sektorom turizma od prioritetnog značaja, a cijeneći da se veliki dio turističke ponude Crne Gore bazira na posjetama festivalima, manifestacijama, ali i obilasku istaknutih kulturnih dobara.

Pristup restauraciji kulturne baštine, baziran na principima održivog turizma, direktno je uticao na mijenjanje svijesti šire javnosti o benefitima kulturne baštine koja se nalazi u njihovoj okolini, a koja pored nesumnjivih istorijskih i estetskih vrijednosti, može imati značajne ekonomske efekte, koji se ogledaju u otvaranju novih radnih mjesta i ostvarivanje prihoda od turizma. U tom smislu, kulturna dobra, kao značajan potencijal Crne Gore, u skladu sa principom razvoja kulturne baštine, treba privesti namjeni i, pri tome, zadovoljiti ekonomske i konzervatorske principe, definisane kroz mehanizam njenog održivog korišćenja.

U cilju zaštite, valorizacije i unaprjeđenja stanja kulturnih dobara i promovisanja raznolikosti kulturne i istorijske baštine Crne Gore, a vodeći računa o ravnomjernom regionalnom razvoju, Ministarstvo kulture je u 2018. godini, pratilo realizaciju 116 projekata, u saradnji sa nacionalnim i opštinskim javnim ustanovama i organima uprave iz oblasti kulturne baštine, uključujući i druge subjekte koji doprinose zaštiti, unaprjeđenju i popularizaciji kulturne baštine. Finansijska sredstva za realizaciju projekata iznosila su 1.138.833,23 €. Od ukupno 116 projekata 80 je realizovano, dok je realizacija 31 projekta u toku, a 5 projekata nije realizovano. Ukupno utrošena sredstva iznose 1.044.433,00 €. U okviru oblasti arheoloških i konzervatorskih istraživanja od 25 projekata realizovano je 19, realizacija 4 projekta je u toku, a 2 projekta nijesu realizovana. U okviru oblasti konzervatorski projekti i sprovođenje konzervatorskih mjera od 37 projekata realizovano je 17, dok je realizacija 20 projekata u toku sa planiranim završetkom u prvoj polovini 2019. godine. Ostale oblasti: edukacija i doedukacija stručnog kadra, popularizacija i prezentacija kulturne baštine i tehničko-tehnološko osavremenjavanje bilježe zanemarljiv postotak nerealizovanih projekata. U okviru Kapitalnog budžeta za 2018. opredijeljena su sredstva za realizaciju pet projekata, među kojima jedan objekat ima status kulturno dobro, a čija realizacija je odložena za 2019. Za preostala četiri projekta realizovane su planirane aktivnosti. Pored ustaljenih godišnjih programa, preduimaju se aktivnosti na uvođenju i realizaciji novih aktivnosti koje značajno doprinose razvoju kulture, a potom i razvoju kulturnog turizma Crne Gore. Predmetno se odnosi na sprovođenju brojnih aktivnosti iz oblasti kreativnih industrija i naučnih istraživanja, realizaciju MontenegroArtLines Visitor Programa kao i Valorizaciju kulturne baštine kroz uspostavljanje sistema Bike sharing.

Pored pomenutih programa, u okviru raspoloživih sredstava podržana je realizacija projekata zaštite i obnove kulturnih dobara, vodeći računa o ravnomjernom tretmanu kulturne baštine na teritoriji Crne Gore.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Uslijed kompleksnosti tretmana kulturnih dobara (koji podrazumijeva vršenje neophodnih istraživanja, izradu tehničke dokumentacije i sprovođenje planiranih/projektovanih mjera/radova uz poštovanje/sprovođenje zakonom propisanih procedura), a imajući u vidu činjenicu da su na teritoriji Crne Gore rasprostranjena kulturna dobra svih vrsta i kategorija, te da ista zahtijevaju različit obim intervencija, ne postoji ustaljeni vremenski okvir za uspješnu realizaciju projekata. Isti je nerijetko duži od jedne godine.

Realizacija procesa zaštite i obnove kulturnih dobara podrazumijeva poštovanje zakonskih regulativa iz oblasti zaštite kulturnih dobara, kao i prostornog planiranja i izgradnje objekata. U tom smislu, a imajući u vidu specifičnost tretmana kulturnih dobara,

koji zahtijeva duži vremenski period, sama realizacija uslovljena je brojnim faktorima koji mogu biti od značajnog uticaja na planiranu dinamiku, posebno imajući u vidu opterećenost nadležnih službi zaduženih za izdavanje mišljenja, saglasnosti i ostale podrazumijevane dokumentacije, gdje nerijetko dolazi do prekoračenja zadatih rokova.

Takođe, planirana realizacija projekta u velikoj mjeri je u zavisnosti od obezbjeđenja finansijskih sredstava, imajući u vidu da najaktuelniji izvori finansiranja najčešće obezbjeđuju dio potrebnih sredstava, odnosno predviđaju višegodišnje finansiranje. Tokom 2018. godine zaštita i obnova kulturnih dobara vršena je u okviru različitih programa i izvora finansiranja. Kapitalnim budžetom na godišnjem nivou opredjeljuju se sredstva za izgradnju, dogradnju i rekonstrukciju objekata kulture. U tom smislu ostvareni rezultati su, velikim dijelom, uslovljeni opredijeljenim sredstvima na godišnjem nivou za realizaciju ove mjere.

Bitan faktor u realizaciji projekata tiče se i jačanja kapaciteta u smislu povećanja broja stručnjaka iz ove oblasti.

Prethodno navedeni razlozi prisutni su najvećim dijelom i u realizaciji izgradnje, dogradnje i rekonstrukcije objekata kulture, imajući u vidu specifičnost zahtjeva ustanova za obavljanje primarnih i drugih djelatnosti, a koje su u njima smještene.

Implementacija mjere u narednom periodu

Za kvalitetan tretman kulturnih dobara, odnosno uspješnu realizaciju planiranih projekata rekonstrukcije i revitalizacije ovih objekata/cjelina nije poželjno ubrzavanje samog procesa istraživanja, projektovanja i sprovođenja mjera. Planiran je rad na jačanju institucionalnog okvira i unapređenju administrativnih kapaciteta u javnim institucijama u oblasti kulturne baštine i drugih subjekata nadležnih u ovim postupcima, a potom i sprovođenje mjera u cilju obezbjeđenja bržeg djelovanja u okviru administrativnih procedura koje su osnov za realizaciju projekata.

Pored navedenog, planirano je snaženje kapaciteta u pogledu stručnjaka u ovoj oblasti. U finansijskom dijelu, osim oslanjanja na nacionalni budžet, intenziviraju se aktivnosti na korišćenju drugih izvora finansiranja.

ODRŽIVI RAST

Poljoprivreda i ruralni razvoj

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Bruto vrijednosti proizvodnje sektora poljoprivrede, šumarstva i ribarstva**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Sve planirane mjere i aktivnosti realizovane su predviđenom dinamikom i u skladu sa Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020, Akcionim planom za usaglašavanje sa pravnom tekovinom EU Poglavlje 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoja i Programom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020.

Agrobudžet je realizovan u iznosu od 100%.

Otpočete su aktivnosti na realizaciji IPARD II programa. Kroz ovaj program crnogorskim poljoprivrednicima dostupno je ukupno 51.816.473 € bespovratnih sredstava, od čega EU sredstva čine 39,0 mil.€, a ostatak je nacionalno kofinansiranje. Uz doprinos korisnika, sprovođenjem IPARD II programa biće investirano oko 86,0 mil.€ u crnogorsku poljoprivredu. U 2018. godini objavljena su dva javna poziva za podršku za primarnu proizvodnju i preradu. Ukupno su pristigle 434 aplikacije sa planiranim investicijama od oko 55,0 mil.€ i bespovratnom podrškom od 27 mil.€. Do kraja 2018. godine sprovedena je administrativna kontrola pristiglih zahtjeva, a otpočela je i terenska kontrola.

Takođe, u 2018. godini uspješno su implementirani javni pozivi za dodjelu sredstava bespovratne podrške u okviru IPARD like 2 projekta (IPARD like 2.1, IPARD like 2.2, IPARD like 2.3 i IPARD like 2.4 Javni poziv), gdje je ukupno realizovano 35 projekata ukupne vrijednosti investicija 4.562.426,43 € (sa PDV-om), a isplaćena bespovratna podrška je iznosila 1.911.338,69 €.

U toku 2018. godine u Registar poljoprivrednih gazdinstava upisano je 2.371 poljoprivredno gazdinstvo, a što predstavlja osnov i uslov za dobijanje svih podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Istovremeno, Registar predstavlja i tačnu evidenciju o svim poljoprivrednim gazdinstvima na teritoriji Crne Gore, kojih je na dan 31.12.2018. godine bilo 9.557.

Ostvareni efekti

Bruto dodata vrijednost, u tekućim cijenama, u sektoru Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo u 2017. godini iznosila je 294,4 mil. € i veća je za 5,1% u odnosu na 2014. godinu, kada je iznosila 280,1 mil.€. U II kvartalu 2018, zabilježen je rekordan broj radno-angažovanih lica u poljoprivredi (20.900), što je za 14.2% više u odnosu na isti kvartal 2017. godine. Prema posljednjim objavljenim podacima površina korišćenog poljoprivrednog zemljišta u 2017. godini je iznosila 256.361,2 ha, što je u odnosu na prethodnu godinu povećanje od 0,2%, dok u odnosu na 2010. godinu (kada je bio posljednji Popis poljoprivrede), bilježi rast od 14,7%. U 2018. godini, u odnosu na 2017. godinu, ukupan broj zaklanih goveda u klanicama veći je za 13,8%, ovaca za 21,8%, svinja za 56,7, dok je broj zaklane živine veći 25,2%. U 2018. godini prikupljeno je 28,3 mil. litara kravljeg mlijeka i, u odnosu na 2017. godinu, prikupljeno je više za 8,9%. Vrijednost otkupa i prodaje poljoprivrednih proizvoda u 2018. godini iznosila je 34,8 mil. € i, u odnosu na 2017, veća je za 1%. Ukupna spoljnotrgovinska razmjena poljoprivrednih proizvoda u 2018. godini iznosila je 594,6 mil. €.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Dugoročni ciljevi crnogorske poljoprivrede su: povećanje produktivnosti, povećanje obradivih površina i uvođenje EU standarda bezbjednosti hrane u primarnom i prerađivačkom sektoru. Kao jedan od prioriteta crnogorske poljoprivrede jeste proizvodnja hrane visokog kvaliteta i povećanje broja proizvođača koji proizvode u skladu sa pravilima organske proizvodnje. Veću efikasnost moguće je ostvariti vertikalnim integrisanjem poljoprivredne proizvodnje i prerade u jedinstvene šeme kvaliteta.

Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020, uključujući Akcioni plan, predstavljen je jasan plan mjera i aktivnosti koje će se sprovoditi, u cilju dostizanja pune usklađenosti sa pravnom tekovinom EU, u pogledu agrarne politike, zakonodavstva i administrativnih kapaciteta, do datuma pristupanja EU. U 2020. godini pripremiće se nova strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja, kojom će biti definisani pravci razvoja poljoprivrede i način usklađivanja sa pravnom tekovinom EU za period 2021-2026.

mjera/projekat

35. Jačanje konkurentnosti i održivosti sektora poljoprivrede kroz investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda

Ostvareni progres

Počele su aktivnosti na realizaciji IPARD II programa. Kroz ovaj program crnogorskim poljoprivrednicima dostupno je ukupno 51.816.473 € bespovratnih sredstava, od čega EU sredstva čine 39,0 mil. €, a ostatak je nacionalno kofinansiranje. Uz doprinos korisnika, sprovođenjem IPARD II programa biće investirano oko 86,0 mil. € u crnogorsku poljoprivredu. U 2018. godini objavljena su dva javna poziva, za primarnu proizvodnju i za preradu. Ukupno su pristigle 434 aplikacije sa planiranim investicijama od oko 55,0 mil. € i bespovratnom podrškom od 27,0 mil. €. Do kraja 2018. godine, sprovedena je administrativna kontrola pristiglih zahtjeva, a počela je i terenska kontrola.

Takođe, u 2018. godini uspješno su implementirani javni pozivi za dodjelu sredstava bespovratne podrške u okviru IPARD like 2 projekta (IPARD like 2.1, IPARD like 2.2, IPARD like 2.3 i IPARD like 2.4 Javni poziv), gdje je ukupno realizovano 35 projekata ukupne vrijednosti investicija 4.562.426,43 EUR (sa PDV-om), dok je isplaćena bespovratna podrška u iznosu od 1.911.338,69 EUR.

Sve planirane mjere Agrobudžeta realizovane su na vrijeme i imale su pozitivne efekte u pogledu povećanja broja proizvođača, povećanih površina pod zasadima, uvećanog stočnog fonda, a generalno, zabilježen je rast poljoprivredne proizvodnje. S tim u vezi:

- ✓ pravo na premiju za direktnu podršku stočarskoj proizvodnji ostvarilo je 5.736 poljoprivrednih gazdinstava, za 110.181 grla. Nastavlja se mjera podrške za unapređenje stočnog fonda koja za cilj ima uvećanje broja stočnog fonda kao i unapređenje rasne strukture. Kroz ovu mjeru podržano je 98 poljoprivrednih gazdinstava i stočni fond je uvećan za 1723 grlo (337 steonih junica, 1050 jagnjica, 170 jarica i 166 nazimica);
- ✓ realizovan je otkup 28 miliona litara mlijeka;
- ✓ registrovano je preko 1.500 poljoprivrednih gazdinstava koja prerađuju sirovo mlijeko na sopstvenim gazdinstvima. Podršku za preradu mlijeka na gazdinstvima ostvarilo je 1.333 poljoprivredna gazdinstava koja su preralila preko 20 miliona litara sirovog mlijeka.
- ✓ direktna plaćanja u biljnoj proizvodnji u 2018. godini su obuhvatala sve obradive površine. Pravo na podršku ostvarilo je 2.303 poljoprivrednih gazdinstava za utvrđenu obradivu površinu od 5.781,34 hektara;
- ✓ u Andrijevici je u toku izgradnja „Kuće voća“ koja će biti centar razvoja sektora ne samo na području ove opštine već i sjevera Crne Gore uopšte;
- ✓ u Baru je u toku je realizacija aktivnosti na projektu izgradnje „Kuće masline“. Tokom 2018. godine realizovane su sledeće aktivnosti: identifikovana je lokacija u Starom Baru, završen je i revidiran Glavni projekat koji je predat Opštini Bar i lokalnom sekretarijatu za izdavanje dozvole za građenje objekta i pripremljena je tenderska dokumentacija za izgradnju objekta. Objekat će biti centar maslinarstva, u kome će se vršiti proizvodnja maslinovog ulja po standardima, postojati prodajni i izložbeni prostor za crnogorska ulja i proizvode od maslina, organizovati edukativne manifestacije i seminari;
- ✓ za proizvodnju duvana pravo na podršku ostvarilo je 47 proizvođača. Ukupno zasijana površina duvana je 27.84 ha;
- ✓ „Kuća meda“ u Danilovgradu, koja je otvorena 2015. godine, i dalje je centar pčelarstva u Crnoj Gori. Tokom 2018. godine započete su aktivnosti na izradi Studije o strukturi proizvodnje i stavljanja na tržište meda i drugih pčelinjih proizvoda koja je osnov za izradu Nacionalnog pčelarskog programa usaglašenog sa EU. Nastavlja se podrška mladim pčelarima, kroz javni poziv za dodjelu podrške mladim pčelarima početnicima za 2018. godinu, podržano je 124 pčelara;
- ✓ broj registrovanih vinara i vinogradara povećava se u kontinuitetu, tako da je u Vinogradarskoj datoteci Registra evidentirano 230 proizvođača grožđa, a u Vinarskoj datoteci 109 proizvođača vina;
- ✓ podršku za razvoj vinogradarstva i vinarstva ostvarilo je 82 poljoprivredna gazdinstva. Zasnovano je 10,37 ha novih vinograda, a restrukturirano 7 vinograda;
- ✓ podršku za podizanje i modernizaciju/opremanje proizvodnih voćnih zasada ostvarilo je 119 poljoprivrednih gazdinstava. 30 poljoprivrednih gazdinstava zasnovalo je novih 36,72 ha pod voćem;
- ✓ podršku za razvoj maslinarstva ostvarilo je 44 poljoprivrednih gazdinstava. 15 poljoprivrednih proizvođača ostvarilo je podršku za podizanje novih maslinjaka.
- ✓ podršku povrtarskoj proizvodnji ostvarilo je 322 poljoprivrednih gazdinstava;
- ✓ podršku podizanju višegodišnjih zasada ljekovitog i aromatičnog bilja ostvarilo je 11 poljoprivrednih gazdinstava. Zasnovano je novih 13,2 ha ljekovitog i aromatičnog bilja.
- ✓ Implementirano je 60 projekata kroz investicije u preradu na porodičnim gazdinstvima na kojima je povećan stepen bezbjednosti i kvaliteta hrane, modernizovani su prerađivački kapaciteti i proširen asortiman proizvoda.
- ✓ podržano je 189 gazdinstava za nabavku opreme za unapređenje kvaliteta sirovog mlijeka;
- ✓ za nabavku mehanizacije, priključaka i opreme u funkciji primarne proizvodnje podržano je 560 poljoprivrednih gazdinstava;
- ✓ u cilju poboljšanja kvaliteta života i rada, prije svega, mladih ljudi koji žele da se bave poljoprivredom, nastavljena je podrška pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika. Podržano je 60 mladih ljudi iz 13 opština, od čega je najveće učešće veterinarskih i poljoprivrednih tehničara, a koji su bili na evidenciji Zavoda za zapošljavanje (najviše je zastupljena stočarska proizvodnja, rekonstrukcija objekata na poljoprivrednim gazdinstvima, a kod biljne proizvodnje prevladavala je nabavka sadnog materijala);
- ✓ u oblasti unaprijeđivanja kvaliteta proizvoda, kroz podršku za uvođenje i sertifikaciju sistema kvaliteta i bezbjednosti hrane podržano je 8 zahtjeva;
- ✓ Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je u decembru 2018. godine ovlastilo „Monteorganicu“ d.o.o. iz Podgorice za obavljanje poslova ocjenjivanja usaglašenosti poljoprivrednih ili prehrambenih proizvoda sa specifikacijom tih

proizvoda, nakon njihovog upisa u registar oznaka porijekla, geografskih oznaka, naziva garantovano tradicionalnog specijaliteta i oznaka „Viši kvalitet“;

- ✓ u skladu sa Zakonom o šemama kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda do kraja 2018. godine registrovano je pet proizvoda („Njeguški pršut“, „Pljevaljski sir“, „Crnogorska goveđa pršuta“, „Crnogorska stelja“, „Crnogorski pršut“), dok je je za tri proizvoda počela registracija („Durmitorski skorup“ i „Kolašinski lisnati sir“ i „Čista desетка“ - pšenično pivo);
- ✓ u skladu sa Zakonom o vinu, otpočela je zaštita tri geografska vinogradarska proizvodna područja za vina sa oznakom porijekla;
- ✓ u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore, najvećim trgovinskim lancima i proizvođačima, otpočela realizacija programa „Kupujmo domaće“ u cilju jačanja domaće privrede kroz povećanje dostupnosti, pozicioniranosti i potrošnje crnogorskih proizvoda na domaćem tržištu. Kao nastavak ovog programa, realizuje se i program „Domaći ukusi“, sa ciljem uključivanja i turističke privrede u promociju i bolji plasman crnogorskih proizvoda i usluga.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastaviće se sa korišćenjem sredstava Agrobudžeta, u cilju jačanja konkurentnosti i održivosti sektora poljoprivrede kroz investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda.

Nastaviće se aktivnosti na stvaranju uslova za povećanje površina pod zasadima, uvećanja stočnog fonda, rasta poljoprivredne proizvodnje i smanjenja uvoza, kao i aktivnosti koje će doprinijeti povećanju zaposlenosti u poljoprivredi i dalje uvezivanje poljoprivrede i turizma.

U narednom periodu planirano je uvođenje i novih mjera u Agrobudžet, u cilju unaprjeđenja životnog standarda i uslova za bavljenje poslom ljudi u ruralnim područjima, veće uključenosti populacije mlađe od 35 godina u bavljenje poljoprivredom kroz poseban program podsticanja mladih za bavljenje poljoprivredom. Obezbijeđen je širi obuhvat korisnika, uključivanje znatno većeg broja malih gazdinstava u sistem premija. Širi obuhvat i uključivanje malih gazdinstava je izraz dodatne pravednosti, uvažavanja realnih struktura, odnosno broja grla i veličine zemljišnih parcela, uz postepeno približavanje direktnih plaćanja evropskom modelu. Povećanim obuhvatom korisnika stvara se bolja osnova za pregovaračku poziciju sa EU, kako bi crnogorski farmeri dobili premije iz EU budžeta, na način na koji sada taj značajni podsticaj koriste farmeri širom Evrope.

Nastaviće se sa aktivnostima na identifikovanju poljoprivrednog zemljišta pogodnog za realizaciju projekata u oblasti ljekovitog bilja, prerade i povrtarske i voćarske proizvodnje, a planirano je i objavljivanje javnih oglasa za davanja u zakup državnog zemljišta.

36. Održivi razvoj ruralnih područja kroz poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture, kao i diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima

Ostvareni progres

Kroz liniju Agrobudžeta koja je namijenjena poboljšanju infrastrukture u ruralnim područjima, pružena je podrška za preko 30 pojedinačnih projekata razvoja lokalne infrastrukture. Investicije su se odnosile na proširenje, održavanje i probijanje puteva, rješavanje pitanja navodnjavanja, pomoć pri regulisanju vodosnabdijevanja ruralnih sredina, izgradnju mostova, regulaciju tokova pojedinih rijeka, ali i podrške rekonstrukciji, adaptaciji i opremanju seoskih škola i dr.

Tokom 2018. godine objavljena su dva javna poziva i kroz projekat sa Međunarodnim fondom za razvoj poljoprivrede (IFAD) asfaltirano je 10 dionica ukupne dužine oko 7 km i vrijednosti oko 350,0 hilj.€ i 5 projekata vodosnabdijevanja ukupne vrijednosti oko 110 hilj.€. Procjenjuje se da 8.800 korisnika ima direktnu korist od ovih investicija. U komponenti za podršku klasterima podržano je 55 korisnika i iznos ukupne podrške je preko 60,0 hilj.€.

Programom diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim sredinama investirano je 110.830,21 €, čime su podržana 43 projekata, 34 iz Sjevernog i 9 iz Središnjeg regiona, a podrška MPRR je iznosila 51.372,10 €.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Sredstva Agrobudžeta i dalje će biti u funkciji podsticanja održivog razvoja ruralnih područja, kroz poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture, ali i za diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima.

Pored sredstava Agrobudžeta, kako bi unaprijedila i poboljšala infrastrukturu ruralnih područja, u narednom periodu koristiće se i sredstva Međunarodnog fonda za razvoj poljoprivrede (IFAD fonda). Kroz članstvo u IFAD-u (od 2015. godine), otvorena je mogućnost apliciranja za grant i kreditna sredstva za finansiranje infrastrukturnih projekata po veoma povoljnim uslovima, čime će se doprinijeti bržem razvoju ruralnih područja. U programskom periodu 2016-2018, za Crnu Goru alocirana su sredstva u ukupnom iznosu 3,0 mil. € i grant u iznosu od 500,0 hilj. €. Pored navedenog, Crna Gora ima mogućnost apliciranja i za grant sredstva u iznosu od USD 4.0 mil.

Nastaviće se realizacija programa MIDAS II projekta, komponente za bezpovratnu podršku (1,0 mil.€) – Razvoj dodatnih aktivnosti na poljoprivrednom gazdinstvu, kroz:

- **investicije za razvoj ruralnog turizma**- za izgradnju, rekonstrukciju i/ili adaptaciju objekata za smještajne/ugostiteljske kapacitete kao i opremanje istih;
- **prerađu na gazdinstvu** -za proizvođače koji su registrovani ali koji nijesu u potpunosti usklađeni sa standardima, a cilj je jačanje tih subjekata u poslovanju hranom životinjskog i biljnog porijekla i dostizanje nacionalnih standarda, kako bi podigli nivo higijenske i zdravstvene ispravnosti hrane koja se proizvodi/prerađuje; kao i
- **podršku unapređenju pčelarstva**- za nabavku opreme za pčelarstvo.

Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program) sadrži mjeru „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“, čijim sprovođenjem će poljoprivredni proizvođači imati mogućnost da unaprijede svoje poslovanje, uključivanjem novih aktivnosti na svom gazdinstvu, a što će u krajnjem doprinijeti uvećanju prihoda ovih gazdinstava.

37. Obnova, očuvanje i jačanje ekosistema kroz implementaciju agro-ekoloških mjera

Ostvareni progres

Organska proizvodnja. Nastavljena je implementacija mjere podrška organskoj proizvodnji što za rezultat ima rast broja registrovanih proizvođača u organskoj proizvodnji. U Registar subjekata organske proizvodnje upisano je 328 proizvođača, a broj sertifikovanih proizvođača je 134, što je za 47,25 % više u odnosu na prethodnu godinu. Ukupna površina pod organskom proizvodnjom iznosi 4461,37 ha, od čega je 3636,14 ha pod livadama i pašnjacima. Obradiva površina u postupku sertifikacije iznosi 765,23 ha, što je za 11,2 % više u odnosu na 2017. godinu, od čega su 287,29 ha površine sa sertifikovanom organskom proizvodnjom (proizvodnja za koju je izdat sertifikat), što je za 86,3 % više u odnosu na prethodnu godinu. U okviru mjere „Podrška organskoj proizvodnji“ koja se sprovodila kroz javni poziv, isplaćena su sredstva u iznosu od 302.776,40 € za 239 proizvođača.

Očuvanje genetičkih resursa u poljoprivredi. U cilju očuvanja i korišćenja autohtonih i lokalnih vrsta i rasa stoke ugrožene genetskom erozijom, podržano je 36 poljoprivrednih proizvođača koji se bave uzgojem autohtonih rasa stoke (ovce rasa: zetska žuja, sora, ljaba i pivska pramenka i krave rase: buša) i autohtonih biljnih vrsta sa ukupno 34.159,00 €. Podržan i je Biotehnički fakultet za sprovođenje programa očuvanje genetičkih resursa u stočarstvu.

Održivo korišćenje planinskih pašnjaka. Sa 212.746,00 € podržano je 1.515 poljoprivrednih proizvođača iz 20 crnogorskih opština, koji izdižu stoku na katun.

Upravljanje stajskim đubrivom. Sa 68.516,81 € podržana su 32 poljoprivredna gazdinstva. Na taj način riješeno je pitanje odlaganja stajskog đubriva na predmetnim gazdinstvima.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu realizacija mjere biće podržana sredstvima iz Agrobudžeta, dok će se jedan dio u kasnijem periodu sprovoditi i kroz Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program).

38. Prenos znanja i inovacija u poljoprivredi kroz investicije u obrazovanje, istraživanje i analitički rad

Ostvareni progres

U prethodnom periodu sprovedene su sve planirane mjere i aktivnosti. U oblasti edukacije organizovano je preko 150 radionica, okruglih stolova i tematskih predavanja. Poljoprivrednici su edukovani o pitanjima vezanim prvenstveno za način proizvodnje (uputstva, stručni savjeti i konsultacije o primjeni savremene agrotehnike u primarnoj proizvodni i preradi, stručni savjeti i konsultacije o ishrani, njezi, načinu držanja stoke, odgoju priplodnog podmlatka, reprodukciji krava, higijeni muže i čuvanja mlijeka do isporuke mljekarama, zaštiti životne sredine, itd), mogućnostima plasmana poljoprivrednih proizvoda ali i pitanjima vezanim za način ostvarivanja podrške definisane mjerama podrške iz Agrobudžeta, kao i o promjenama u legislativi u sektoru agrara.

Nastavljeno je jačanje kapaciteta MPRR i drugih institucija sa ciljem što efikasnijeg sprovođenja kako nacionalnih tako i EU politika razvoja. Na ovaj način gradi se sistem i institucije koje će omogućiti crnogorskim poljoprivrednicima da se pripreme za sistem podrške za direktna plaćanja koja ih očekuje po ulasku u EU.

Kroz program mjera bezbjednosti hrane i hrane za životinje, program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja i program fitosanitarnih mjera nastavlja se funkcionisanje sistema koji su osnovni preduslovi za očuvanje i unapređenje sistema standarda bezbjednosti hrane, sistema zdravstvene zaštite i kontrole životinja i sistema zaštite bilja a samim tim i sistema kontrole zaštite zdravlja građana i potrošača.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu, u skladu sa utvrđenom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu realizacija mjere biće podržana sredstvima iz Agrobudžeta, kao i kroz sredstava IPA podrške.

Šumarstvo

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- Rast učešća sektora šumarstva i drvne industrije u BDP i
- Uvećanje zaliha drvne mase i unaprijeđena ponuda drvne sirovine iz državnih šuma sa ciljem veće dostupnosti za industriju.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Tokom 2018. i 2019. godine izvršena je revizija Stragije razvoja šuma i šumarstva (2014-2023) i donesen Akcioni plan za realizaciju definisanih mjera za period 2019-2021. Ključni razlozi za revidovanje bili su nizak procenat izvršavanja mjera predviđenih Strategijom (od predviđenih 75 aktivnosti realizovano je 25 (33%), djelimično realizovano je 6 (8%), nije realizovano 41 (55%) a za 3 aktivnosti nema povratnih informacija), kao i usaglašavanje Strategije sa konceptom reorganizacije koncesionog sistema korišćenja šuma, obzirom da valorizacija šumskih resursa po modelu koncesionog korišćenja šuma nije dala očekivane rezultate.

Činjenica je i da se planovi gazdovanja šumama ne izvršavaju u predviđenom obimu, posebno kada je u pitanju izvršenje šumskouzgojnih radova i sprovođenje mjera na zaštiti šuma. Zbog niskog obima valorizacije resursa u odnosu na planske dokumente, umanjena su i finansijska sredstva koja se izdvajaju za izvršavanje poslova od javnog interesa u šumarstvu, pa se kao opšta konstatacija može izreći da se mjere iz oblasti šumarstva i drvne industrije implementiraju u okviru definisanih finansijskih sredstava, odnosno u granicama trenutno realnih mogućnosti.

Održivo gazdovanje šumama se ogleda kroz sprovođenje strateških i operativnih planova i stepena poštovanja zakona i drugih propisa. Kao mjeru u cilju jačanja održivosti gazdovanja šumama, a koja istovremeno i proističe iz Zakona o šumama, početkom 2019. godine donesen je Akcioni plan za suzbijanje bespravnih aktivnosti u šumarstvu za period 2019-2021- godina, čija realizacija je u toku. Implementacija se odvija u koordinaciji više nadležnih organa, uključujući i istražne organe i tužilaštvo, što doprinosi kvalitetu preduzetih mjera i boljim rezultatima rada.

Mjera koja je dala važne efekte na stabilizaciji domaćeg tržišta drvnih proizvoda i zaštiti građana od nestašice ogrijevnog drveta je Odluka o privremenom ograničenju izvoza određenih drvnih proizvoda. Ista je 2017. godine donesena na period od dvije godine, a u maju mjesecu ove godine je produžena na još dvije godine.

Harmonizacija propisa iz oblasti šumarstva i drvne industrije odnosi se na usaglašavanje sa regulativama EUTR i FLEGT, što se odvija u skladu sa važećim PPCG EU.

Ostvareni efekti

Kada je započeta reforma u pitanju, treba naglasiti da je početkom 2019. godine izrađena studija "Predlog sistemsko-organizacionih, kadrovskih i ekonomskih okvira za uspostavljanje integralnog organizacionog modela privrednog društva „Šume Crne Gore DOO“. Predviđeno je usvajanje tog dokumenta od strane Vlade Crne Gore, nakon sprovođenja javnih konsultacija sa privrednim subjektima i drugim zainteresovanim stranama.

Prethodne tri godine su u kontinuitetu sprovodi pošumljavanje opožarenih šumskih površina degradiranih šumskim požarima koji su se desili u prethodnom periodu, sa dodatnim sredstvima koja su obezbijeđivana iz budžetskih rezervi. Ovo znači da se ulažu napor da se ublažavaju negativne posljedice klimatskih promjena.

U posljednjih nekoliko godina proizvodnja u drvnjoj industriji bilježi kontinuirani rast. U cilju značajnijeg razvoja drvne industrije implemenira se čitav niz mjera, pri čemu se poseban akcenat daje destimulaciji izvoza drvne sirovine. Primjetan je porast investicija u modernizaciju prerađivačkih kapaciteta, prije svega proizvodnje peleta i stvaranje uslova za parenje i sušenje rezane građe. Privredna društva se kontinuirano animiraju u pravcu korišćenja sredstava IRF-a, kao i konkurisanju za neku od programskih linija koje sprovodi Ministarstvo ekonomije u dijelu podrške modernizaciji industrije. U saradnji sa Poreskom upravom, formirana je baza podataka privrednih društava koja su registrovana za oblast prerade drveta, proizvodnje namještaja i oblast šumarstva. Poslovanje tih privrednih društava i prosječan broj zaposlenih radnika se prati na mjesečnom nivou.

Realizacija Akcionog plana za suzbijanje bespravnih aktivnosti u šumarstvu za period 2019-2021. godina je u toku. Ocjena je da realizacija daje odlične rezultate, obzirom da su otkrivene značajne bespravne sječe, kao i neregularno poslovanje privrednih subjekata u oblasti šumarstva i drvoprerade.

Odluka o privremenom ograničenju izvoza određenih drvnih proizvoda, čiji je cilj bio stabilizacija tržišta drveta, zaustavila je izvoz drvne sirovine i uticala je na rast izvoza prerađenih proizvoda od drveta (rezane građe i drvnog peleta u prvom redu).

Urađeni su i koraci ka harmonizaciji propisa u odnosu na propise EU. S tim u vezi, tokom 2017. godine održana je TAIEX radionica "Presentation of the EU Timber Regulation and experiences from EU member state« i na taj način upoznate sektorske institucije i zainteresovane strane sa ovom uredbom EU. Takođe, u Akcioni plan za harmonizaciju sa EU propisima izrađen je plan obuke za sprovođenje regulativa EUTR i FLEGT.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U 2019. godini izvršiće se izmjene i dopune važećeg Zakona o šumama, u cilju stvaranja uslova za implementaciju novog koncepta gazdovanja šumama, kojim će se definisati buduća organizacija šumarskog sektora, finansiranje i način obavljanja poslova od javnog interesa u šumarstvu. Realizacijom strateških pravaca, doprinijeće se boljoj iskorisćenosti šumskih resursa, koji će kao krajnji rezultat imati bolje učinke, kako u ekološkom i socijalnom, tako i u ekonomskom smislu.

Donesen je Plan sanacije šuma u 2019. godini, degradiranih djelovanjem biotičkih i abiotičkih faktora tokom prethodne tri godine. Nastaviće se sa započetim aktivnostima na pošumljavanju površina na kojima nije došlo do prirodnog podmlađivanja, a realizovaće se i druge mjere definisane ovim planom koje se tiču zdravstvene zaštite šuma.

Tokom 2019. godine nastaviće se sa realizacijom mjera razvoja drvne industrije, sa akcentom na povećanje učešća finalnih proizvoda u proizvodnji i veće učešće finalnih proizvoda od drveta u izvozu.

Kroz proces obuka za primjenu EU zakonodavstva u oblasti šumarstva i drvne indstrije olakšaće se priprema nadležnih organa za sprovođenje aktivnosti u skladu sa odredbama regulativa EU o drvnjoj građi i sprovođenju Zakona o šumama, upravljanju i trgovini (FLEGT).

mjera/projekat

35. Realizacija strategije sa planom razvoja šuma i šumarstva

Ostvareni progres

Realizacija Strategije razvoja šuma i šumarstva ocijenjena je kroz implementaciju Akcionog plana za sprovođenje za period 2014-2016, kao nedovoljna.

Kroz sprovođenje sastojinskih inventura šuma, konstatuje se povećanje drvne mase u najvećem broju gazdinskih jedinica, što ukazuje na činjenicu da se u tim šumskim kompleksima održivo gazduje, dok se sa druge strane u određenim područjima registruje umanjene drvnih masa usljed degradacije požarima ili prekomjernih sječa.

Ključni progres je vidljiv u dijelu strategije koji se odnosi na razvoj drvne industrije. Naime, u periodu od 2014-2018. godine povećani su prihodi privrednih društava koja su registrovana da se bave preradom drveta i proizvodnjom namještaja za 58,72%, a broj zaposlenih u ovim djelatnostima je u ovom periodu porastao za 29,4%.

U toku prethodne dvije godine, zahvaljujući mjerama destimulacije izvoza drvnih sortimenata u obliku trupaca, evidentno je zaustavljanje izvoza sirovine, što je rezultiralo povećanom ponudom drvne sirovine za domaće drvoprerađivače a, time, i rastom proizvodnje, uposlenosti u sektoru i veće dodate vrijednosti.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Kasni se sa realizacijom mjera koje se odnose na izgradnju i održavanje šumskih puteva, kao i u segmentu zaštite šuma od šumskih požara. Ključni razlog za kašnjenje u realizaciji mjera koje se odnose na izgradnju i održavanje šumskih puteva je nedostatak kapaciteta koncesionara da izvrše projektovane radove, dok je realizacija druge mjere uslovljena nedostatkom finansijskih sredstava u budžetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu se očekuje rast proizvodnje u šumarstvu, nastavak rasta proizvodnje u drvoprerađi, kao i veća upotreba drvnog peleta kao energenta. Poseban akcenat biće stavljen na veću upotrebu drveta u građevinarstvu.

36. Realizacija plana sanacije šuma degradiranih šumskim požarima

Ostvareni progres

Realizacija Plana sanacije šuma degradiranih šumskim požarima tokom 2012. godine je vršena u tri navrata. Sa opožarenih šumskih površina je uklonjeno oko 170.000 m³ opožarenog drveta, dok je oko 40 % opožarenih površina pošumljeno vještačkim putem. U 2019. godini donešen je Plan sanacije šuma, sa precizno definisanim mjerama i aktivnostima na sanaciji degradiranih šuma u prethodne tri godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Jedan dio opožarene drvne mase ostao je na požarištima, iz razloga što nije postojalo interesovanje za korišćenje takvog drveta.

Implementacija mjere u narednom periodu

Razmatraju se mogućnosti za otklanjanje osušenog drveta sa šumskih površina, uključujući i saradnju sa Fitosanitarnom upravom u cilju sprovođenja kombinovanih mjera zaštite šuma i fitosanitarnih mjera, s obzirom na to da proces sušenja šuma predstavlja konstantnu opasnost za širenje šteta, usljed djelovanja štetnih insekata ili fitopatogena.

37. Sertifikacija šuma

Ostvareni progres

Urađen je akcioni plan za sprovođenje sertifikacije šuma i ostvarena komunikacija sa koncesionarima, kao partnerima u procesu sertifikacije šuma.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Kasni se sa samim procesom dobijanja sertifikata, zbog nesprovedenih pripremnih radnji za dobijanje sertifikata po FSC metodologiji.

Implementacija mjere u narednom periodu

U cilju dalje realizacije aktivnosti na planu sticanja sertifikata za održivo gazdovanje šumama, zbog određenog protoka vremena potrebno je uraditi analizu trenutnog stanja, i u skladu sa nađenim preporučiti set aktivnosti, koje će dovesti do ispunjavanja zadataka predviđenih projektom, a to je dobijanje sertifikata za održivo gazdovanje šumama po FSC metodologiji, kao i stvaranje uslova za razvoj CoC standarda za proizvode od drveta.

Kako bi proces sertifikacije bio uspješan i dugoročno održiv, potrebno je raditi na obuci službi za gazdovanje šuma, a isto tako i operatora na terenu kod korisnika šuma, pa je potrebno sprovesti programe obuke. S tim u vezi, u planu je organizacija uvodne radionice koja ima za cilj upoznavanje ključnih aktera sa procesom sertifikacije i uslovima koje treba da ispune tokom procesa. Takođe, potrebno je pripremiti predlog generičkih standarda u saradnji sa FSC. S tim u vezi, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja se za podršku u ovom procesu obratilo sertifikacionoj kući SGS Beograd, sa predlogom organizacije posla oko izrade INS za Crnu Goru.

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- smanjenje finalne potrošnje energije kroz sprovođenje mjera energetske efikasnosti i racionalizaciju potrošnje.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Glavni ciljevi iz oblasti energetike vezani za odživi rast ostvareni su u zadovoljavajućem stepenu, kroz realizaciju niza mjera i projekata iz ove oblasti. U skladu sa principima održivog energetskog razvoja i uz uvažavanje propisa i standarda za zaštitu životne sredine, ovi ciljevi se ostvaruju povećanjem energetske efikasnosti, povećanjem proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, kao i izgradnjom novih i modernizacijom postojećih prenosnih i distributivnih elektroenergetskih objekata.

Ostvareni efekti

U 2018. godini završena je izgradnja Vjetroelektrane Možura, instalisane snage 46 MW i planirane godišnje proizvodnje 98,8 GWh. Proizvodnja VE Možura će doprinijeti povećanju udjela električne energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije. Osim toga, u cilju izgradnje novih kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, objavljen je tender za izgradnju solarne elektrane na lokalitetu Briska Gora, Opština Ulcinj i krajem 2018. godine zaključen ugovor sa izabranim investitorom o izgradnji solarne elektrane instalisane snage 250 MW.

Ostvaren je i napredak u smanjenju gubitaka energije u elektrodistributivnoj mreži. U 2018. godini ostvareni su gubici električne energije u elektrodistributivnoj mreži u iznosu od 13,83%, što je za 1,13 p.p. manje od ostvarenih gubitaka u 2017. godini i za 1,79 p.p. manje od ostvarenih gubitaka u 2016. godini. Očekuje se da se trend smanjenja gubitaka električne energije nastavi i u narednom periodu, naročito kao rezultat ugradnje i uspostavljanja naprednog sistema za mjerenje električne energije primjenom tzv. pametnih brojlara.

Rezultat kontinuiranih aktivnosti iz oblasti energetske efikasnosti i realizacije konkretnih mjera i projekata je povećanje ušteda energije u finalnoj potrošnji energije u 2018. godini.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U narednom periodu će se nastaviti sa realizacijom započetih mjera i projekata koji se odnose na povećanje energetske efikasnosti i racionalizaciju potrošnje energije, izgradnju objekata za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, kao i izgradnju novih i modernizaciju postojećih prenosnih i distributivnih elektroenergetskih objekata. Definirane mjere i projekti su u skladu sa Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine i Akcionim planom za njenu implementaciju za period 2016 – 2020. Model razvoja energetike Crne Gore, kroz izmjene Energetske politike do 2030. godine, će se unaprijediti i uskladiti sa aktuelnim trendovima iz oblasti energetike u Evropskoj uniji. Isti će se bazirati na domaćim energetske potencijalima. Česte inovacije, kao i tehničko-tehnološki razvoj energetike zahtijevaju periodično sagledavanje ostvarenih rezultata i predlaganje novih modela za unapređenje sistema, odnosno prevazilaženje postojećih problema.

mjera/projekat

38. Ulaganje u mjernu infrastrukturu u okviru projekta uspostavljanja naprednog sistema za mjerenje električne energije primjenom tzv. pametnih brojlara

Ostvareni progres

Na kraju 2018. godine, napredni sistem za mjerenje električne energije primjenom tzv. pametnih brojlara bio je uspostavljen kod 297.133 potrošača, što je iznosilo 75,33% ukupnog broja potrošača na distributivnom naponskom nivou. Za ovu svrhu je potrošeno 5.725.930 € iz EBRD kredita.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Zbog složenosti EBRD procedura, ugovaranje projekta je trajalo više od planiranog roka ugovaranja, tako da je početak projekta ugradnje „pametnih brojila“ kasnio skoro godinu dana. Međutim, sada se mjera realizuje, uglavnom, u skladu sa planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Planirano je da u okviru ovog projekta do kraja 2019. godine bude ugrađeno oko 322.000 pametnih brojila. Pored toga, planirano je da se realizuje i četvrta faza ovog projekta, nakon koje se očekuje da bude ugrađeno preko 362.000 pametnih brojila, odnosno da preko 90% ukupnog broja potrošača na distributivnom naponskom nivou bude snabdjeveno naprednim sistemom za mjerenje električne energije.

39. Modernizacija i rehabilitacija distributivnog sistema

Ostvareni progres

U okviru modernizacije i rehabilitacije distributivnog sistema, tokom 2018. godine je uloženo ukupno 13.726.688 €. Tokom 2018. godine je izgrađeno ukupno 36 novih distributivnih objekata, dok je broj rekonstruisanih distributivnih objekata 318. U 2018. godini izmjereni su karakteristični indeksi: SAIDI indeks koji iznosi 45,95h i SAIFI indeks koji iznosi 35,71h.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Zbog složenosti poslova vezanih za rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, kao i složenosti procesa i dugih rokova za pribavljanje dozvola od nadležnih institucija, pri izgradnji novih i rekonstrukciji postojećih elektroenergetskih objekata primarne i sekundarne mreže najčešće dolazi do kašnjenja prilikom realizacije istih.

Radovi na glavnim projektima koji se odnose na modernizaciju i rehabilitaciju distributivnog sistema (Projekat revitalizacije i AMM) se realizuju, uglavnom, planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Za period 2018-2021. godina, ukupno planirano ulaganje u distributivni sistem iznosi 92.100.605 €. Najznačajniji projekti u modernizaciju i rehabilitaciju distributivnog sistema za period 2018 – 2021. godina je projekat revitalizacije 10kV i 0,4kV mreže i projekat AMM (III i IV faza). Projekat revitalizacije je započet 2019. godine i planirano je da se kroz ovaj projekat u periodu 2019.-2021.godina uloži ukupno 32.500.000 €. Rekonstrukcija postojeće niskonaponske mreže će se dijelom sprovesti i kroz projekat AMM (III i IV faza).

40. Poboljšanje prenosne mreže

Ostvareni progres

U toku je realizacija Projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom, pri čemu crnogorski operator prenosnog sistema električne energije gradi infrastrukturu na svojoj teritoriji. Zaključno sa 2018. godinom, u Projekat izgradnje Transbalkanskog elektroenergetskog koridora - sekcija Crna Gora (TS 400/110/35 kV Lastva i DV 400 kV Lastva – Čevo – Pljevlja – granica Srbije) uloženo je 90,0 mil.€. Trafostanica Lastva je završena i povezana na elektroenergetski sistem Crne Gore preko 400 kV i 110 kV dalekovoda i nalazi se u privremenom pogonu. Izgradnja dalekovoda Lastva-Čevo je završena i njegovo puštanje u pogon je planirano (i realizovano) početkom 2019. godine. Izgradnja dalekovoda Čevo-Pljevlja je realizovana u procentu od 62%. Dalekovod Pljevlja – granica Srbije (za čiju izgradnju je Evropska unija dala grant) je u pripremljivoj fazi: radi se na izradi prostorno-planskog dokumenta, odabran je konsultant koji će pratiti realizaciju projekta, realizuju se aktivnosti na izradi nove Studije izvodljivosti, koja se odnosi na izgradnju 400 kV interkonekcije sa Srbijom/Bosnom i Hercegovinom. Realizacija ovog segmenta Projekta je uslovljena potpisivanjem sporazuma sa kompanijom Elektromreža Srbije.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje, uglavnom, u skladu sa planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastaviće se sa aktivnostima na povezivanju elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom i izgradnji infrastrukture na crnogorskoj teritoriji koja je dio Transbalkanskog elektroenergetskog koridora, u skladu sa planiranom dinamikom.

41. Izgradnja dodatnih kapaciteta za proizvodnju zasnovanih na obnovljivim izvorima energije kao što je hidroenergija, vjetar, solarna energija i otpadno drvo

Ostvareni progres

U prethodnom periodu, realizovane su značajne aktivnosti u okviru projekata izgradnje malih hidroelektrana (mHE) na velikom broju vodotoka. Trenutno se prati realizacija 36 ugovora o koncesiji kojima je planirana izgradnja ukupno 55 mHE. Do sada je završena izgradnja 13 mHE koje su dobile upotrebnu dozvolu. Ukupna instalisana snaga svih mHE čija je izgradnja predviđena zaključenim ugovorima je oko 96 MW, a ukupna godišnja proizvodnja oko 313 GWh.

Na osnovu Zakona o državnoj imovini realizuju se dva ugovora o zakupu zemljišta kojima je omogućena izgradnja dvije vjetroelektrane na lokalitetima Krnovo (Nikšić, Šavnik i Plužine) i Možura (Bar i Ulcinj), ukupne instalisane snage 118 MW. Izgradnja vjetroelektrana Krnovo i Možura su završene i iste su priključene na sistem i proizvode električnu energiju.

U maju 2018. godine objavljen je Javni poziv za davanje u zakup zemljišta u svojini države na lokalitetu Briska Gora - Opština Ulcinj radi izgradnje solarne elektrane instalisane snage od najmanje 200MW. Tenderom je predviđeno da se električna energija proizvedena u solarnoj elektrani prodaje na tržištu, a ne po garantovanim podsticajnim cijenama. Na osnovu Javnog poziva dostavljene su tri ponude, a nakon vrednovanja i rangiranja ponuda izabran je kao najpovoljniji ponuđač konzorcijum Fortum i EPCG – kojeg čine Fortum Corporation, Finska, Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić i Sterling & Wilson, Indija. Ugovor o zakupu zemljišta za izgradnju solarne elektrane instalisane snage 250 MW zaključen je sa izabranim investitorom 28.12.2018. godine.

Početkom 2018, Elektroprivreda Crne Gore potpisala je sa grupom ponuđača - Institut za vodoprivredu Jaroslav Černi AD i Energoprojekt Hidroinženjering AD, Ugovor o izradi Idejnog projekta sa Studijom opravdanosti i Elaboratom o procjeni uticaja na životnu sredinu za hidroelektranu "Komarnica". Ugovor je vrijedan preko 1,6 mil. €, a rok za izradu Idejnog projekta sa pratećom dokumentacijom je 15 mjeseci. Ugovor se realizuje u dvije faze (Izrada optimizacionih analiza i potrebnih podloga za izradu Idejnog projekta i Izrada Idejnog projekta, Studije opravdanosti i Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu).

Do sada su pripremljeni nacrti svih knjiga (ukupno 7 knjiga) u okviru prvog dijela realizacije Ugovora. Ministarstvo ekonomije imenovalo je Komisiju za reviziju tehničke dokumentacije složenog inženjerskog objekta-Idejnog projekta HE Komarnica - Dio I i proces revizije je u toku.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Aktivnosti na realizaciji ove mjere sprovode se u skladu sa planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastaviće se sa aktivnostima na izgradnji dodatnih kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Realizovaće se aktivnosti na planu izgradnje malih hidroelektrana, u skladu sa zaključenim ugovorima o koncesiji (preispitaće se sva

dokumentacija u vezi sa postojećim ugovorima o koncesijama za izgradnju mHE). U toku 2019. godine, očekuje se puštanje u rad 10 mHE, od kojih je jedna, od marta ove godine, u probnom radu.

U cilju realizacije projekta izgradnje solarne elektrane na lokalitetu Briska Gora - Opština Ulcinj, sprovode se aktivnosti na osnivanju projektne kompanije koja će u narednom periodu preuzeti realizaciju ovog projekta. Pored navedenog, u završnoj fazi su aktivnosti na pripremi tenderske dokumentacije za davanje u zakup državnog zemljišta na lokalitetu Brajići za izgradnju vjetroelektrane. Zainteresovani investitor je iskazao spremnost da na ovom lokalitetu izgradi vjetroelektranu ukupne instalisane snage 75 MW. Razmatra se inicijative za rapsivanje tendera za izgradnju solarne elektrane na Veljem Brdu kod Podgorice. Radi se na stvaranju uslova za realizaciju projekta izgradnje vjetroparka Gvozd – Opština Nikšić, planirane instalisane snage oko 50 MW, uz godišnju proizvodnju od oko 140 GWh električne energije, procijenjene vrijednost oko 70,0 mil.€. Električna energija iz ovih elektrana neće se otkupljivati po garantovanim podsticajnim cijenama, već će se prodavati na tržištu.

Realizovaće se aktivnosti na planu iznalaženja ekološki prihvatljivog rešenja za HE Komarnica. Planirano je da se, u 2019. godini, izradi i usvaji detaljni prostorni plan višenamjenske akumulacije Komarnica, kao i da se završi izrada i revizija Idejnog projekta sa Studijom opravdanosti i Elaboratom o procjeni uticaja na životnu sredinu HE Komarnica.

42. Unapređenje zakonodavnog i regulatornog okvira za energetska efikasnost u skladu sa pravnim okvirom EU

Ostvareni progres

Utvrđen je Predlog izmjena i dopuna Zakona o efikasnom korišćenju energije. Novim rješenjima će se poboljšati postojeći pravni okvir u oblasti energetske efikasnosti i omogućiti dodatno usaglašavanje sa relevantnim direktivama EU.

U cilju daljeg razvoja osnovnog pravnog okvira u oblasti energetske efikasnosti na strani finalne potrošnje, kao i harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU, na osnovu Zakona o efikasnom korišćenju energije, u toku 2018. godine pripremljeno je 14 podzakonskih akata u oblasti energetske efikasnosti čije donošenje je predviđeno u 2019/2020. godini.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Usklađivanje zakonodavnog i regulatornog okvira za energetska efikasnost sa EU pravnim okvirom se realizuje u skladu sa planiranom dinamikom (važeći PPCG).

Implementacija mjere u narednom periodu

U toku 2019/2020. godine predviđeno donošenje 21 podzakonskog akata po osnovu Zakona o efikasnom korišćenju energije.

43. Realizacija projekata energetske efikasnosti u javnim objektima

Ostvareni progres

Ministarstvo ekonomije je odgovorno za koordinaciju realizacije projekata energetske efikasnosti:

- *Projekat "Energetska efikasnost u Crnoj Gori" – MEEP*

U 2018. godini završena je implementacija projekta „Energetska efikasnost u Crnoj Gori – dodatna faza“ (MEEP AF), a koji je imao za cilj poboljšanje energetske karakteristika u zdravstvenim objektima. MEEP AF je realizovan u periodu od marta 2014. do 30. marta 2018. godine, do kada je i Ugovorom o zajmu bio definisan rok za realizaciju projekta. Tokom implementacije MEEP AF-a, unaprijeđene su energetske karakteristike 10 zdravstvenih ustanova (Klinički centar Crne Gore, dvije opšte bolnice, pet domova zdravlja i dvije zdravstvene stanice). U 2018. godini, u okviru MEEP AF-a, završeno je izvođenje građevinsko-zanatskih radova u domovima zdravlja Andrijevića, Kolašin i Nikšić i zdravstvenim stanicama Petnjica i Murino, čime su se uslovi boravka i rada u objektima značajno unaprijedili.

- **Program energetske efikasnosti u javnim zgradama – EEPPB**

Ministarstvo ekonomije, u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Ministarstvom rada i socijalnog staranja i Upravom za imovinu, implementira "Program energetske efikasnosti u javnim zgradama - faze I i II", kojima je obuhvaćena primjena mjera energetske efikasnosti u odabranim obrazovnim i socijalnim ustanovama i administrativnim objektima, kao i implementacija pratećih mjera. Za implementaciju programa obezbijeđena su sredstva iz kredita KfW banke u vrijednosti od 11,5 + 20,0 mil.€, i donacija u vrijednosti od 1,94+2,743 mil.€. Cilj programa je optimizacija potrošnje energije uz stvaranje uslova komfora, poboljšanje uslova za boravak i rad korisnika i doprinos održivom razvoju Crne Gore.

U okviru prve faze programa, koja je implementirana u periodu od 2012 - 2015. godine, realizovane su mjere energetske efikasnosti u ukupno 20 osnovnih i srednjih škola i jednom studentskom domu, pri čemu je ukupna vrijednost uložених sredstava iznosila 13,285 mil.€.

Implementacija druge faze programa je počela u januaru 2015. godine, pri čemu je završetak radova planiran za 2020. godinu.

Do sada je u okviru faze II programa izvršena primjena mjera energetske efikasnosti u 12 obrazovnih ustanova, dok je izvođenje radova u jednoj socijalnoj ustanovi u toku. Vrijednost izvedenih, odnosno ugovorenih radova na navedenim objektima iznosi 11,3 mil.€.

U toku 2018. godine realizovane sljedeće aktivnosti:

- okončan je tenderski postupak i završeni su radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u Gimnaziji "Slobodan Škerović", Resursnom centru za djecu i mlade "Podgorica", OŠ "Aleksa Bećo Đilas" i SMŠ "Vuksan Đukić" u Mojkovcu. Radovi na Resursnom centru „1.jun“ i Zavodu „Komanski most“ su počeli u toku 2018.godine i završeni su početkom 2019. godine;
- započet je tenderski postupak za odabir izvođača radova na rekonstrukciji JPU "Naša radost", Savina, Herceg Novi. Izvođenje radova je planirano za 2019. i 2020. godinu;
- potpisan je ugovor sa konsultantom na primjeni pratećih mjera (uspostavljanje sistema energetskog menadžmenta, priprema inventara zgrada, uspostavljanje softvera za sertifikovanje zgrada, sertifikovanje zgrada koje su obuhvaćene programom MEEP i EEPPB).

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizacija projekata energetske efikasnosti u javnom sektoru se odvija planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Kako bi se nastavile aktivnosti na primjeni mjera energetske efikasnosti u ostalim zdravstvenim ustanovama u Crnoj Gori, a polazeći od višestrukih pozitivnih rezultata implementacije projekta, u julu 2018. godine sa IBRD-om potpisan je novi Ugovor o zajmu za implementaciju druge faze projekta „Energetska efikasnost u Crnoj Gori“ (MEEP 2). Vrijednost Projekta je 6,0 mil.€. Predmet druge faze projekta je primjena mjera energetske efikasnosti u zdravstvenim objektima i kreiranje održivog sistema finansiranja projekata energetske efikasnosti u javnom sektoru. Održivi sistem finansiranja omogućiće da se radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u drugim objektima finansiraju iz ušteda koje se ostvaruju u adaptiranim objektima. Projekat će trajati do 31.12.2023. godine. Planira se realizacija EEPPB projekta – faza II do kraja 2020. godine.

44. Realizacija projekata za podršku građanima za korišćenje efikasnih tehnologija i obnovljivih izvora energije

Ostvareni progres

Ministarstvo ekonomije je, u 2018 godini, utrošilo 34. 000 eura za realizaciju programa „Energetski efikasan dom“. Ovaj program predstavlja nastavak programa ENERGY WOOD.

Cilj programa „Energetski efikasan dom“ je da se domaćinstvima u Crnoj Gori, preko beskamatnih kredita (do 8.000 eura, sa periodom otplate do 6 godina), ponudi mogućnost ostvarivanja ekonomskih i energetskih ušteda korišćenjem efikasnih sistema grijanja na biomasu i finansiranjem radova na unapređenju energetskih karakteristika omotača objekta (ugradnja termoizolacije na fasadnim zidovima stambenog objekta i ugradnja energetski efikasne stolarije).

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizacija projekata za podršku građanima za korišćenje efikasnih tehnologija i obnovljivih izvora energije se odvija planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Za 2019. godinu je planiran nastavak projekta Energetski efikasan dom.

45. Uspostavljanje sistema za upravljanje energijom u javnom sektoru i edukacija stručnih lica

Ostvareni progres

Zakon o efikasnom korišćenju energije od subjekata javnog sektora zahtijeva uspostavljanje i razvoj sistema upravljanja energijom (odnosno energetskog menadžmenta) sa ciljem sistemskog i postupnog planiranja, sprovođenja i praćenja mjera energetske efikasnosti, kao i izvještavanja o postignutim rezultatima.

U tom cilju u prethodnom periodu je organizovan niz specijalizovanih treninga sa ciljem da se unaprijede kapaciteti za upravljanje energijom imenovanim licima u državnim organima i jedinicama lokalne samouprave. U decembru 2018. godine je održana trening radionica.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje shodno planiranoj dinamici.

Implementacija mjere u narednom periodu

Planiran nastavak aktivnosti na obuci stručnih lica za upravljanje energijom u 2019. godini.

Životna sredina

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- Godišnja koncentracija čestica PM10 u zonama
- Smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh SO₂, NO_x, NH₃, VOC i PM 2.5
- Procenat zaštićenih područja na teritoriji Crne Gore

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Stepen implementacije mjera je na visokom nivou, s obzirom na to da se većina mjera realizuje u skladu sa unaprijed definisanom dinamikom. Takođe, mjere koje se odnose na projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje" koji obuhvata sanaciju 4 crne ekološke tačke se sprovode definisanom dinamikom. Neke od mjera su na početku implementacije. Mjere koje se odnose na oblast upravljanja hemikalijama su definisane odgovarajućim akcionim planom za realizaciju Nacionalne strategija upravljanja hemikalijama do 2022. godine, koja je usvojena 28. marta 2019. godine i njihova implementacija tek slijedi.

Ostvareni efekti

Usvojena je Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama 2019-2022. godina, s Akcionim planom za period 2019-2022. u martu 2019.godine. Kada je riječ o obavezama izrade strateških karata buke za aglomeracije i glavne puteve, Glavni grad Podgorica usvojio je Stratešku kartu buke za teritoriju Glavnog grada.

Nastavljeno je sa realizacijom projekta Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje. Radovi na remedijaciji lokacije Brodogradilišta Bijela su u toku, i biće završeni u martu 2020. Od septembra 2019. godine počće radovi na remedijaciji lokacija flotacionog jalovišta Gradac i deponije pepela i šljake Maljevac u Pljevljima.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Nastaviće se sa realizacijom mjera definisanih strateškim dokumentima iz oblasti upravljanja hemikalijama, kvaliteta vazduha shodno definisanoj dinamici. Takođe, shodno definisanoj dinamici, realizovaće se aktivnosti u okviru projekta Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje, projekti uspostavljanja registra zagađivača životne sredine, kao i nastavak aktivnosti na projektu uspostavljanja Natura 2000 mreže.

Za naredni period planirana je izrada strateških karata buke za glavne puteve. Sredstva za izradu navedenih karata su planirana kroz IPA II 2014-2020.

U narednom periodu radiće se na traženju finansijskih sredstava iz međunarodnih i nacionalnih fondova kako bi se otpočelo sa aktivnostima na izradi Liste invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Crnoj Gori i/ili Evropskoj uniji.

mjera/projekat

46. Smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh SO₂, NO_x, NH₃, VOC i PM 2.5

Ostvareni progres

Izrada emisija inventara zagađujućih materija u vazduh je zakonska obaveza Agencije za zaštitu prirode i životne sredine. Međunarodni Centar za emisije i inventare koji funkcioniše u sklopu Konvencije o prekograničnom prenosu zagađenja vazduha na velikim udaljenostima izradio je 2018. godine projekcije emisija za Crnu Goru sa podacima iz 2016. godine. Ove projekcije ne mogu se smatrati realističnim, ali se u nedostatku realnih podataka moraju uzeti u obzir.

U skladu sa evropskim zakonodavstvom i obavezama iz pretpripravnog procesa predloženo je praćenje ovog indikatora za koji se trenutno ne raspolaže dovoljnom količinom podataka. Naime, inventar emisija zagađujućih materija u vazduh posljednji put je izrađen 2013. godine sa podacima iz 2011. godine, u skladu s metodologijom.

Ako se sa realizacijom mjere kasni, navesti kratak i jasan osvrt na razloge

Sa realizacijom mjere se kasni jer Agencija za zaštitu prirode i životne sredine nije ažurirala inventar emisija zagađujućih materija od 2013. godine.

Implementacija mjere u narednom periodu

Crna Gora je u obavezi da utvrdi ciljne vrijednosti smanjenja emisija navedenih zagađujućih materija za period 2020-2030. godina u sklopu pregovora sa EU, da ovu obavezu redovno ispunjava i redovno izvještava o emisijama na godišnjem nivou.

47. Unaprjeđenje sistema bezbjednog upravljanja hemikalijama

Ostvareni progres

Donijeta je Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama 2019-2022. godina, s Akcionim planom za period 2019-2022. godine, kojom su utvrđeni glavni strateški pravci i mjere za razvoj sistema upravljanja hemikalijama u Crnoj Gori.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Nema kašnjenja u realizaciji mjere.

Implementacija mjere u narednom periodu

Detaljan opis aktivnosti za ostvarivanje operativnih ciljeva, kao i rokovi, nosioci aktivnosti, indikatori realizacije i finansijska procjena/izvori finansiranja, dati su u sklopu Akcionog plana u poglavlju V Strategije. Akcioni plan sadrži ukupno 36 aktivnosti koje treba realizovati u periodu 2019-2022. godine. Aktivnosti na praćenju sprovođenja Strategije koordiniraće MORT. Svaki nosilac aktivnosti iz Akcionog plana dužan je da po završetku kalendarske godine, a po potrebi i češće, dostavi MORT podatke u vezi sa realizacijom aktivnosti utvrđenih Akcionim planom. Sa druge strane, MORT je u obavezi da priprema godišnje izvještaje i dostavlja Vladi do 31. marta tekuće za prethodnu godinu.

48. Razvoj i unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira za klimatske promjene

Ostvareni progress

Pripremljen je Nacrt zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i upućen Evropskoj komisiji na mišljenje. Ovim zakonom će se obezbijediti usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom tekovinom EU za oblast klime, transponovati ključni propisi EU koji se odnose na zaštitu klime, urediti funkcionisanje Nacionalnog sistema za monitoring, izvještavanje i verifikaciju gasova s efektom staklene bašte, funkcionisanje Sistema za trgovanje emisijskim jedinicama i obezbijediti sektorska podjela napora za smanjenje emisija, koje su izvan Sistema trgovanja emisijama. Takođe, unaprijediće se pitanja upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač i fluorisanih gasova. Zakonom su obuhvaćena kako pitanja ublažavanja, tako i prilagođavanja (adaptacije) na uticaje klimatskih promjena.

Krajem decembra 2018. godine usvojen je Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, za period septembar 2015- septembar 2018. godine. Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine sadrži mjere za smanjenje i dodatno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, strateški okvir za prilagođavanje klimatskim promjenama i akcioni plan za postizanje smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, uključujući i procjenu troškova i socio-ekonomskih uticaja sprovođenja mjera predviđenih strategijom.

Takođe, u aprilu 2019. godine usvojen je Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama za period decembar 2016 – decembar 2018. godina (SBUR). Ovim izvještajem je ažuriran inventar emisija gasova sa efektom staklene bašte za period 2014-2015, u skladu sa novom metodologijom međuvladinog panela IPCC 2006. SBUR je obezbijedio ažuriranje informacija u pogledu aktivnosti koje se odnose na ublažavanje klimatskih promjena i njihovih efekata. Projekat je doprinio identifikovanju ograničenja i nedostataka, procjeni relevantnih finansijskih, tehnoloških i institucionalnih potreba za jačanje kapaciteta, kao i razradi koncepta nacionalnog sistema za monitoring, izvještavanje i verifikaciju (MIV). Finalni izvještaj je dostavljen Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o klimatskim promjenama u aprilu 2019. godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Nema nikakvih poteškoća u realizaciji mjere. Pri tome, za izradu Strategije niskokarbonskog razvoja, koja je delegirana kroz Program IPA 2016, još uvijek nije započeta tenderska procedura, a za izradu Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene se čeka odobrenje od Zelenog klimatskog fonda.

Implementacija mjera u narednom periodu

U toku je izrada Trećeg nacionalnog izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama, kojim će se ispuniti obaveze Crne Gore prema Okvirnoj konvenciji UN o klimatskim promjenama (UNFCCC). Projekat će doprinijeti izgradnji nacionalnih kapaciteta za

ispunjavanje obaveza Crne Gore prema Konvenciji na kontinuiranoj osnovi, dok će dodatno raditi na podizanju nivoa svijesti o pitanjima klimatskih promjena, u cilju veće integracije ovih pitanja u nacionalne i sektorske politike, strategije i programe.

U okviru projekta "Izgradnja kapaciteta za politiku klimatskih promjena na zapadnom Balkanu, centralnoj i istočnoj Evropi i centralnoj Aziji – (GIZ- CDCP III)" započeta je dugoročna integracija energetskog i klimatskog planiranja u Crnoj Gori. Kroz pomenuti projekat Crnoj Gori će biti dodijeljena tehnička pomoć koja će imati za cilj pripremu Nacionalnih planova za energetiku i klimatske promjene do 2030. - NECPs, a trajanje istog je planirano do juna 2020. godine. Planirane politike i mjere treba da budu zasnovane na smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte, pokrivajući sve ključne sektore koji emituju emisije, uključujući saobraćaj i poljoprivredu, kako bi se ispunili ciljevi do 2030. u okviru Energetske zajednice i NDC-a u skladu sa Pariskim sporazumom, uz ispunjenje dugoročnog cilja i vizije niskokarbonske privrede do 2050.

U cilju prepoznavanja srednjoročnih i dugoročnih potreba prilagođavanja na klimatske promjene i uspostavljanja sistema za koordinaciju sprovođenja mjera prilagođavanja klimatskim promjenama potrebno je izraditi Nacionalni plan adaptacije na klimatske promjene. Ministarstvo održivog razvoja i turizma u saradnji sa Programom UN za razvoj priprema projektni predlog za izradu Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene, koji je trenutno u fazi finalizovanja, a u skladu s dobijenim komentarima od strane Zelenog klimatskog fonda (GCF). Projekat će doprinijeti uspostavljanju institucionalne koordinacije, jačanju tehničkih kapaciteta na nacionalnom i sektorskom nivou u dijelu prilagođavanja na klimatske promjene, uključenje klimatskih rizika i izrada studija za procjenu ranjivih sektora na klimatske promjene, kao i planiranje i identifikovanje izvora finansiranja na dugoročnom nivou.

U saradnji sa Programom UN za razvoj (UNDP) pripremljen je predlog projekta "Jačanje crnogorskog Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC) i akcija adaptacije u okviru transparentnosti" – CBIT, koji će se fokusirati na jačanje kapaciteta institucija koje su nadležne za politike i mjere u oblasti mitigacije i adaptacije, ali i onih koje prikupljaju podatke za GHG inventar i izrađuju nacionalne izvjestaje o inventaru. Takođe, značajan dio projekta će biti posvećen većoj transparentnosti i efikasnom protoku podataka.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je u saradnji Programom Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UN Environment) je iniciralo realizaciju „Plana pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioriteta aktivnosti” kojim će se omogućiti podrška jačanju kapaciteta institucija Crne Gore za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom, kao i definisati prioriteta za finansiranje od strane Fonda u narednom periodu.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je u saradnji s Regionalnom kancelarijom za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (IUCN) je pripremilo predlog projekta "Prirodna rješenja za otporno društvo na Zapadnom Balkanu". Projekat pruža priliku da se analizira nacionalno upravljanje ekosistemima, politika biodiverziteta iz perspektive klimatskih promjena i da se ponude konkretne opcije i indikatori adaptacije. Takođe, projekat će podržati izradu Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promjene.

49. Smanjenje izloženosti buci u životnoj sredini

Ostvareni progres

U skladu sa evropskim i nacionalnim zakonodavstvom i obavezama iz pretprijetnog procesa obavezna je izrada strateških karata buke za aglomeracije i glavne puteve. Glavni grad Podgorica usvojio je Stratešku kartu buke za teritoriju Glavnog grada i u roku od dvije godine na osnovu navedene karte izradiće se i Akcioni planovi zaštite od buke.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

U skladu sa Zakonom o zaštiti od buke u životnoj sredini Agencija za zaštitu prirode i životne sredine dužna je da izradi strateške karte buke za glavne puteve, kojih po poslednjim podacima Direkcije za saobraćaj ima tri. Sa realizacijom navedene mjere se kasni usljed nedostatka finansijskih sredstva za izradu istih.

Implementacija mjere u narednom periodu

Definisana je obaveza izrade Akcionog plana zaštite od buke za teritoriju Glavnog grada Podgorice i gradske opštine Golubovci za čiju izradu su obezbijedena sredstva u Budžetu Glavnog grada i izabrana kompanija za izradu istog. Sredstva za izradu strateških karata buke za glavne puteve planirana su kroz IPA 2014-2020, koja je odobrena u decembru 2016. Očekuje se da će sredstva biti operativna u 2020. godini.

50. Očuvanje biodiverziteta i efikasno upravljanje zaštićenim područjima

Ostvareni progres

Vlada Crne Gore je u oktobru 2018. godine usvojila Informaciju o projektu „Finalizacija studije zaštite područja Ulcinjske solane“ i zadužila Ministarstvo održivog razvoja i turizma da Opštini Ulcinj dostavi finalizovanu Studiju zaštite područja Ulcinjske solane, kako bi ista nastavila dalje sprovođenje postupka uspostavljanja zaštite nad Ulcinjskom solanom, kroz organizovanje javne rasprave za Studiju zaštite i Predlog odluke o proglašenju zaštićenog prirodnog dobra.

Nakon sprovedene javne rasprave za Studiju zaštite i Predlog odluke o proglašenju zaštićenog prirodnog dobra, kao i davanja saglasnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma, shodno Zakonu o zaštiti prirode, na Predlog odluke o proglašenju parka prirode „Ulcinjaska solana“, Skupštine Opštine Ulcinj je proglasila Ulcinjsku solanu parkom prirode.

Nakon potpisane Inicijative za proglašenjem rijeke Zeta zaštićenim područjem između opština Danilovgrad i Glavnog Grada, tokom 2019. godine otpočelo se sa izradom Studije zaštite, kao početnim korakom za pokretanje postupka proglašenja zaštićenih područja.

Kroz IPA projekat “Uspostavljanje Natura 2000 mreže u Crnoj Gori” urađene su:

- draft referentne liste za vrste i stanišne tipove, shodno Direktivi o staništima;
- draft referentna lista za ptice, shodno Direktivi o pticama;
- dopunjen katalog stanišnih tipova Crne Gore;
- predlog podjele Crne Gore na dva biogeografska regiona.

Donešen je Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva kojim je predviđeno stvaranje adekvatnog zakonskog mehanizma za upravljanje, sprečavanje unošenja i širenja stranih i invazivnih stranih vrsta koje mogu nanijeti štetu prirodnom ekosistemu u Crnoj Gori.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Nema kašnjenja u realizaciji mjere.

Implementacija mjere u narednom periodu

Imajući u vidu strateško opredjeljenje Crne Gore u smislu povećanja površine teritorije pod zaštitom, planirano je:

- Proglašenje Ulcinjske Solane zaštićenim Parkom prirode;
- Proglašenje Komova, Parkom prirode, opština Kolašin i
- Proglašenje rijeke Zeta zaštićenim područjem.

S obzirom da je IPA projektom (2016 – 2019. godina) pokriveno 14% teritorije Crne Gore, potrebno je nastaviti sa istraživanjima u cilju završetka predloga Natura 2000 područja. U cilju obezbjeđivanja kontinuiteta na uspostavljanju Natura 2000 mreže, tokom 2019. godine, Ministarstvo održivog razvoja i turizma je obezbjedilo 200.000 € za nastavak projekta uspostavljanja Natura 2000 mreže, a implemetaciono tijelo je Agencija za zaštitu prirode i životne sredine. Međutim, treba imati u vidu da je

proglašenje Natura 2000 mreže veoma složen, dugotrajan proces, koji iziskuje posebne kapacitete, stručnost, organizaciju i kontinuiran izvor finansiranja.

51. Rehabilitacija i proširenje sistema za vodosnabdijevanje, izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda

Ostvareni progres

U skladu sa Pravilnikom o geografskim granicama, broju i kapacitetu, u Crnoj Gori je identifikovano 35 aglomeracija, od kojih su 34 sa opterećenjem preko 2000 ES. Od ukupnog broja stanovnika koji žive u Crnoj Gori u aglomeracijama se nalazi 496.558 stanovnika, od kojih je na kanalizacionu mrežu priključeno 302.000 stanovnika. Trenutno postoji 8 većih operativnih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), od kojih 5 sa sekundarnim tretmanom (Podgorica, Mojkovac, Žabljak, Šavnik, Kotor i Tivat (zajedničko) i 3 sa tercijarnim tretmanom (Nikšić, Pljevlja i Budva).

U dijelu transpozicije Direktive 91/271/EEZ koja se odnosi na prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, kroz zakonska i podzakonska akta, transponovano je preko 90 %, dok se puna transpozicija očekuje u toku 2019. godine.

U oblasti vodosnabdjevanja u martu 2017. godine usvojena je "Projekcija dugoročnog vodosnabdijevanja Crne Gore do 2040. godine", kojom su definisane mjere na proširenju i rehabilitacija mreže, izgradnji rezervoara i drugih objekata u vodovodnim sistemima, kao i mjere na smanjenju gubitaka u vodovodnim sistemima. Jedan od prioriteta je realizacija projekta Unapređenje vodosnabdjevanja u Crnoj Gori, u vrijednosti od 123,6 mil.€.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

U odnosu na planiranu dinamiku uglavnom se realizacija mjera se odvijala shodno planiranoj dinamici (dva PPOV-a godišnje). Postrojenje za tretman komunalnih otpadnih voda u Herceg Novom nije završeno, jer je raskinut ugovor sa izvođačem radova. U toku je angažovanje izvođača koji će završiti preostale radove u skladu sa mogućnostima iz Ugovora.

Za realizaciju I faze mjera iz "Projekcija dugoročnog vodosnabdijevanja Crne Gore do 2040. godine", sredstva još nijesu obezbjeđena u punom iznosu, tako da će se iznaći mogućnosti u narednom periodu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Zakonom o upravljanju komunalnim otpadnim vodama definisani su rokovi izgradnje kolektorskih sistema i postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda. Prva faza izgradnje kolektorskih sistema za aglomeracije veće od 15.000 E.S. biće obezbjeđena najkasnije do kraja 2025, a za aglomeracije između 2.000 E.S. i 15.000 E.S. najkasnije do kraja 2027. godine. Druga faza izgradnje kolektorskih sistema biće završena u periodu od 2027 do 2035. Prva faza izgradnje postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda biće završena najkasnije do kraja 2027, za aglomeracije veće od 15.000 E.S., odnosno do kraja 2029, za aglomeracije ispod 15.000 E.S. Druga faza izgradnje PPOV-a biće završena u periodu od 2029 do 2035. Donošenje detaljnog plana upravljanja komunalnim otpadnim vodama u Crnoj Gori do 2035. godine očekuje se do u 2019. godini.

U završnoj fazi izgradnje su još dva postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda Berane, dok su ugovoreni radovi još za izgradnju tri PPOV-a u Danilovgradu, Andrijevići i Petnjici. Takođe, potpisan je finansijski ugovor za projekat izgradnje Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), kanalizacione mreže i postrojenja za sušenje kanalizacionog mulja u iznosu od 50,3 mil.€. Takođe, u toku su aktivnosti na izgradnji i razvoju kanalizacione mreže i vodovodne mreže u Ulcinju i Baru i Herceg Novom.

52. Sprečavanje i kontrola emisija koje nastaju iz industrijskih postrojenja

Ostvareni progres

U skladu sa Zakonom o životnoj sredini, registar zagađivača životne sredine sadrži podatke o: izvorima, vrsti, količini, načinu i mjestu ispuštanja, prenosa i odlaganja zagađujućih materija i otpada u životnu sredinu. Registar zagađivača vodi Agencija i trenutno isti nije u zahtijevanoj formi.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Usljed nedostatka finansijskih sredstava navedena aktivnost nije realizovana. Sredstva će biti obezbijeđena iz donacije.

Implementacija mjere u narednom period

U skladu sa obavezama iz pretpristupnog procesa, Crna Gora je dužna da uspostavi registar zagađivača i u toku je priprema projektnog zadatka sa kojim će se aplicirati kod Evropske agencije za zaštitu životne sredine i Norveškog fonda, do kraja juna 2019.

53. Saniranje i remedijacija deponija industrijskog otpada

Ostvareni progres

U Crnoj Gori ne postoji infrastruktura za odlaganje opasnog otpada koja je tehnički i tehnološki riješena u skladu sa evropskim standardima. Iz tog razloga opasan otpad se privremeno skladišti, a potom izvozi. U toku je realizacija projekta "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje" koji se odnosi na 4 crne ekološke tačke. i to: Kombinat Aluminijskog Podgorica (bazeni crvenog mulja i deponija čvrstog otpada), Jadransko brodogradilište Bijela, Termoelektrana Pljevlja sa deponijom pepela i šljake Maljevac i rudnik „Šuplja stijena“ Pljevlja sa jalovištem Gradac.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Nema kašnjenja u realizaciji mjere.

Implementacija mjere u narednom periodu

Radovi na remedijaciji lokacije Brodogradilišta Bijela su u toku i biće završeni u martu 2020. U septembru 2019. godine počće radovi na remedijaciji lokacija flotacionog jalovišta Gradac i deponije pepela i šljake Maljevac u Pljevljima, dok je izrada tehničke dokumentacije za lokacije u KAP-u (deponija čvrstog otpada i bazeni crvenog mulja) u toku.

Saobraćaj

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- unaprijeđeno stanje infrastrukture;
- povećana bezbjednost saobraćaja.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Aktivnosti na unapređenju postojeće i izgradnji nove transportne infrastrukture sprovode se u kontinuitetu, uz poštovanje principa i najviših standarda sigurnosti i bezbjednosti, sa posebnim akcentom na zaštitu životne sredine.

Ostvareni efekti

Realizacija mjera i projekata u oblasti saobraćaja usmjerena je, kroz poboljšanje sigurnosti i bezbjednosti, na zaštitu ljudskih života, povećanje kvaliteta saobraćajnih usluga, stimulisanje ekonomskog rasta, kroz efikasniji i jeftiniji transport, i stvaranje konkurentnijeg i održivog sistema saobraćaja, integrisanog u evropske sisteme.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U narednom periodu aktivnosti će biti usmjerene na dalji razvoj, unapređenje, upravljanje i održavanje transportnog sistema u Crnoj Gori, primjereno potrebi građana i privrede. Nastaviće se aktivnosti na realizaciji infrastrukturnih projekata i realizovati mjere u pravcu usklađivanja nacionalne saobraćajne politike sa ciljevima, zahtjevima i preporukama saobraćajne politike Evropske unije kroz proces pridruživanja EU.

mjera/projekat

54. Aktivnosti na realizaciji projekta autoputa Bar-Boljare

Ostvareni progres

Detaljnim prostornim planom autoputa Bar-Boljare (2008.) definisana je etapna realizacija projekta autoputa Bar-Boljare:

- I faza: Smokovac-Mateševo;
- II faza: Mateševo-Andrijevića i Smokovac – Tološi – Farmaci (obilaznica oko Podgorice);
- III faza: Andrijevića – Boljare;
- IV faza: Podgorica – Đurmani.

Nakon što su ispunjeni odgovarajući zakonski i ugovorni preduslovi kao datum početka radova na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare određen je 11. maj 2015. godine, od kada počinje da teče Ugovorom prvobitno definisani rok od 48 mjeseci za realizaciju Projekta (izrada Glavnog projekta i izvođenje radova na terenu), a koji je pomjeren, pa umjesto 11. maja 2019. godine, novi rok za realizaciju dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare jeste 30. septembar 2020. godine.

Na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare, zbog konfiguracije terena postoji 20 mostova ukupne dužine oko 6,09 km, 16 dvocjevnih tunela ukupne dužine 17,74 km, a otvorena trasa je projektovana na dužini od oko 17,17 km.

Predmetna dionica je podijeljena je na 4 dijela sa ukupno 20 pod-dionica. Do sada je izdato:

- ✓ **18 građevinskih dozvola**-za izvođenje glavnih građevinskih radova,
- ✓ **10 građevinskih dozvola** -za izvođenje radova na odlagalištima viška materijala iz iskopa,
- ✓ **1 građevinska dozvola** -za izvođenje radova na elektromašinskim instalacijama,
- ✓ **1 građevinska dozvola** -za izvođenje radova na funkcionalnim sadržajima (naplatne rampe, baza za održavanje, vatrogasna stanica, odmorište),
- ✓ **1 građevinska dozvola**- za kontrolu i upravljanje autoputem,
- ✓ **1 građevinska dozvola** -za izgradnju prve faze sistema vodosnabdijevanja,
- ✓ **2 građevinske dozvole** -za izgradnju sistema za trajno napajanje električnom energijom,
- ✓ **1 građevinska dozvola** -za izgradnju I faze petlje Smokovac.

Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, u svojstvu Investitora, do sada je izdalo 99 prethodnih saglasnosti za angažovanje podizvođača, kojima je obuhvaćeno 116 preduzeća, od čega su 92 preduzeća iz Crne Gore (imaju registrovano sjedište u Crnoj Gori prije 01.01.2012. godine) i 24 preduzeća iz okruženja (Srbija, BiH, Hrvatska, Slovenija). Izvođač angažuje i druga pravna lica u svojstvu dobavljača, pružaoca usluga i dr, za šta nije potrebna prethodna saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, tako da je broj pravnih lica sa kojima sarađuje Izvođač radova daleko veći od prethodno pomenutog broja, pri čemu, pored onih iz Kine, ima ih i iz brojnih drugih zemalja (Italija, Norveška, Danska i dr.). Iz navedenog se vidi da ne postoji narušavanje principa slobodne konkurencije, jednakog tretmana i nediskriminacije, i da se radi o obligacionim odnosima između Izvođača radova i trećih lica, nezavisno od Vlade Crne Gore (Ministarstva saobraćaja i pomorstva), jer Izvođač radova odgovara za njihov izbor, kvalitet rada i plaćanja prema njima - Investitor vrši plaćanja samo prema Izvođaču radova. Iako se bilans realizacije obaveze Izvođača radova koja se odnosi na angažovanje domaćih podizvođača za realizaciju minimum 30% prihvaćene vrijednosti ugovora (30% od 809.577.356,14 eura) za projektovanje i izvođenje radova svodi na završetku Projekta, na bazi stvarno

realizovanih predmeta i vrijednosti podizvođačkih ugovora, prema preliminarnim podacima Izvođača radova, domaćim podizvođačima je, do kraja aprila 2019. godine, povjerena realizacija čak 36,63% ugovorene vrijednosti.

Izvođač radova izvodi radove na prioritetnoj dionici Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare u skladu sa svojim Programom radova, i plaća se za obim stvarno izvedenih radova, a prema definisanoj metodologiji mjerenja elemenata za plaćanje. Zakonom o budžetu za 2019. godinu za plaćanje Izvođaču radova, za projektovanje i izvođenje radova na terenu planiran je iznos od 210.586.100 € (15% iz budžeta Crne Gore i 85% iz preferencijalnih kreditnih sredstava kineske EXIM banke), ali Zakon ostavlja mogućnost da se isplate vrše do nivoa realizacije. Od početka radova, zaključno sa radovima izvedenim u aprilu 2019. godine, Izvođaču radova je isplaćen 407.063.225,00 € za obim stvarno izvedenih radova na terenu, plus 161.915.471,22 € na ime avansa.

U toku 2019. godine je izvjesno da će, pored plaćanja po osnovu glavnih radova, biti i plaćanja po osnovu realizacije naknadnih i nepredvidivih radova. Sa mogućnošću pojave naknadnih i nepredvidivih radova računalo se još prilikom zaključivanja Ugovora o projektovanju i izgradnji 26.02.2014. godine, kojim je definisana okvirna suma od 10% prihvaćene vrijednosti ugovora (10% od 809.577.356,14 € = 80.957.735,61 €) za njihovo finansiranje. Nedavno su zaključeni prilozi koji se odnose na:

- izgradnju I faze petlje Smokovac (vrijednost 30.456.569,00 €);
- izgradnju sistema za vodosnabdijevanje autoputa¹⁷ (vrijednost 14.203.431,00 €);
- izgradnju sistema za trajno napajanje električnom energijom autoputa - postavljanje kablovske kanalizacije na otvorenoj trasi i mostu Moračica (4.830.000,00 €).

Uporedo sa radovima na prioritetnoj dionici (I faza po DPP), inteziviraju se radovi i na stvaranju pretpostavki za početak realizacije sljedeće dvije dionice (Mateševo - Andrijevića i Smokovac - Tološi - Farmaci), koje su Detaljnim prostornim planom autoputa Bar-Boljare (2008.) definisane kao II faza realizacije. Za ove dvije dionice u toku 2017. godine, od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan su obezbijeđena bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 5.490.000 € za pripremu idejnih projekata i pratećih elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo, i realizacija ovih sredstava je u toku (Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj je vodeća finansijska institucija), sa očekivanim završetkom u drugoj polovini 2020. godine.

Takođe, u toku 2017. godine, od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan je obezbijeđeno dodatnih 1.300.000 € za pripremu nove sveobuhvatne Studije opravdanosti za čitav autoput Bar-Boljare uključujući analizu troškova-koristi (Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj je vodeća finansijska institucija), i realizacija ovih sredstava je u toku, sa očekivanim završetkom u prvoj polovini 2020. godine.

Zbog stepena zaduženosti Crne Gore uzrokovane i kreditnom zaduženošću za realizaciju prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare, a uvažavajući preporuke Plana sanacije budžetskog deficita i javnog duga, Fiskalne strategije Crne Gore i Programa ekonomskih reformi, polazi se od pretpostavke da će se naredna dionica autoputa realizovati po nekom od modaliteta privatno javnog partnerstva, pri čemu tek predstoji odluka o utvđivanju optimalnih uslova i načina realizacije.

Svi zainteresovani subjekti su javno pozvani da ispolje svoje interesovanje i predlože svoje uslove i modele za realizaciju ostalih dionica autoputa Bar-Boljare, na principima privatno-javnog partnerstva, na bazi najbolje međunarodne prakse, i uz poštovanje principa jednakog tretmana, slobodne konkurencije i nediskriminacije.

U martu 2018. godine, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je sa kompanijom China Road and Bridge Coporation (CRBC) potpisalo Memorandum o razumijevanju i saradnji za projekat izgradnje autoputa Bar-Boljare na principima privatno-javnog partnerstva, kao kompanijom koja je prva izrazila interesovanje za realizaciju i ostalih dionica autoputa Bar-Boljare. U julu 2018. godine je potpisan i Memorandum o razumijevanju i saradnji na realizaciji infrastrukturnih projekata između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije i na bazi ovog dokumenta u toku je usaglašavanje kontaktne tačke na projektu autoputa Bar-Boljare (kao dijelu SEETO putnog pravca 4) između Crne Gore i Srbije.

¹⁷ Sistem vodosnabdijevanja autoputa i sistem za trajno napajanje električnom energijom autoputa trebaju da zadovolje i potrebe područja koja gravitiraju koridoru autoputa, a ne samo potrebe autoputa.

Nastoji se da, dok traju radovi na izgradnji dionice Smokovac-Mateševo, se stvore pretpostavke za početak izgradnje i naredne dionice. Pri tome, prioritet u realizaciji biće dionica Mateševo-Andrijevice, koja bi se finansirala po tzv. blending modelu, a koja predstavlja logičan građevinski i funkcionalan nastavak tekuće investicije. U okviru IV poziva Investicionog okvira za Zapadni Balkan, novembra 2018. godine, aplicirano je za dodjelu 54,6 mil.€ za kofinansiranje izgradnje dionice Mateševo-Andrijevice, što predstavlja 20%¹⁸ od procijenjenog kapitalnog izdatka za izgradnju ove dionice, procijenjene vrijednosti od 273,0 mil.€. Dodatnih 20% će se obezbijediti putem kreditnog zaduživanja kod Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj, koja je i vodeća finansijska institucija u svim zahtjevima za dodjeljivanje bespovratnih sredstava od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan, a preostalih 60% od zainteresovanih privatnih partnera.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Izvođač radova realizuje dionicu Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare u skladu sa svojim Programom radova. Realizacija odobrenih bespovratnih sredstava u vezi sa ostalim dionicama autoputa Bar-Boljare je uslovljena internim procedurama na strani Evropske komisije, odnosno njenog mehanizma koji je označen kao Investicioni okvir za Zapadni Balkan, a putem koga se dodjeljuju data sredstva.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu, nastaviće se izvođenje radova na dionici Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare. Preduzimaće se odgovarajuće mjere u cilju pripreme dokumentacije za realizaciju ostalih dionica autoputa Bar-Boljare. Novi rok za realizaciju dionice Smokovac-Mateševo je 30. septembar 2020. godine.

Polazeći od principa faznosti realizacije predmetnog autoputa, kao druga dionica za realizaciju planirana je dionica od Mateševa do Andrijevice, koja je duga oko 21 km i proteže se planinskim dijelom Crne Gore, između Mateševa (na visini od 1.200 m) i Andrijevice (na visini od 730 m). Procijenjeni period izgradnje punog profila dionice Mateševo - Andrijevice je tri godine. U dosadašnjem periodu, pripremljeni su: Generalni projekat (Idejno rješenje), Elaborat detaljnih geotehničkih istraživanja (na nivo Idejnog projekta), Projektni zadatak za Idejni projekat i Urbanističko-tehnički uslovi za izradu tehničke dokumentacije za izgradnju autoputa Bar-Boljare, dionica Mateševo-Boljare. Priprema Idejnog projekta sa pratećim Elaboratom procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za dionicu Mateševo-Andrijevice je počela u januaru 2019. godine.

55. Brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja - primorska varijanta Jadransko-jonskog koridora

Ostvareni progres

U 2018. godini, usvojen je Prostorni plan posebne namjene obalnog područja, kojim se tretira i Brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja (ista se može tretirati i kao primorska varijanta Jadransko-jonskog autoputa). Pored tehničke dokumentacije koja je pripremljena ranije, nedavno su obezbijeđena značajna bespovratna sredstva Evropske komisije:

- ✓ Kroz mehanizam Investicionog okvira za Zapadni Balkan, za izradu Studije izvodljivosti za prioritizaciju između obilaznica Herceg Novi, Budva ili Bar, i doradu tehničke dokumentacije nakon izbora prioritete obilaznice na SEETO putnom pravcu 1 (trasa Brza saobraćajnice duž crnogorskog primorja), dobijena su bespovratna sredstva u iznosu od 500.000 €. Realizacija sredstava je završena.
- ✓ Kroz mehanizam Investicionog okvira za Zapadni Balkan, za izradu Studije izvodljivosti za Jadransko-jonski koridor kroz Crnu Goru i Albaniju, sa Republikom Albanijom, dobijena su bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 3,5 mil.€, od kojih Crnoj Gori pripada 1,0 mil.€, za izradu Studije izvodljivosti na trasi Brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja. Realizacija sredstava je u toku.
- ✓ Kroz CONNECTA mehanizam za izradu Idejnog projekta (po EU standardima što odgovara nivou Idejnog rješenja po

¹⁸ Maksimalni iznos bespovratnih sredstava koji se prema metodologiji Investicionog okvira za Zapadni Balkan može dodijeliti za kofinansiranje izgradnje projekata iz domena putne infrastrukture.

crnogorskim propisima) za obilaznicu oko Budve obezbijeđena su bespovratna sredstva od 1,5 mil.€. Realizacija sredstava je završena.

- ✓ Kroz mehanizam Investicionog okvira za Zapadni Balkan, za izradu Idejnog projekta i Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za čitavu obilaznicu oko Budve, Glavnog projekta i Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo i prateće tenderske dokumentacije za prioritetni segment obilaznice oko Budve, obezbijeđena su bespovratna sredstva u iznosu od 4,0 mil.€. Realizacija sredstava predstoji.
- ✓ Kroz mehanizam Investicionog okvira za Zapadni Balkan, za kofinansiranje izgradnje prioritetne komponente obilaznice oko Budve, obezbijeđena su bespovratna sredstva od 40,0 mil.€. Realizacija sredstava predstoji.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Realizacija svih obezbijeđenih bespovratnih sredstava vrši se u skladu sa relevantnim procedurama na strani Evropske komisije, i ne može se govoriti o kašnjenju, posebno ne onom uzrokovanom na strani korisnika sredstava, odnosno Investitora (Vlada Crne Gore koju predstavlja Ministarstvo saobraćaja i pomorstva).

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu, predstoji praćenje pripreme dokumentacije za koju su obezbijeđena bespovratna sredstva, kako bi se na bazi rezultata procijenili dalji zahtjevi za pripremu tehničke dokumentacije, odnosno donijele investicione odluke o narednim fazama implementacije.

56. Rehabilitacija državnih puteva

Ostvareni progres

Projekti se realizuju u skladu sa godišnjim planovima redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva. Step realizacije budžeta u 2018. godini je 129%, posmatrano u odnosu vrijednost kapitalnog budžeta za magistralne i regionalne puteve koja je opredijeljena godišnjim Zakonom o budžetu. Kapitalni budžet Direkcije za saobraćaj (sada Uprave za saobraćaj) za 2018. godinu bio je planiran u iznosu od 36,4 mil.€, od čega je iz budžeta Crne Gore 34,8 mil.€, i iz kredita EIB i EBRD 1,6 mil.€. Iz opštih prihoda budžeta u 2018. godini realizovano je 34.330.381,86 €, što u odnosu na planirana sredstva iznosi 99%, dok je iz kreditnih sredstava realizovano 12.592.952,85 €, što upućuje na zaključak da je u toku 2018. godine realizovan ukupan budžet od 46.923.334,71 € ili 129% u odnosu na planirano.

U 2018. godini, objavljen je 51 tender za otvoreni postupak javnih nabavki i, po tom osnovu, potpisano 37 ugovora. U periodu 2019-2020. godine, radovi će se izvoditi na 26 projekata, kojim će se rekonstruisati 339,8 km regionalnih i magistralnih puteva. Procijenjena vrijednost svih ovih radova je cca 320,0 mil.€. Izgradiće se 35 km puta bulevarskog tipa, kao i tri nova tunela ukupne dužine 4,6 km. Kroz investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva u naredne dvije godine presvući će se 100 km puta.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Do kašnjenja u realizaciji pojedinih projekata dolazi zbog kašnjenja u izradi projektne dokumentacije, neriješenih imovinsko pravnih odnosa i dugih tenderskih procedura.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu, uz realizaciju godišnjih planova, veća pažnja biće posvećena strateškom planiranju i realizaciji postavljenih strateških ciljeva i definisanih akcionih planova, posebno nakon usvajanja nove Strategije razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035. i nove Strategije razvoja i održavanja državnih puteva.

57. Nastavak radova na rekonstrukciji i modernizaciji pruge Bar-Vrbnica

Ostvareni progres

Ukupna dužina željezničke mreže u Crnoj Gori iznosi 327,72 km (250,51 km otvorene pruge i 77,21 km staničnih kolosjeka u 12 stanica i 10 ukrasnica) i podijeljena je u tri pravca: pruga Vrbica-Bar, pruga Nikšić-Podgorica, pruga Podgorica – državna granica sa Albanijom. Pruga Vrbnica - Bar (otvorena pruga – 169,21 km), u potpunosti elektrificirana, puštena je u saobraćaj 1976. godine. Od ukupne dužine pruge, 40% čine objekti (108 mostova, 106 tunela, 372 propusta ispod pruge), sa velikim brojem krivina najmanjeg dozvoljenog radijusa za željezničke pruge u Crnoj Gori ($R_{min}=300\text{ m}$), maksimalnim dozvoljenim nagibom ($i_{max}=25\%$), 305 ugrađenih skretničkih postrojenja, sa pratećim uređajima, signalno-sigurnosnom i telekomunikacionom opremom. Na ovoj pruzi nalazi se 9 stanica, 8 ukrasnica i 19 stajališta. Na dijelu pruge od državne granice sa Srbijom do Kosa u periodu od 2006. do 2019. godine izvršen je remont gornjeg stroja i brzina saobraćanja vozova sa 50 km/h povećana je na 80 km/h, što predstavlja maksimalnu moguću brzinu za ovaj dio pruge, uzimajući u obzir trasu pruge i eksploatacione uslove. Dio pruge od Kosa do Bara nije remontovan i na ovom dijelu pruge, zbog stanja elemenata gornjeg stroja pruge, nestabilnih kosina i aktivnih klizišta, brzina saobraćanja vozova iznosi od 20 do 60 km/h. Remontom ovog dijela pruge i sanacijom kosina i klizišta moguće je uspostaviti maksimalnu brzinu saobraćanja vozova od 75 do 100 km/h.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Kao otežavajući faktor realizacije ispostavlja se duge tenderske procedure. Željeznička mreža u Crnoj Gori spada u jednu od najtežih željezničkih mreža u Evropi, u pogledu održavanja i eksploatacije, zbog velikog broja krivina radijusa $R=300\text{m}$, velikog broja tunela i mostova. Imajući u vidu težinu pruge, vrijeme izgradnje, nemogućnost nabavke rezervnih dijelova zbog zastarjele tehnike, sve veće potrebe za nabavkom šina, skretnica i pragova, potrebe za kupovinom novih šinskih vozila i opreme za održavanje pruge. I pored značajnih ulaganja kreditnih sredstava i sredstava pretpristupne pomoći (WBIF i IPA), sredstva za ulaganje u infrastrukturu na godišnjem nivou treba da budu značajno veća od sredstava koja se opredjeljuju iz Budžeta.

Implementacija mjere u narednom periodu

Sve aktivnosti se sprovode u skladu sa godišnjim programima izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture. Na osnovu postojećeg stanja infrastrukture i prostorno - planske dokumentacije, rade se planovi izgradnje, modernizacije i održavanja infrastrukture koji se finansiraju:

- za tekuće održavanje i investiciono održavanje:
 - iz odobrenih sredstava Budžeta;
 - izdavanjem poslovnih prostora i zakupa zemljišta u vlasništvu Države i upravljača infrastrukture, a kojima upravlja upravljač infrastrukture i
 - izdavanjem trasa od strane upravljača infrastrukture.
- za modernizaciju i rekonstrukciju iz:
 - kreditnih sredstava odobrenih od međunarodnih finansijskih institucija za koje je garant Država;
 - sredstava pretpristupne pomoći (IPA i WBIF fondovi),
 - kapitalnog Budžeta.

U 2019. godini, za tekuće i investiciono održavanje kao i za modernizaciju i rekonstrukciju željezničke infrastrukture predviđena su sredstva u iznosu od 22.546.644,28 €.

58. Modernizacija Luke Bar i revitalizacija / širenje trgovačke flote

58.1. Modernizacija Luke Bar

Ostvareni progres

Završetkom procesa privatizacije AD „Kontejnerski terminal i generalni tereti“ Bar, stvoreni su i uslovi za njegovu modernizaciju. Sa kompanijom Global Ports Holding iz Turske, jedinom ponuđačem, potpisan je ugovor o kupoprodaji akcija ovog privrednog društva i ta kompanija je u januaru 2014. godine preuzela upravljanje ovim društvom. Kupoprodajna cijena akcija iznosi 8.071.700,00 €, dok je za rješavanje socijalnog programa zbrinjavanja tehnološkog viška, u skladu sa kolektivnim ugovorom AD „Kontejnerski terminal i generalni tereti“ Bar (danas AD "Port of Adria"), predviđeno 6,5 mil. €. Ugovor o koncesiji zaključen je sa AD "Kontejnerski terminal i generalni tereti" na period od 30 godina.

Na nekada jedinstvenom lučkom području u Baru, lučke djelatnosti, takođe, obavlja i "Luka Bar" AD koja pruža sljedeće usluge: pretovar i skladištenje suvih rasutih tereta (ruda, koncentrata, starog željeza, uglja, koksa, boksita, lomljenog kamena, glinice, žitarica, itd.), pretovar i skladištenje tečnih tereta (nafta i naftnih derivata, baznih ulja, sirćetne kiseline), pretovar i skladištenje ro-ro tereta, skladištenje generalnih tereta (u zatvorenim lučkim skladištima, u hladnjači i na otvorenim lučkim skladištima), usluge iz domena putničkog prometa, kao i snabdijevanje brodova naftom. "Luka Bar" AD je, na osnovu Anexa IV Ugovora o korišćenju morskog dobra, produženo pravo korišćenja lučkog područja i obavljanja lučke djelatnosti do 31.12.2037. godine. U navedenom periodu, "Luka Bar" AD ima obavezu da investira 61.133.000,00 €. Investicionim programom predviđeno je značajno ulaganje u lučku infrastrukturu, lučku suprastrukturu, lučku mehanizaciju, unapređenje sistema zaštite životne sredine, unapređenje sistema bezbjednosti, ulaganje u informaciono-komunikacione tehnologije, kao i ulaganje kroz međunarodne projekte.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Projekti se realizuju planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

AD "Port of Adria" kao obavezne investicije u lučku opremu, infrastrukturu i suprastrukturu, u prve tri godine ima predviđeno ulaganje od 13,5 mil. €, a u drugih pet godina su predviđene investicije u iznosu od 7,5 mil. €, pod uslovom da poslovanje bude na nivou plana.

"Luka Bar" AD, u narednih 18 godina, ima obavezu da investira 61.133.000,00€ u lučku infrastrukturu, lučku suprastrukturu, lučku mehanizaciju, unapređenje sistema zaštite životne sredine, unapređenje sistema bezbjednosti, ulaganje u informaciono-komunikacione tehnologije, kao i ulaganje kroz međunarodne projekte.

58.2. Revitalizacija/širenje trgovačke flote

Ostvareni progres

Prvi brodovi za prevoz rasutih tereta tipa „handy size“ nabavljeni su za brodarsko društvo AD „Crnogorska plovidba“ Kotor, koje je osnovano 2004. godine, u svrhu projekta revitalizacije crnogorske pomorske flote. Za njihovu gradnju sklopljen je ugovor o kreditu sa "The Export-Import Bank of China". Primopredaja prvog broda „Kotor“ izvršena je u prvoj polovini 2012. godine, a drugog „Dvadesetprvi maj“ u drugoj polovini 2012. godine. Takođe, u okviru projekta revitalizacije crnogorske pomorske flote, "Barska plovidba" AD Bar, u kojoj država Crna Gora ima većinski paket akcija, je u drugoj polovini 2014. godine preuzela dva teretna broda „BAR“ i „BUDVA“. Od momenta stavljanja brodova u funkciju do kraja 2014. godine, iznosi najamnine brodova su obezbjeđivali stabilne prihode, što je omogućavalo brodarskim društvima da redovno izmiruju svoje obaveze po dobijenom kreditu, sve do isteka grace perioda. Od 2015. godine, došlo je do značajnog pada najamnina na međunarodnom tržištu vozarina, što je uticalo na pad prihoda, a, uporedo sa tim, prispele su na naplatu rate kredita (glavnica) koje ova društva nijesu mogla da otplate iz sopstvenog poslovanja.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Projekti se realizuju otežano, budući da je njihova realizacija uslovljena kretanjima na globalnom pomorskom tržištu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nedostatak sredstava za vraćanje kredita uslovljen je kretanjima na pomorskom tržištu. Vozarine za najam ovih brodova, iako su u proteklom periodu bile na nivou ili iznad nivoa prosječnih zarada ove vrste i veličine brodova, niže su od cijena utvrđenih Biznis planom, zbog ozbiljnih poremećaja na tržištu, prouzrokovanih globalnom ekonomskom krizom, a što je uticalo na drastičan pad vozarina, na nivo ispod ekonomske isplativosti broda, smanjenu potrebu za prevozom roba i sirovina i većom ponudom od potražnje brodskog prostora - višak brodova na tržištu. Analiziraju se mogući modeli za iznalaženje dugoročno održivog rješenja poslovanja oba brodarska društva.

59. Modernizacija aerodroma u Podgorici i Tivtu

Ostvareni progres

U prethodnom periodu je došlo do promjene pravca razvoja aerodroma Crne Gore, ka koncesionom aranžmanu.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

U toku je priprema koncesionog akta za aerodrome Crne Gore.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu, donijeće se koncesioni akt, nakon čega slijedi sprovođenje odgovarajućih procedura, u cilju izbora koncesionara.

Građevinarstvo i stanovanje

Građevinarstvo

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- unapređenje procesa izgradnje objekata;
- postizanje višeg stepena bezbjednosti i kvaliteta objekata.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Realizuju se aktivnosti na pojednostavljenju započinjanja procesa građenja i upotrebe objekta, kroz smanjivanje broja procedura, troškova i vremena, uz povećanje kontrole kvaliteta.

Značajan dio tehničke regulative iz ove oblasti je inoviran i usaglašen sa tehničkom regulativom EU.

Stepen realizacije mjera je u skladu sa raspoloživim administrativnim i ekspertskim kapacitetima, kao i finansijskim sredstvima.

Ostvareni efekti

Ostvareni efekti prikazani su u odgovorima vezanim za realizaciju mjera.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U narednom periodu nastaviće se aktivnosti na: unapređenju procesa izgradnje objekata, kroz nadogradnju postojećih informacionih sistema; realizaciji Akcionog plana za usvajanje eurokodova i Akcionog plana za implementaciju eurokodova;

usvajanju nacionalnih pravila za građevinske proizvode, u skladu sa EU pravilima, kao i implementaciji nove crnogorske tehničke regulative.

mjera/projekat

60. Unaprjeđenje procesa izgradnje objekta kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja

Ostvareni progres

Formirani su registri planske i tehničke dokumentacije koji predstavljaju bazu podataka važeće planske dokumentacije, kao i tehničke dokumentacije na osnovu koje je izdata građevinska dozvola. U skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, revidovani glavni projekat koji se dostavlja uz prijavu građenja, odnosno uz zahtjev za izdavanje građevinske dozvole za složene inženjerske objekte, dostavlja se samo u zaštićenoj elektronskoj formi.

Takođe, tokom 2018. godine, raspisan je tender za uspostavljanje Geoportala sa važećom planskom dokumentacijom, čime se omogućio pristup mnogo većem broju geoprostornih podataka, njihovoj pretrazi i korišćenju, a sve u cilju efikasnijeg praćenja stanja u prostoru. Tenderska procedura je u toku.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Zakonom o budžetu za 2018. godinu bila su opredijeljena sredstva za izradu softvera koji bi omogućio elektronsku komunikaciju svih subjekata uključenih u proces izdavanja urbanističko-tehničkih uslova, revizije tehničke dokumentacije i izdavanja potrebnih saglasnosti na tehničku dokumentaciju, prijave građenja, kao i izdavanja građevinskih dozvola za složene inženjerske objekte. Međutim, sprovođenje tenderske procedure nije bilo uspješno, tako da će se u 2019. godini ponovo raspisati tender za izradu softvera.

Implementacija mjere u narednom periodu

Mjera će se realizovati kontinuirano, do 2021. godine. Formiranje centralnog jezgra informacione baze prostorno-informacionih podataka (katastar, prostorno planiranje, urbanizam, centralni organi, lokalni organi infrastruktura) na nivou različitih lejera/strukture za cijelu Državu i uvođenje elektronske komunikacije u oblasti prostornog planiranja i izgradnje objekata daće najveći efekat u postupku uklanjanja biznis barijera. Time će planiranje prostora i započinjanje građenja objekata biti efikasnije, ekonomičnije i omogućiti postizanje ciljeva planiranja prostora i izgradnje objekata.

61. Usvojanje eurokodova, kao nacionalnih standarda za proračun konstrukcija

Ostvareni progres

Institut za standardizaciju Crne Gore je, u 2018. godini, usvojio 19 djelova eurokodova, tako da je od ukupno 58 do sada usvojeno 30 djelova eurokodova na crnogorskom jeziku sa nacionalnim aneksima. Usvajanje ostalih djelova eurokodova sa nacionalnim aneksima planirano je da se realizuje u 2019. godini. Primjena eurokodova kao nacionalnih standarda za proračun građevinskih konstrukcija u Crnoj Gori bi trebalo da počne sredinom 2019. godine.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Rok za usvajanje svih djelova eurokodova, odnosno realizaciju Akcionog plana za usvajanje eurokodova bila je 2018. godina. Do kašnjenje je došlo zbog obimnog i složenog posla i ograničenog broja eksperata u Crnoj Gori za ove poslove.

Implementacija mjere u narednom periodu

62. Usvajanje nacionalnih pravila za građevinske proizvode, u skladu sa zakonodavstvom EU

Ostvareni progres

U cilju usaglašavanja nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU iz oblasti građevinarstva, donesen je značajan broj tehničkih propisa kojima se propisuje upotreba novih MEST (crnogorski standardi kojima su preuzeti evropski standardi), umjesto JUS standarda. Time se omogućava lakši protok robe.

U toku 2018. godine doneseni su: Pravilnik o tehničkim zahtjevima za zvučnu zaštitu zgrade od buke; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za spregnute konstrukcije od čelika i betona; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za čelične konstrukcije; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za zidane konstrukcije; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za drvene konstrukcije; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za dimnjake u objektima; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za betonske konstrukcije; Pravilnik o tehničkim zahtjevima za aluminijumske konstrukcije; kao i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o građevinskim proizvodima.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje kontinuirano.

Implementacija mjere u narednom periodu

Tehničko zakonodavstvo iz ove oblasti se mijenja i na nivou EU, tako da će se nastaviti realizacija ove mjere i uskladiti sa procesima u EU. Tehnička regulativa je osnov sistema kvaliteta u građevinarstvu. Inoviranjem zastarjelih tehničkih propisa i uvođenjem eurokodova u crnogorsku građevinsku praksu postiže se veći nivo sigurnosti i bezbjednosti objekata, omogućava se nesmetani protok robe, usluga iz ove oblasti, kao i razvoj građevinske industrije.

Stanovanje

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **bespravno izgrađeni objekti integrisani u sektor formalnog stanovanja;**
- **praćenje realizacije programa socijalnog stanovanja, sa akcentom na obezbjeđivanje stanovanja za ranjive ciljne grupe (penzionere, lica sa invaliditetom i dr.);**
- **unaprijeđeno upravljanje i održavanje postojećeg stambenog fonda.**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Sektor stanovanja i njegov razvoj ne mogu se prepustiti djelovanju tržišnih zakonitosti. S tim u vezi, a u cilju stvaranja uslova za razvoj društva u cjelini, intervencijama države proširuju se mogućnosti pojedinca da zadovolje svoje potrebe za stanovanjem. Razvoj stambene politike podrazumijeva izmjene pravnog i finansijskog okvira, kao i izgradnju efikasnijih kapaciteta i institucija u stambenom sektoru. U 2019. godini, učinjeni su značajni pomaci u cilju unapređenja ove oblasti, ali nijesu ostvareni očekivani rezultati u svim segmentima.

Poseban problem predstavlja bespravna gradnja, nastala kao rezultat raskoraka između realnih potreba za stanovanjem i ponude i znatno je pogoršala stambenu situaciju, u pogledu lošeg kvaliteta građenja i stanovanja, te neadekvatne komunalne infrastrukture. Veliki procijenjeni broj ovih objekata nameće dodatne obaveze u pogledu njihove integracije sa sveukupnom strukturom gradova, što će, u skladu sa potpisanom Bečkom deklaracijom, biti jedan od ključnih faktora u pripremi za pristup EU. Shodno postulatima Bečke deklaracije, regularizacija neformalnih objekata učiniće njihove korisnike pojedincima sa jednakim pravima. Održivi urbani menadžment zahtijeva da neformalna naselja budu integrisana u socijalni, ekonomski, prostorni i zakonski okvir, posebno na lokalnom nivou.

Ostvareni efekti

Mjere kojima se podržava ostvarivanje planiranih ciljeva u oblasti stanovanja su u različitim fazama realizacije, odnosno stepena implementacije. Efekti, odnosno progres u njihovoj realizaciji detaljno su dati u odgovorima na pitanja vezana za realizaciju pojedinačnih mjera.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Nastaviće se realizacija definisanih mjera/aktivnosti.

63. Integracija bespravno izgrađenih objekata u sektor formalnog stanovanja

Ostvareni progres

Veliki dio sektora stambenih i nestambenih objekata trenutno se vodi kroz neformalne strukture. To doprinosi smanjenom kvalitetu i bezbjednosti stanovanja zbog nedovoljnih radnih vještina, nelicenciranih građevinskih materijala i nekontrolisane gradnje. Značajan dio javnih prihoda se ne realizuje. U cilju valorizacije prostora Crne Gore, kao najvažnijeg resursa Države, donesen je Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, koji je stupio na snagu 14. oktobra 2017. godine. Shodno Zakonu legalizovati se mogu samo bespravni objekti predviđeni planskim dokumentom, važećim ili planom generalne regulacije Crne Gore, koji je državni planski dokument. Rok za podnošenje zahtjeva za legalizaciju, shodno zakonu, bio je devet mjeseci od dana stupanja na snagu. Rok je istekao 16. jula 2018. godine, do kada je jedinicama lokalne samouprave podnijeto 50 000 zahtjeva za legalizaciju bespravnih objekata. Obrađeno je 32% od ukupnog broja podnijetih zahtjeva. Vodi se kontinuirana komunikacija sa jedinicama lokalne samouprave koje su nosioci ovog procesa sa ciljem sprovođenja zakona na efikasan način. Proces će rezultirati povećanjem prihoda budžeta opština, kroz naplatu naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, ali i kroz naplatu prihoda od poreza na nepokretnosti, kao i naknade za korišćenje prostora čije uvođenje je takođe u nadležnosti jedinica lokalne samouprave. Ova sredstva će se koristiti za izgradnju nedostajuće infrastrukture u tim područjima, te rezultirati povećanjem kvaliteta života u tim, ali i drugim područjima.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Imajući u vidu da je podniet je veliki broj zahtjeva, sama njihova obrada predstavlja izazov za administracije na lokalnom nivou. Jedinice lokalne samouprave su nadležne za donošenje rješenja o legalizaciji. Takođe, postupak legalizacije je nova i složena upravna procedura, tako da ne postoji praksa u postupanju. Postupke nije moguće sprovesti u kratkom roku, niti je to planirano, naročito jer problem bespravne gradnje postoji više decenija. Procedura podrazumijeva utvrđivanje ispunjenosti više uslova-usklađenosti sa planskim dokumentima, riješene imovinsko pravne odnose na zemljištu i objektu, obezbjeđivanje odgovarajuće tehničke dokumentacije, ali i uključenost i volju podnosilaca zahtjeva –bespravnih graditelja.

Implementacija mjere u narednom periodu

Intenziviraće se aktivnosti organa lokalne uprave nadležnih za sprovođenje postupka legalizacije kao i aktivnosti na donošenju Plana generalne regulacije.

64. Praćenje realizacije programa socijalnog stanovanja, sa akcentom na obezbjeđivanje stanovanja za ranjive ciljne grupe (penzionere, lica sa invaliditetom i dr.)

Ostvareni progres

Domaćinstva bez prihoda ili sa veoma niskim prihodom i domaćinstva iz marginalizovanih zajednica suočavaju se sa problemom pristupa priuštivom, bezbjednom i zdravom stanovanju. Postojeća ponuda stanova (oko 2.000), namijenjenih socijalnim kategorijama stanovništva, ne može da pokrije tražnju.

Nedostatak finansijskih sredstava predstavlja jedan od glavnih izazova za uspostavljanje održivog sistema socijalnog stanovanja. Koncept, politika i kriterijumi socijalnog stanovanja se definišu na nivou države, kroz Program socijalnog stanovanja, čija je period implementacije tri godine. Razrada i primjena ovih politika uređuje se na lokalnom nivou i konkretizuje kroz donošenje lokalnih programa socijalnog stanovanja jedinica lokalne samouprave.

Preporuka Programa socijalnog stanovanja za period 2017-2020. jeste preciziranje broja objekata socijalnog stanovanja, koji će sa analizom potreba u ovoj oblasti pomoći efikasnijem planiranju. Prema raspoloživim podacima, jedinice lokalne samouprave u Crnoj Gori raspolažu sa nešto manje od 2.000 stanova za socijalno stanovanje. U ovoj oblasti je neophodno je uvesti princip održivosti stambenog fonda, koji pretpostavlja uvođenje troškovnog pristupa pri određivanju visine zakupnine, u cilju obezbjeđenja materijalne osnova za rješavanje stambenih pitanja narednih generacija. Preporuka državnog programa socijalnog stanovanja je i neophodno fokusiranje na razvoj projekata na sjeveru Crne Gore, u cilju smanjivanja migracije iz sjevernih opština u južni i središnji region Crne Gore.

Postizanje socijalne kohezije i društvene solidarnosti, pomoć države i jedinica lokalne samouprave u obezbjeđivanju stambenog prostora za lica koja nemaju stan i koja ne mogu da obezbijede stambeni objekat, poboljšanje kvaliteta života građana, posebno pripadnika ranjivih društvenih grupa koje na tržištu ne mogu da riješe stambenu potrebu, smanjenje siromaštva i isključenosti, predstavljaju osnovne ciljeve politike stanovanja. Planirane mjere sprovode se kontinuirano kroz implementaciju projekata rješavanja stambenih potreba ciljnih grupa definisanih Zakonom o socijalnom stanovanju i Programom socijalnog stanovanja.

U okviru Projekta rješavanja stambenih potreba građana po povoljnim uslovima – Projekta 1000+, koji je uspostavljen 2010. godine, do sada su implementirane dvije faze, dok je treća, jedna od najuspješnijih, u završnom procesu realizacije. U trećoj fazi Projekta 1000 + obezbijeđeni su najpovoljniji uslovi na tržištu kada su u pitanju stambeni krediti – fiksna godišnja kamatna stopa 2,99%, obrada kredita 0,3%, 50% popusta na notarske usluge, kao i povoljnije cijene životnog i neživotnog osiguranja u odnosu na tržišne. Kada su u pitanju stambene jedinice, u ponudi ih je bilo ukupno 741 u sve tri regije Crne Gore, sa prosječnom cijenom od 1.053,64 €/m².

Imajući u vidu da je implementacija Projekta i dalje u toku, u ovom trenutku je 353 domaćinstava, odnosno 857 građana Crne Gore riješili jedno od najbitnijih životnih pitanja. Od 353 porodice, 121 porodica pripada prioritetoj grupi građana, a to su samohrani roditelji, odnosno staratelji, lica sa invaliditetom, porodična domaćinstva čiji je član lice sa invaliditetom, porodična domaćinstva sa djecom sa smetnjama u razvoju, mladi koji su bili djeca bez roditeljskog staranja i žrtve nasilja u porodici. Pored prioriteta, stambeno pitanje je riješilo 101 domaćinstvo gdje imamo člana iz javnog sektora, 61 mladi bračni par do 35 godina starosti i 70 ostalih domaćinstava.

Nakon završetka treće faze planirano je da se otpočne sa četvrtom, za koju su sredstva Budžetom za 2019. godinu opredijeljena, a predstavnici Banke za razvoj Savjeta Evrope (CEB) dali podršku za nastavak. S tim u vezi, planirano je da će se krajem tekuće godine uputiti zvaničan zahtjev za dodjelu sredstava za realizaciju sledeće faze.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Planirane mjere sprovode se kontinuirano kroz implementaciju projektata rješavanja stambenih potreba ciljnih grupa definisanih Zakonom o socijalnom stanovanju i Programom socijalnog stanovanja

Implementacija mjere u narednom periodu

Implementacijom planiranih projekata u oblasti socijalnog stanovanja jasno su definisani ciljevi i mjere za poboljšanje standarda u ovoj oblasti.

65. Unaprijeđenje upravljanje i održavanje postojećeg stambenog fonda

Ostvareni progres

Objekti u kojima stanuje više porodica, objekti kolektivnog stanovanja često nemaju organe upravljanja, što utiče na ponašanje vlasnika stanova, u smislu izbjegavanja neophodnih ulaganja, a što dovodi do pogoršanja kvaliteta objekata za kolektivno stanovanje. U cilju realizacije ove mjere potrebno je pojačati inspekcijski nadzor u ovoj oblasti i razviti mehanizme koji će podstaknuti preduzetničke aktivnosti i obezbijediti konkurenciju u oblasti održavanja stambenih zgrada i dovesti do profesionalizacije ove vrste djelatnosti, što će usloviti niže cijene i bolji kvalitet upravljanja održavanja objekata za kolektivno stanovanje. U tom smislu, neophodno je sprovesti marketinšku kampanju na nacionalnom i na nivou svake jedinice lokalne samouprave sa ciljem podizanja svijesti građana o potrebi formiranja organa upravljanja u stambenim zgradama i kulturi stanovanja.

Takođe, neophodno je razvijati podsticajne mjere u oblasti obnove stambenih zgrada uz primjenu mjera energetske efikasnosti i povećati korišćenja energije iz obnovljivih izvora u stambenim zgradama. Postojeći stambeni objekti ostvaruju niske standarde energetske efikasnosti. Korišćenje energije iz obnovljivih izvora u stanovanju je rijetko, čime se ne poštuju EU standardi, te je planirano da se u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i jedinicama lokalne samouprave pripreme aktivnosti i predlože podsticajne mjere.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Za implementaciju aktivnosti koje se odnose na sprovođenje marketinške kampanje na nacionalnom i na nivou svake jedinice lokalne samouprave sa ciljem podizanja svijesti građana o potrebi formiranja organa upravljanja u stambenim zgradama i kulturi stanovanja nisu obezbijeđena finansijska sredstva u Budžetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Neophodna je kontinuirana komunikacija sa nadležnim inspekcijskim organima, kao i jedinicama lokalne samouprave na sprovođenju mjera za organizovanje efikasnog sektora upravljanja i održavanja postojećeg stambenog fonda.

INKLUZIVAN RAST

Tržište rada

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **povećanje zaposlenosti i**
- **smanjenje nezaposlenosti.**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Efikasno funkcionisanje tržišta rada je jedan od prioriteta postavljenih Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020. Pri tome, unapređenje regulative koja tretira tržište rada je neohodan uslov koji treba da doprinese stvaranju uslova za otvaranje novih radnih mjesta, veću fleksibilnost, mobilnost na tržištu rada, zaštitu i sigurnost zaposlenih. U tom smislu, tokom 2018. godine intenzivno se radilo na pripremi zakonskih propisa iz oblasti tržišta rada. Predlog zakona o radu je, u decembru 2018. godine, upućen Evropskoj komisiji na mišljenje, radi usaglašavanja sa 14 direktiva EU. Takođe, utvrđen je Predlog zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, a doneseni su Zakon o socijalnom savjetu i Zakon o reprezentativnosti sindikata. U pripremi su i zakoni o Fondu rada, mirnom rješavanju radnih sporova, zaštiti građana na radu u inostranstvo, kao i zakon o volonterizmu.

Navedene aktivnosti, uz realizaciju drugih mjera i aktivnosti utvrđenih strateškim i zakonodavnim okvirom, doprinijele se rastu zaposlenosti i smanjenju nezaposlenosti u 2018. godini.

Ostvareni efekti

Tržište rada tokom 2018. godine bilježi pozitivne trendove, koji se ogledaju u povećanju stope aktivnosti, koja je iznosila 56,0%. Istovremeno, stopa zaposlenosti je povećana na 47,5%, a stopa nezaposlenosti pala na 15,2%. Broj neaktivnog stanovništva je smanjen, pa stopa neaktivnog stanovništva iznosi 44,0%¹⁹.

Međutim, i pored rasta stopa aktivnosti i zaposlenosti, povećanje aktivnosti i zaposlenosti žena i dalje ostaje izazov. Naime, postoji veliki jaz u pogledu stopa aktivnosti (49,1%: 66,5%) i zaposlenosti žena (42,5%: 56,8%) u odnosu na muškarce, ali je stopa nezaposlenosti žena niža u odnosu na muškarce (13,4%:14,7%).

Kada su u pitanju mladi, odnosno populacija starosti 15-24 godine, podaci za 2018. godinu ukazuju na sličan trend kao u slučaju opšte populacije (15+), odnosno bilježi se rast stope aktivnosti na 32,9%, stope zaposlenosti na 23,2%, te pad stope nezaposlenosti na 29,4% (u 2017.godini 31,2%, 21,3% i 31,7%).

Prema administrativnim podacima MONSTAT-a, registrovana zaposlenost u 2018. godini je u kontinuitetu rasla od januara do jula, kada je iznosila 198.987, i bila je veća za 11,7% u odnosu na početak godine. Drugu polovinu 2018. godine karakteriše blagi pad zaposlenosti, tako da je na kraju godine broj zaposlenih iznosio 194.085. Prosječan broj zaposlenih u 2018. godini veći je 4,2% u odnosu na prosječan broj zaposlenih u 2017. godini.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, broj registrovanih nezaposlenih na kraju 2018. iznosio je 41.378 i, u odnosu na 2017. godinu, smanjen je za 19,28%. Stopa nezaposlenosti krajem 2018. bila je 17,8%, i za 4,2 p.p je manja u odnosu na kraj 2017. godine kada je iznosila 22%.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U narednom periodu, aktivnosti će i dalje biti usmjerene na snaženju i sprovođenju mjera aktivne politike zapošljavanja, potpuniju integraciju u zapošljavanje lica sa invaliditetom i drugih osjetljivih grupa na tržištu rada. Takođe, radiće se na uspostavljanju novog zakonodavnog okvira kada je u pitanju tržište rada.

mjera/projekat

66. Snažiti mjere aktivne politike zapošljavanja

Ostvareni progres

Mjere aktivne politike zapošljavanja, kao dio šireg konteksta intervencija na tržištu rada, imaju za cilj povećanje zapošljivosti, ulaganje u ljudski kapital i socijalno uključivanje. Zakonom o budžetu Crne Gore za 2018. godinu za realizaciju mjera aktivne politike zapošljavanja opredijeljeno 5,1 mil.€, što predstavlja značajno povećanje u odnosu na 2017. godinu, kada je bilo opredijeljeno 2,8 mil.€. Istovremeno, za mjere profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom opredijeljeno je 6,0 mil. €, a za realizaciju Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, kao šire mjere aktivne politike zapošljavanja, 8,0 mil.€.

Na taj način omogućen je veći obuhvat, odnosno veća uključenost nezaposlenih lica, tako da je u 2018. godini po ovom osnovu, kroz neku od mjera aktivne politike zapošljavanja, uključeno 3.756 nezaposlih lica (kroz program obrazovanja i osposobljavanja odraslih-1.295 nezaposlenih lica; kroz program javnih radova 1.345 lica; kroz Pilot program "Osnaži me i uspješću" - 936 nezaposlenih lica i kroz Program „Stop svojoj ekonomiji“ - 180 nezaposlenih lica).

Takođe, kroz Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori, odobreno je 70 kredita kojima je omogućeno zapošljavanje 100 lica, dok je Program stručnog obrazovanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, obuhvatio je 3.055 korisnika.

¹⁹ Podaci iz Ankete o radnoj snazi 2018. godina za populaciju 15+

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje planiranom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

I u narednom periodu nastaviće se sa realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja sa ciljem veće uključenosti nezaposlenih lica u tržište rada, sa posebnim akcentom na mlade, žene, dugoročno nezaposlena lica i druge osjetljive kategorije nezaposlenih lica.

67. Aktivnosti za veću uključenost lica sa invaliditetom na tržište rada i profesionalne rehabilitacije

Ostvareni progres

Kroz finansiranje grant šema –bespovratnih sredstava za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom u 2018. godini, kroz dva javna poziva, uključeno je 400 lica sa invaliditetom. Istovremeno u toku 2018. godine realizovana su i 54 projekta po javnom pozivu iz 2017. godine u koje je bilo uključeno 428 lica sa invaliditetom. U mjere profesionalne rehabilitacije bilo je uključeno 441 lice sa invaliditetom. Subvenciju zarade za zapošljavanje lica sa invaliditetom ostvaruje 421 poslodavac za 660 zaposlenih lica sa invaliditetom. Pri tome, 254 lica sa invaliditetom zaposlena su na određeno, a 406 lica sa invaliditetom zaposlenih na neodređeno vrijeme.

U novembru 2017. godine osnovan je JU Centar za profesionalnu rehabilitaciju – Podgorica čija je djelatnost sprovođenja mjera i aktivnosti profesionalne rehabilitacije izvođenja programa osposobljavanja i usavršavanja lica sa invaliditetom, programa socijalne uključenosti, razvoj i primjena novih oblika i metoda profesionalne rehabilitacije, razvoj i uvođenje novih tehnologija u ovoj oblasti, kao i stručno usavršavanje lica uključenih u profesionalnu rehabilitaciju. Tokom 2018. godine stvarali su se uslovi neophodni za punu funkcionalnost ove ustanove, u smislu donošenja odgovarajućih akata, angažovanje neophodnog kadra, obukama i sl.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

U realizaciji mjera profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom, nema kašnjenja u smislu realizacije obaveza utvrđenih Zakonom. I pored toga, evidentna je nedovoljna aktivnost, odnosno zaposlenost lica sa invaliditetom, prije svega, zbog:

- još uvijek prisutnih predrasuda poslodavaca prema sposobnostima lica sa invaliditetom;
- nepristupačnog okruženje, nepristupačnosti objekata;
- nemotivisanosti za traženje zaposlenja koja je često prouzrokovana prezaštićenošću porodice i korišćenjem socijalnih davanja, kao svojevrzne zamke za socijalnu sigurnost;
- neadekvatne obrazovne strukture nezaposlenih lica sa invaliditetom, nedostatka znanja ili radnog iskustva.

Lica sa invaliditetom i poslodavci još uvijek nijesu u dovoljnoj mjeri informisani o pravima vezanim za uključivanje na tržište rada. I pored postojanja pravnog okvira za realizaciju programa profesionalne rehabilitacije i podsticanja bržeg zapošljavanja lica sa invaliditetom i njihovog ravnopravnog učešća na tržištu rada, njihov efekat u praksi još uvijek je manji od očekivanog. Ovo tim prije, jer se poslodavci, u skladu sa Zakonom, u najvećm broju odlučuju da uplaćuju poseban doprinos u Fond za profesionalnu rehabilitaciju nego da zapošljavaju lica sa invaliditetom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Donijeće se novi Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom.

Kako u Crnoj Gori ne postoji zvanična baza podataka, koja sadrži tačan broj nezaposlenih i zaposlenih lica sa invaliditetom, u narednom periodu treba sagledati mogućnost razvijanja baze podataka ili aplikacionog programa koji bi omogućio praćenje svih zaposlenih i nezaposlenih lica sa invaliditetom.

Obrazovanje i sport

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- povećan broj djece u ustanovama predškolskog obrazovanja;
- poboljšana postignuća učenika na PISA testiranju;
- unaprijeđena sportska infrastruktura.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Sprovedene mjere i aktivnosti u douniverzitetskom obrazovanju i vaspitanju usmjerene su na uspostavljanje kvalitetnog, fleksibilnog obrazovnog sistema, u kojem svaki pojedinac ima jednake mogućnosti za lični i profesionalni razvoj i socijalnu uključenost. S tim u vezi, intenzivirane su aktivnosti na stvaranju uslova za povećanje obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Koristeći pozitivnu praksu razvijenih zemalja, a radi objektivnog sagledavanja postignuća učenika, realizovane su eksterne provjere postignuća učenika osnovnih i srednjih škola. Istovremeno, sprovedeno je i eksterno utvrđivanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada ustanova, a ustanove su sprovodile i procedure interne evaluacije.

Svake godine se utvrđuju potrebe za kvalifikacijama koje su potrebne tržištu rada, na osnovu analize postojeće obrazovne ponude, stanja na evidenciji Zavoda za zapošljavanje i iskazanih potreba poslodavaca.

Nova unaprijeđena metodologija za izradu standarda zanimanja i standarda kvalifikacija usvojena je 2018. godine. U prethodne dvije godine izvršena je modularizacija 32 obrazovna programa. U kontinuitetu se sprovode obuke nastavnika opšteobrazovnih i stručno teorijskih predmeta, kao i praktične nastave za primjenu novih modularizovanih programa. U prethodnih godinu dana izvršena je obuka 250 nastavnika.

Ostvareni efekti

- ✓ povećan broj djece u ustanovama predškolskog obrazovanja;
- ✓ povećano učešće RE populacije u vaspitno-obrazovnim ustanovama;
- ✓ povećano učešće odraslih u cjeloživotnom obrazovanju;
- ✓ pored eksternog utvrđivanja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada ustanova, ustanove sprovode i interno utvrđivanje kvaliteta. Sprovode se eksterne provjere postignuća učenika;
- ✓ unaprijeđeni metodološki dokumenti, neophodni za izradu standarda zanimanja i standarda kvalifikacija;
- ✓ sprovedena analiza postojećih programa i kvalifikacija i utvrđene potrebe za izradu novih, odnosno reviziju postojećih programa i kvalifikacija;
- ✓ utvrđene su potrebe za obukom nastavnika u narednom periodu, ciljne grupe i dinamika realizacija obuka, u skladu sa novim modularizovanim programima stručnog obrazovanja.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

U cilju daljeg unapređenja stanja u oblasti obrazovanja, aktivnosti će biti usmjerene na:

- izgradnju novih i rekonstrukcija postojećih ustanova;
- unapređenje infrastrukture, kroz adaptaciju i osposobljavanje prostora u područnim ustanovama osnovnih škola i/ili drugih objekata;
- nastavak kampanje u cilju povećanja svijesti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja, posebno u opštinama sa niskom stopom obuhvata;

- dalji razvoj mehanizama unapređenja kvaliteta rada vaspitno-obrazovnih ustanova, koji uključuje usaglašavanje metodologije utvrđivanja kvaliteta za opšte i stručno obrazovanje;
- obuku nastavnika za definisanje ishoda učenja u programima, za primjenu nastavnih metoda radi sticanja kod učenika stručnih i ključnih kompetencija i vještina vođenja karijere.

mjera/projekat

68. Povećanje obuhvata djece u predškolskim ustanovama

Ostvareni progres

U javnim predškolskim ustanovama, u školskoj 2018/2019. godini, upisano je 21.662 djece, uzrasta 0 do 6 godina, raspoređenih u 21 javnu predškolsku ustanovu, sa mrežom od 136 vaspitnih jedinica, u okviru kojih je organizovano 681 vaspitna grupa. Obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u Crnoj Gori, uzrasta od tri godine do polaska u školu, u školskoj 2017/2018. godine je 70%, što je za 4,5 p.p. više u odnosu na prethodnu godinu. U skladu sa osnovnim ciljem Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koji predviđa u što većoj mjeri povećanje obuhvata djece predškolskim vaspitnjem i obrazovanjem, sprovedena je kampanja „Zablistaću u vrtiću“ u Pljevljima, Plavu, Rožajama i Bijelom Polju. Značajan doprinos povećanju obuhvata djece u ruralnim predjelima imaju interaktivne službe. U školskoj 2018/2019. godini aktivno je 37 interaktivnih službi. Takođe, kontinuirano se organizuje podrška romskoj i egipćanskoj djeci predškolskog uzrasta za upis u predškolske ustanove i njihov redovan i kvalitetan obuhvat predškolskim programima.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

- u cilju povećanja kapaciteta predškolskih ustanova, aktivnosti će biti usmjerene na izgradnju objekata u Podgorici (u Bloku VI) i opštinama Bar, Pljevlja i Ulcinj iz kreditnih sredstava Banke za razvoj Savjeta Evrope. Ujedno iz sredstava KfW fonda izvršiće se potpuna rekonstrukcija vaspitne jedinice u Herceg Novom, dok iz sredstava koja su predviđena kapitalnim budžetom biće izgrađen vrtić u Rožajama;
- nastavak pregovora za dobijanje kredinih sredstava za povećanje kapaciteta predškolskih ustanova sa Bankom za razvoj Savjeta Evrope i Evropskom investicionom bankom;
- otvaranje novih interaktivnih službi;
- nastavak kampanje „Zablistaću u vrtiću“ u opštinama sa niskom stopom obuhvata.

69. Unapređenje mehanizama provjeravanja i ocjenjivanja učenika i dalje unapređenje sistema osiguranja kvaliteta na nacionalnom nivou i na nivou škola

Ostvareni progres

Zavod za školstvo je 2018. godine formirao Komisiju čiji je zadatak da predloži sistem mjera i obezbijedi uslove da ocjenjivanje bude u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave u školi. Polazeći od savremene uloge ocjenjivanja, kao i uvažavajući činjenicu da su škole i nastavnici glavni nosioci kvaliteta nastave i promjena u školi, Zavod za školstvo je pokrenuo izradu priručnika, pod radnim naslovom "Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave i učenja u školi". Uloga Priručnika je da bude teorijska osnova za praksu u kojoj je ocjenjivanje sastavni dio procesa planiranja nastave i sastavni dio procesa učenja. Glavni ciljevi Priručnika su razumijevanje uloge ocjenjivanja i izgrađivanje kompetencija ocjenjivanja u osnovnoj školi. Takođe, formirane su predmetne komisije sa zadatkom da u okviru pojedinih predmeta u osnovnoj školi utvrde elemente, kriterije i oblike ocjenjivanja učenika.

Glavno testiranje sedmog ciklusa PISA istraživanja održano je u periodu od 12. marta do 12. maja 2018. godine u organizaciji Ispitnog centra, a glavna oblast bila je čitalačka pismenost. U okviru priprema za testiranje, timovi sastavljeni od predstavnika

krovnih obrazovnih institucija obilazili su škole upoznavajući nastavnike i učenika sa svrhom i značajem PISA testiranja. Realizovana je obuka nastavnika o PISA zadacima iz čitalačke pismenosti kojoj je prisustvovalo 64 profesora književnosti. Uzorkom je obuhvaćena 61 škola, od toga 49 srednjih i 12 osnovnih. Tokom osam sedmica 6.880 petnaestogodišnjaka, većinom učenika prvog razreda srednjih škola, rješavalo je test na kompjuteru. Ispitni materijali iz oblasti čitanja, matematike i nauke bili su na crnogorskom i na albanskom jeziku.

Rezultati PISA testiranja biće objavljeni 3. decembra 2019. godine. Ispitni centar pripremiće nacionalni izvještaj o postignućima crnogorskih učenika.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

- izrada finalne verzije Priručnika;
- izrada Planova ocjenjivanja i modela Pripreme za ocjenjivanje po predmetima u osnovnoj školi koji će biti sastavni dio priručnika;
- obuka nastavnika sa ciljem da se navedene mjere implementiraju u praksi ocjenjivanja u školi;
- obuke nastavnika sa ciljem da se nastavnici osnovnih i srednjih škola upoznaju sa objavljenim PISA zadacima, kako bi ih približili učenicima;
- nastaviće se pripreme za novi ciklus testiranja PISA 2021.

70. Priprema fleksibilnih, modularizovanih programa, baziranih na ishodima učenja

Ostvareni progres

U cilju poboljšanja uslova za razvoj kvalifikacija u stručnom obrazovanju, u okviru Komponente IV IPA – Razvoj ljudskih resursa, realizuje se projekat „Modernizacija obrazovnih programa i obuka nastavnika“. Da bi se osvario navedeni cilj, potrebno je izvršiti modernizaciju obrazovnih programa za sve nivoe stručnog obrazovanja i uskladiti ih sa potrebama tržišta rada. Istovremeno, u cilju njihove pune implementacije treba ojačati profesionalne kompetencije nastavnika u stručnom obrazovanju. S tim u vezi, do sada su realizovane aktivnosti:

- ✓ urađena je analiza postojećih kvalifikacija i potreba za njihovom modernizacijom, odabrani su prioritetni sektorski programi u kojima će se revizija sprovoditi;
- ✓ unaprijeđena je metodologija za izradu standarda zanimanja i standarda kvalifikacija i
- ✓ identifikovane su oblasti obuke nastavnika.

Ako se sa realizacijom mjere kasni, navesti kratak i jasan osvrt na razloge

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nakon prihvatanja metodoloških rješenja za standarde zanimanja i standarde kvalifikacija, od strane Savjeta za kvalifikacije, i sprovođenja obuke za njihovu pripremu, pristupiće se izradi standarda zanimanja iz oblasti elektrotehnike, usluga i ekonomije, a kasnije i za oblasti ugostiteljstva, građevine i poljoprivrede. Planirano je da se izradi najmanje 20 standarda zanimanja, 10 obrazovnih programa i da bude obučeno najmanje 150 nastavnika stručnih škola.

71. Priprema fleksibilnih, modularizovanih programa, baziranih na ishodima učenja

Ostvareni progres

U cilju poboljšanja uslova za razvoj kvalifikacija u stručnom obrazovanju, u okviru Komponente IV IPA – Razvoj ljudskih resursa, realizuje se projekat „Modernizacija obrazovnih programa i obuka nastavnika“. Da bi se osvario navedeni cilj, potrebno je izvršiti modernizaciju obrazovnih programa za sve nivoe stručnog obrazovanja i uskladiti ih sa potrebama tržišta rada. Istovremeno, u cilju njihove pune implementacije treba ojačati profesionalne kompetencije nastavnika u stručnom obrazovanju. Tokom 2018. godine su modernizovani su programi iz oblasti građevine i usluga, koji se rade po novoj metodologiji, identifikovane su oblasti obuke nastavnika i obučeno 250 nastavnika i obučeno 120 metnora kod poslodavaca, koji učestvuju u sistemu dualnog obrazovanja.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastaviće se aktivnosti na izradi standarda zanimanje za preostale obrazovne programe iz oblasti elektrotehnike, usluga, ekonomije, ugostiteljstva, građevine i poljoprivrede. Planirano je da se izradi najmanje 20 standarda zanimanja, 10 obrazovnih programa i da bude obučeno najmanje 200 nastavnika stručnih škola.

72. Unapređivanje inicijalnog i kontinuiranog obrazovanja nastavnog kadra

Ostvareni progres

Definisane su procedure organizacije, dinamika i realizacija profesionalnog razvoja nastavnika u stručnom obrazovanju, kao i izvođača programa kod organizatora obrazovanja odraslih. Ujedno definisane su nadležnosti u sprovođenju. Prioritetne oblasti stručnog usavršavanja nastavnika za 2017/2018. godinu su određene. Realizovano je devet programa stručnog usavršavanja nastavnika stručno-teorijskih premeta i praktične nastave.

U toku je realizacija projekta „Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i instruktora u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori“ koji Ministarstvo prosvjete, uz podršku Evropske trening fondacije (ETF), sprovodi u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, Privrednom komorom Crne Gore i školama. Pored ostalog, organizovana je obuka za 88 instruktora praktičnog obrazovanja koji su uključeni u Beranama, Bijelom Polju, Podgorici (dvije sesije), Baru i Herceg Novom.

Tokom 2018. godine, Zavod za školstvo je realizovao 80 programa obuke za nastavnike predškolskog vaspitanja, nastavnike osnovnih škola, gimnazija, nastavnike opšteobrazovne grupe predmeta u srednjim stručnim školama, stručne saradnike, pomoćnike direktora i direktore. Ukupno je edukovano oko 2.500 nastavnika. Urađene su obuke novoimenovanih direktora vrtića, osnovnih škola, gimnazija i srednjih stručnih škola, uključujući i direktore privatnih predškolskih ustanova kroz šest modula. Obuku je u 2018. godini završilo 17 direktora iz državnih vaspitno-obrazovnih ustanova i 14 direktora privatnih predškolskih ustanova. Organizovana su savjetovanja za direktore na sljedeće teme: Primjena nove pedagoške dokumentacije za osnovnu školu (2 savjetovanja); Primjena novih predmetnih programa za osnovno muzičko i baletsko obrazovanje (14 savjetovanja); Popunjavanje pedagoške dokumentacije u dijelu rubrike - Zapažanja o vladanju učenika (7 savjetovanja); Obrazovanje u oblasti vanrednih situacija u srednjem obrazovanju (1 savjetovanje).

Realizovane su aktivnosti u okviru regionalnog projekta »Efikasno obezbjeđivanje kvaliteta kroz uspješno upravljanje promjenama-izgradnja kapaciteta direktora škola«, u organizaciji KulturKontakta i u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

- u skladu sa Katalogom stručnog usavršavanja nastavnika opšteg i stručnog obrazovanja, nastaviće se realizacija programa stručnog osposobljavanja nastavnika;
- realizovaće se obuka nastavnika osnovnih škola u primjeni ocjenjivanja zasnovanog na ishodima na osnovu priručnika za ocjenjivanje i urađenih planova i modela priprema za ocjenjivanje po predmetima;
- pripremiće se programi obuke za razvoj kvalifikacija i programa stručnog obrazovanja za nove obrazovne programe i revizija postojećih;
- nastaviće se obuke za razvoj standarda zanimanja, standarda kvalifikacije i obrazovnih programa.

73. Dalje unapređenje sistema osiguranja kvaliteta na nacionalnom nivou i na nivou škola

Ostvareni progres

U 2018. godini, izvršen je redovan nadzor u 44 obrazovno-vaspitne ustanove (36 osnovnih škola, pet predškolskih ustanova, dva obrazovna centra i jedan dom učenika i studenata). U cilju unapređivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada, u toku je izrada inovirane Metodologije za utvrđivanje, obezbjeđivanje i unapređivanje kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

- donošenje Pravilnika o sadržaju, obliku i načinu utvrđivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama, kojim će se na jedinstven način urediti sadržaj, oblici i način utvrđivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u obrazovno-vaspitnim ustanovama opšteg i stručnog obrazovanja;
- u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, nastaviće se utvrđivanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada u: predškolskim ustanovama, osnovnim školama, gimnazijama, srednjim mješovitim školama, srednjim stručnim školama, višim stručnim školama i organizatorima obrazovanje odraslih.

Sport

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **unaprijeđena sportska infrastruktura.**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Donesen je Zakon o sportu u junu 2018. godine. Najznačajnije novine ovog zakona su: afirmacija mladih i sportista sa vrhunskim reprezentativnim rezultatom, smanjenje starosne granice za početak ostvarivanja doživotne mjesečne naknade za sportiste sa vrhunskim reprezentativnim rezultatom sa 40 na 35 godine, omogućavanje direktnog ulaganja sredstava Ministarstva u razvoj sportske infrastrukture, unapređenje sistema utvrđivanja zdravstvene sposobnosti sportista, oštrije kontrole utroška sredstava dodijeljenim sportskim organizacijama iz Budžeta. Zakon je propisao i obavezu usklađivanja rada, organizacije i opštih akata sportskih organizacija sa odredbama Zakona o sportu kao i obavezu provjere uslova za dalje ostvarivanje prava na doživotnu mjesečnu naknadu, kao i usklađivanje visine te naknade sa odredbama novog zakona, u skladu sa ostvarenim sportskim rezultatima.

Ostvareni efekti

Sprovode se aktivnosti na podizanju svijesti o značaju pravilnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti sportista kao preventivne mjere u cilju smanjenja broja zdravstveno incidentnih situacija na sportskom terenu. S tim u vezi, organizovano je predavanje o važnosti pravilnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti sportista, na kome je prisustvovalo je 30 sportista iz šest nacionalnih

sportskih saveza, uzrasta od 14-16 godina. Predstavnici Doma zdravlja Podgorice i Instituta za javno zdravlje edukovali su sportiste o značaju pravilnog utvrđivanje zdravstvene sposobnosti i važnosti pravilne ishrane sportista.

Sportska infrastruktura, kao oblast od javnog interesa u sportu, predstavlja jedan od najvažnijih segmenata u kreiranju uslova za razvoj, kako rekreativnog tako i profesionalnog sporta. Tokom 2018. godine Ministarstvo sporta i mladih je nastavilo sa podrškom projektima koji se odnose na izgradnju, rekonstrukciju, adaptaciju i opremanje sportskih objekata. U izvještajnom periodu, opredjeljivanjem podrške u iznosu od 196.400,90 €, podržana je realizacija 9 projekata, i to u: Nikšiću, Podgorici, Danilovgradu, Bijelom Polju i Kotoru. Njihovom realizacijom unaprijediće se školska sportska infrastruktura i stvoriti neophodni uslovi za bavljenje sportsko-rekreativnim aktivnostima djece, mladih i građana u ovim sredinama. Takođe, finansirano je i opremanje teretane Doma učenika i studenata Podgorica, ali i projekat koji se odnosi na stvaranje odgovarajućih uslova za bavljenje sportom lica koja borave u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru, imajući u vidu da to može biti važan segment u procesu njihovog oporavka.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjere se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U skladu sa navedenim, a u cilju daljeg unapređenje sistema sporta, u narednom periodu potrebno je:

- jasno definisati sportske djelatnosti;
- preciznije odrediti prioritete;
- uspostaviti adekvatnu organizacionu strukturu činilaca u sistemu sporta;
- zaokružiti sistem sporta (Zavod za sportsku medicinu);
- primijeniti jedan od EU modela finansiranja potreba u sportu;
- urediti oblast stručnog osposobljavanja/usavršavanja kadrova u sportu;
- razvijati i unapređivati školski i dječiji sport;
- u kontinuitetu unapređivati sportsku infrastrukturu;
- podsticati i promovisati Crnu Goru kroz sport;
- nastaviti aktivnosti koje imaju za cilj razvoj sporta kroz djecu, učenike i studente.

Socijalna zaštita

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- **Unaprijeđen socijalni položaj građana - Broj korisnika materijalnog obezbjeđenja**

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Planirane reformske mjere i aktivnosti u oblasti socijalne i dječje zaštite odvijaju se u skladu sa predviđenom dinamikom. Izmjenom pojedinih zakonskih rješenja neutralisani su negativni efekti prethodno primjenjivanih, a koji se posebno odnose na budžetska sredstva koja se opredjeljuju za oblast socijalne i dječje zaštite.

Ostvareni efekti

- uspješno se i u kontinuitetu realizuje projekat Integrisani informacioni sistem socijalnog staranja (ISSS);
- ojačani su administrativni kapaciteti i uspješno nastavljen dalji razvoj usluga i sistema kvaliteta realizacijom projekta "Nastavak reforme sistema socijalne i dječje zaštite";
- u cilju trajnog rješavanja statusa izbjeglica i interno raseljenih lica, realizuje se Regionalni stambeni program (RSP).

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

- nastaviće se sa realizacijom projekta Integrisani informacioni sistem socijalnog staranja(IISSS);
- u kontinuitetu će se raditi na jačanju administrativnih kapaciteta u cilju poboljšanja efikasnosti i kvaliteta rada u sistemu socijalnu i dječje zaštite, a i nastaviti sa razvojem usluga i sistema kvaliteta, prije svega, u okviru projekta “Nastavak reforme socijalne i dječje zaštite”;
- nastaviće se realizacija Regionalnog stambenog programa(RSP).

mjera/projekat

74. Nastavak projekta Integrisani informacioni sistem socijalnog staranja (IISSS)

Ostvareni progres

Projekat Integrisani informacioni sistem socijalnog staranja (IISSS) je uspješno završen u II faze, čime je omogućena interoperabilnost (automatska razmjena) podataka sa devet informacionih sistema eksternih institucija (MUP, Ministarstvo prosvjete, Uprava za nekretnine, Poreska uprava, Veterinarska uprava, FOND PIO, Fond za zdravstveno osiguranje i Zavod za zapošljavanje). Uz to, obezbijeđena je razmjena podataka sa ustanovama socijalne i dječje zaštite.

Integrisani Informacioni sistem socijalnog staranja (IISSS) postigao postavljene ciljeve i značajno unaprijedio insitucionalno-organizacione, tehničko-informacione i kadovske kapacitete centara za socijalni rad. ISSS je značajno uticao i na smanjenje korisnika pojedinih prava, tako da se broj porodica korisnika materijalnog obezbjeđenja smanjio sa 14.737 porodica u decembru 2017. (kada je stupio na snagu Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti) na 9.146 u decembru 2018, odnosno za 37,94%.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu, u skladu sa utvrđenom dinamikom.

Implementacija mjere u narednom periodu

Nastavak projekta ISSS se odnosi na podršku u radu zaposlenima u oblasti socijalne i dječje zaštite, doradu i razvoj funkcionalnijeg informacionog sistema i održavanje. Aktivnosti će se, u skladu sa Anex-om Sporazuma o saradnji sa UNDP, realizovati do 2021. godine.

75. Dalji razvoj usluga i sistema kvaliteta uz razvoj administrativnih kapaciteta u oblasti socijalnu i dječje zaštite

Ostvareni progres

Unaprjeđenje socijalne i dječje zaštite realizuje se na osnovu Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i strateških dokumenata koje tretiraju ovu oblast. Kroz projekat “Nastavak reforme sistema socijalne zaštite”, koji se sprovodi uz tehničku podršku UNDP-a, u 15 opština Crne Gore (sjeverni i centralni region) podržana je usluga „Pomoć u kući za stare“, a angažovano 120 gerontodomaćica za potrebe oko 1.200 korisnika.

Razvijen je informacioni sistem koji se sastoji iz web i android aplikacija koji će doprinijeti poboljšanju kvaliteta pružanja usluge, boljem monitoringu rada gerontodomaćica i njihovom efikasnijem pružanju usluge pomoći u kući.

Uspostavljena je usluga „Nacionalna SOS telefonska linija za žrtve nasilja u porodici“, koju sprovodi NVO „SOS linija za žene i djecu žrtve nasilja“ Nikšić; Projekat “Porodični saradnik” sprovodi se u 6 opština u Crnoj Gori; podržan je rad Prihvatilišta za odrasle i stare u okviru JU Dom starih „Grabovac“ Risan; podržano je uspostavljanje i funkcionisanje prihvatne stanice za žrtve nasilja u porodici u opštinama Herceg Novi i Kotor; u okviru JU Dječjeg doma „Mladost“ u Bijeloj uspostavljene su usluge: Nacionalna SOS dječija linija, Prihvatilište za djecu žrtve nasilja u porodici i dnevni boravak; podržano je osnivanje prihvatne stanice koja je namijenjena korisnicima kojima je neophodno neodložno izmještanje iz porodice i obezbjeđivanje urgentnog smještaja na sigurnom i bezbjednom mjestu, a pružalac usluge je Centar za socijalni rad za Glavni grad Podgorica.

Do sada je otvoreno 10 dnevnih boravaka za starija lica, a 3 dnevna boravka otvorena su u 2018. godini (Bijelo Polje, Plav i Prijestonica Cetinja), kao i 13 dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama u razvoju, s tim da je u 2018.godini otvoren dnevni boravak u Danilovgradu. Navedene usluge se podržavaju u kontinuitetu. Dalji razvoj tih usluga, prije svega, zavisi od zainteresovanosti lokalnih samouprava.

Kroz projekat "Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori", koji se sprovodi uz tehničku podršku UNDP-a, završeni su radovi na adaptaciji i opremanju prostorija za potrebe Dnevnog boravka za stare u Prijestonici Cetinje i dnevnih boravaka za stare u opštinama Plav, Bijelo Polje i Rožaje. Završeni su radovi na izgradnji i opremanju višenamjenskog objekta u opštini Petnjica, radovi na adaptaciji i opremanju prostorija za pružanje usluge prihvatne stanice za žrtve nasilja u porodici u opštinama Herceg Novi, Kotor i Podgorica, radovi na adaptaciji i opremanju prostorija u okviru Dječijeg doma „Mladost“ u Bijeloj za potrebe Prihvatilišta za djecu žrtve nasilja u porodici, kao i radovi na adaptaciji odjeljenja za dementne korisnike u okviru Doma za stare u Bijelom Polju.

Urađena je Analiza pristupačnosti objekata centara za socijalni rad i, u skladu sa tim, projektovana je odgovarajuća adaptacija objekata i njihovo prilagođavanje prema važećim propisima i standardima. Urađena je i Analiza položaja djece sa smetnjama u razvoju u saradnji sa UNICEF-om. Kao jedno od najznačajnijih pitanja u toku 2018. godine, a koje se odnosi na lica sa invaliditetom, je početak realizacije aktivnosti na uspostavljanju jedinstvenog tijela vještačenja invaliditeta.

U cilju unaprjeđenja oblasti usluga, izdato je 19 licenci za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite, a stručni ispit u sistemu socijalne i dječje zaštite položilo je 370 stručnih radnika.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

I u narednom periodu intenzivno će se raditi na jačanju administrativnih kapaciteta i jačanju saradnje sa lokalnom samoupravom, a pažnja će se posebno usmjeriti na dalji razvoj usluga za djecu sa smetnjama u razvoju u vidu povećanja broja dnevnih boravaka, kao i usluga za starija lica u vidu povećanja dnevnih boravaka i organizovanju usluge pomoći u kući.

76. Nastavak Regionalnog stambenog programa-izgradnja stambenih jedinica

Ostvareni progres

U skladu sa Regionalnim stambenim programom i Nacionalnim stambenim projektom, nastavljene su aktivnosti na izgradnji stambenih jedinica za raseljena i interno raseljena lica u Crnoj Gori. U okviru Regionalnog stambenog programa u aprilu 2018. završen je podprojekat MNE3: Dom starih u Pljevljima kapaciteta za 62 korisnika, izgrađene su 51 stambene jedinice u Podgorici - Kamp Konik za 51 porodicu, sa oko 260 članova. U toku su pripremne aktivnosti za rekonstrukciju postojećih Vojnih objekata – Vojni kompleks Trebjesa za potrebe izgradnje doma za stara i odrasla invalidna lica u opštini Nikšić. Rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica predstavlja dio predpristupnih pregovora između Crne Gore i Evropske unije, u okviru Poglavlja 23 - „Pravosuđe i temeljna prava“.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

U narednom periodu nastaviće se izgradnja stambenih jedinica u skladu sa utvrđenom dinamikom.

Zdravstvo

Glavni ciljevi i pokazatelji:

- Smanjenje stope mortaliteta djece (do 5 godina starosti);
- Održavanje nivoa stope smrtnosti novorođenčadi prema 1000 živorođenih na niskom nivou;
- Duže prosječno očekivano trajanje života.

Prioriteti u oblasti zdravstva se odnose na stvaranje uslova za dostupan, kvalitetan i dugoročno održiv sistem zdravstvene zaštite sa građaninom u centru sistema, sa posebnim fokusom na promociju i prevenciju, blagovremeno liječenje, rehabilitaciju i njegu. Ovo podrazumijeva podizanje kvaliteta zaštite zdravlja građana, kroz:

- unaprjeđenje preventivne zdravstvene zaštite i podizanje kvaliteta zaštite zdravlja građana, uz povećanje dostupnosti zdravstvene zaštite kroz brz i jednostavan pristup uslugama;
- unaprjeđenje položaja i standarda zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika, obezbjeđivanjem kontinuiranih edukacija, rješavanjem stambenog pitanja i uspostavljanjem efikasnog sistema nagrađivanja;
- Unaprjeđenje u oblasti farmaceutske politike, kroz njihovu racionalnu potrošnju.

Ocjena kvaliteta i stepena implementacije mjera/projekata

Mjere i aktivnosti u oblasti zdravstvene zaštite se implementiraju u skladu sa strateškim dokumentima, u okviru definisanih finansijskih sredstava i granicama realnih mogućnosti.

Ostvareni efekti

- Unapređuje se položaj i standard zdravstvenih radnika i saradnika: odobreno je 56 specijalizacija i 5 supspecijalizacija; kroz program kontinuirane medicinske edukacije tokom 2018. edukovano je oko 2.000 zdravstvenih radnika i sprovedeno je oko 700 obuka i radionica; izgrađeno je 70 stambenih jedinica u NK i 97 stambenih jedinica u PG.
- U medicinsku opremu uloženo je 10,7 mil.€, u rekonstrukciju i adaptaciju objekata 3,1 mil.€, za adaptaciju 6 zdravstvenih objekata, kroz program energetske efikasnosti, uloženo je 5,0 mil. € i obezbijeđeno dodatnih 6,0 mil. € za 18 zdravstvenih objekata.
- Smanjene su liste čekanja na pojedine operativne zahvate (kardiohirurške intervencije, kardiološke procedure, terapije zračenja, operacije katarakte i dr.).
- Po prvi put u Crnoj Gori su urađene nove savremene intervencije, smanjen je broj upućenih pacijenata na liječenje van Crne Gore, racionalizovana je upotreba antibiotika.
- Zdravstvena zaštita je dostupnija: umreženo je 17 privatnih zdravstvenih ustanova i 27 isporučilaca medicinsko-tehničkih pomagala za usluge na teret FZO; umreženo je 177 stomatoloških ambulanti za pružanje usluga stomatološke zdravstvene zaštite na teret FZO; umreženo je 167 privatnih apoteka u kojima se može realizovati recept na teret FZO; usluge hiperbarične medicine dostupne su u Beranama za osiguranike iz 10 opština sa sjevera na teret FZO; pedijatri u svim DZ rade ultrazvučne preglede kukova beba; otvoren je Centar za autizam; hemodijaliza je dostupna i na Cetinju; usluge gastroskopije i kolonoskopije za stanovnike sjevera su dostupne u OB Pljevlja; u KCCG izvršena eksplantacija 5 organa (potpisan ugovor sa Eurotransplantom); usluge fizikalne terapije za stanovnike NK, Šavnika i Plužina su dostupne u DZ NK, a za stanovnike Plava u DZ Plav; usluge CT dijagnostike na savremenim skenerima za stanovnike NK, Šavnika i Plužina su ponovo dostupne u OB NK; usluge CT dijagnostike na savremenim skenerima za stanovnike BP i Mojkovca su kvalitetnije u OB BP.
- Proširena su prava osiguranika: u dijelu slušnih pomagala; pomagala kod šećerne bolesti; pomagala za disanje; očnih i tiflotehničkih pomagala. Proširena je Lista za specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju za 12 novih dijagnoza, donesena je nova Lista lijekova koja sadrži 1.156 lijekova.
- Unaprijeđeni su elektronski servis za komunikaciju pacijenata i ljekara i implementiraju se programi za rano otkrivanje raka dojke, kolorektalnog karcinoma, karcinoma grlića materice; kontinuirano se sprovode kampanje o podizanju svijesti o važnosti imunizacije.

Aktivnosti u narednom periodu, sa predlogom novih mjera/projekata, po potrebi

Nastaviće se sa programima za prevenciju i promociju zdravlja, nacionalnim skrining programima za rak, održavanju dostignutih Milenijumskih razvojnih ciljeva. Unaprjeđenje u oblasti prevencije i kontrole hroničnih nezaraznih i zaraznih bolesti, zdravstvene zaštite osjetljivih i ugroženih grupa stanovništva, jačanja javnog zdravlja, organizacije funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite, ljudskih resursa, upravljanja u sistemu zdravstva, zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravstva, kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbjednosti pacijenata, lijekova i medicinskih sredstava, finansiranja i saradnje sa drugim sektorima i društva u cjelini.

Realizacijom navedenih strateških pravaca doprinijeće se boljoj iskorišćenosti resursa u zdravstvenom sektoru, koji će kao krajnji rezultat imati bolje učinke, kako u zdravstvenom, tako i u ekonomskom smislu.

mjera/projekat

77. Očuvanje i unaprjeđenje zdravlja

Ostvareni progres

Povećan je obuhvat vakcinisane djece u Crnoj Gori. U oktobru 2016. godine obuhvat vakcinisane djece iznosio 46%, a godinu kasnije 56% (oktobar 2017). Kontinuirano se sprovode pozitivne medijske kampanje, radi na terenu i razgovara sa roditeljima, organizuju vanredne vakcinacije, sprovode dodatne imunizacije u rizičnim, teško dostupnim i mobilnim populacijama. Povećan obuhvat vakcinisane djece i za 2018. godinu iznosi preko 84%.

Kontinuirano se sprovodi nacionalni skrining grlića materice u Crnoj Gori. U februaru 2018. godine počeo je da se sprovodi Skrining karcinoma grlića materice na teritoriji cijele Crne Gore. Od tada su sve žene, u skladu sa starosnom dobi, pozivane na određenu dijagnostiku kako bi preduprijedili nastanak i širenje ove opake bolesti od koje je u Crnoj Gori, nakon karcinoma dojke, najveće obolijevanje i smrtnost kod žena. Nabavljeno je devet novih videokolposkopa za Podgoricu, Cetinje, Bar, Ulcinj, Berane, Bijelo Polje, Kotor i Pljevlja, dok su za ostale opštine obabijedeđeni u prethodnom periodu. U cilju uspješnog implementiranja programa prevencije karcinoma grlića materice, sprovedena je edukacija ginekologa za sprovođenje kolposkopije kao pomoćne dijagnostike u skriningu.

U primjeni je nova Lista lijekova na kojoj se nalazi 1.156 lijekova koji se izdaju na recept, odnosno na teret Fonda, koja je koncipirana na savremenim terapijama. Povećanjem učešća države u dijelu troškova po osnovu potrošnje lijekova, uticalo se na smanjenje izdataka građana.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Aktivnosti planirane u akcionim planovima za realizaciju odgovarajućih strategija i programa, sprovodiće se kontinuirano, prema utvrđenoj dinamici.

78. Organizacija i funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite

Ostvareni progres

Pripremljena je Strategija za unaprjeđenje mentalnog zdravlja za period (2019-2023), kojom će se obezbijediti podrška sistemu u promociji mentalnog zdravlja, prevenciji mentalnih bolesti, redukciji stigme i diskriminacije osoba sa mentalnim poremećajima, poboljšanju liječenja i postizanju oporavka od mentalnih oboljenja, čime će se obezbijediti uslovi za prevazilaženje aktuelnih procesa transinstitucionalizacije i jačanje procesa deinstitutionalizacije.

Tokom 2018. unaprijeđena je usluga "Asertivni tim", odnosno stručni tim za kućne psihijatrijske posjete, koja će pružati usluge najtežim psihijatrijskim pacijentima, koji su bar dva puta tokom godine bili hospitalizovani u psihijatrijskoj bolnici.

Tokom 2018. godine realizovano je elektronsko zakazivanje specijalističkih pregleda, čiji je primarni cilj da pacijent u mjestu obavljanja djelatnosti svog izabranog doktora ostvaruje zakazivanje specijalističkog pregleda bez odlaska u ustanovu sekundarnog ili tercijernog nivoa, čime se zdravstveni sistem čini dostupnijim uz značajne uštede putnih troškova.

Otpočeo je projekat telemedicine kojim je uspostavljen sistem razmjene podataka i mišljenja između KCCG i OB Pljevlja, OB Berane i OB Bar, čime pacijent ne putuje iz navedenih bolnica do KCCG, već putuje informacija.

Problemi u realizaciji/razlozi za kašnjenje

Mjera se realizuje u kontinuitetu.

Implementacija mjere u narednom periodu

Aktivnosti planirane u akcionim planovima za realizaciju odgovarajućih strategija i programa, sprovodiće se kontinuirano, prema utvrđenoj dinamici.

V Investicije u projekte/razvojne mjere identifikovane u Pravcima razvoja, realizovane u 2018. godini

Pravcima razvoja Crne Gore 2018 – 2021. godine, identifikovane su investicije/razvojne mjere, po pravcima razvoja (pametani rast, održivi rast i inkluzivni rast) i pripadajućim oblastima politika. Njihova procijenjena vrijednost iznosi 4.004.153.986,50 €, a potrebna sredstva za njihovu realizaciju u periodu 2018-2021. godine iznose 3.458.313.833,16 €²⁰. Prema projekcijama, 38,62% ovih sredstava odnosi se na sredstva iz javnih izvora, a 53,54% iz ostalih izvora, uglavnom privatnih. Ostalo su nedostajuća sredstva (7,84%).

Za oblasti politika u okviru "pametnog rasta" potrebno je 1.759.270.935,38 € (50,77% ukupno potrebnih sredstava). Pri tome, najviše sredstava se odnosi na realizaciju identifikovanih investicija/razvojnih mjera u okviru oblasti politika "turizam" (1.063.440.000,00 €, 30,75% potrebnih sredstava) i „mala i srednja preduzeća“ (561.029.649,00 €, 16,32% potrebnih sredstava).

Za realizaciju identifikovanih investicija/razvojnih mjera za oblasti politika u okviru "održivog rasta" potrebno je 1.575.725.175,81 €, odnosno 45,56% ukupno potrebnih sredstava. Najviše sredstava treba za realizaciju investicija u "saobraćaju" (931.535.493,42€ ili 26,93% potrebnih sredstava), „životnoj sredini“ (226.695.042,69 € ili 6,55% potrebnih sredstava) i „energetici“ (205.788.733,70 € ili 5,95% potrebnih sredstava).

²⁰ Razlika se odnosi na iznos utrošenih sredstava za investicije čija je realizacija počela u prethodnom periodu, uglavnom u sektorima "saobraćaj", "životna sredina" i "energetika".

Za oblasti politika u okviru “inkluzivnog rasta” potrebno je 123.317.721,97€ (3,56% ukupno potrebnih sredstava), a najveća vrijednost identifikovanih investicija/razvojnih mjera je u okviru oblasti politike “tržište rada” (42.400.000,00€).

Pregled potrebnih sredstava, po pravcima razvoja, odnosno oblastima politika, kao i izvori finansiranja potrebnih investicija/razvojnih mjera dat je u narednoj tabeli.

Tabela 2 Izvori finansiranja po pravcima razvoja/oblastima politika (polazni dokument)

- u €

Pravci razvoja i oblasti politika	Potrebna sredstva	Izvori finansiranja						Nedostajuća sredstva
		Ukupno	Državni budžet	EU sredstva	Krediti	Donacije	Ostala sredstva	
Pametani rast	1.759.270.935	1.730.734.935	122.679.417	1.740.041	578.477	0	1.605.737.000	28.536.000
Poslovno okruženje	0	0	0	0	0	0	0	0
MSP	561.029.649	561.029.649	889.608	140.041	0	0	560.000.000	0
Prerađivačka industrija	46.305.000	46.305.000	805.000	0,00	0	0	45.500.000	0
Konkurentnost/SDI	6.420.000	6.420.000	6.420.000	0,00	0	0	0	0
Nauka	16.366.262	16.366.262	15.286.262	950.000	130.000	0	0	0
Visoko. obrazovanje	28.609.024	28.609.024	27.510.547	650.000	448.477	0	0	0
ICT	3.415.000,00	3.415.000	3.178.000	0	0	0	237.000	0
Turizam	1.063.440.000	1.063.440.000	63.440.000	0	0	0	1.000.000.000	0,00
Kulturni turizam	33.686.000	5.150.000	5.150.000	0	0	0	0	28.536.000
Održivi rast	1.575.725.175	1.334.557.361	196.426.753	58.478.133	791.445.399	42.061.224	246.145.850	241.167.815
Poljoprivreda i ruralni razvoj	192.018.370	192.018.370	84.668.370	36.800.000	17.800.000	1.950.000	50.800.000	0,00
Šumarstvo	17.345.000	17.345.000	2.275.000	20.000	10.000.000	50.000	5.000.000	0,00
Energetika	205.788.733	205.788.733	150.000	0,00	35.036.749	8.873.338	161.728.645	0,00
Životna sredina	226.695.042	156.527.228	745.000	3.035.000	119.606.557	8.523.466	24.617.205	70.167.815
Saobraćaj	931.535.493	760.535.493	106.255.847	18.623.133	608.992.092	22.664.420	4.000.000	171.000.000
Građevinarstvo i stanovanje	2.342.536	2.342.536	2.342.536	2.342.536	0	0	0	0
Inkluzivni rast	123.317.722	122.835.354	101.924.683	947.000,00	9.000.000,00	10.963.671	0,00	1.185.062
Politika tržišta rada	42.400.000	42.400.000,00	42.400.000	0	0	0	0	0,00
Obrazovanje	25.239.049	25.239.049	15.739.049	500.000	9.000.000	0	0	0,00
Sport	2.107.306	2.107.306	2.107.306	0	0	0	0	0,00
Socijalna zaštita	22.886.367	22.886.367	12.679.634	0	0	10.206.733	0	0,00
Zdravstvo	30.685.000	29.499.938	28.296.000	447.000	0,00	756.938	0	1.185.062
Ukupno	3.458.313.833	3.187.424.957	420.328.159	61.165.174	801.023.877	53.024.895	1.851.882.851	270.888.877

U 2018. godini, realizovane su investicije/razvojne mjere u vrijednosti od 844.188.413,51 € ili 24,41% procijenjenih investicija za period 2018-2021. godine. Obim realizovanih investicija u okviru pravca razvoja “pametani rast” čini 25,11% potrebnih sredstava za taj pravac, a u okviru pravca razvoja “održivi rast” 24,00% i “inkluzivni rast” 19,75%.

Od ukupnog iznosa utrošenih sredstava (844.188.413,51 €), 11,78 % je obezbijedeno iz Budžeta, 0,53% iz sredstava EU, 27,69% iz kredita, 0,89% iz donacija i 59,10% iz ostalih izvora, koji se, uglavnom, odnose na privatna sredstva.

Pregled realizovanih investicija u 2018. godini, sa izvorima sredstava, po pravcima razvoja i pripadajućim oblastima politika, dat je u narednoj tabeli.

Tabela 3 Realizovane investicije u 2018. godini

- u €

Pravci razvoja i oblasti politika	Potrebna sredstva	Realizovano u 2018. godini						Preostalo za realizaciju
		Ukupno	Državni budžet	EU sredstva	Krediti	Donacije	Ostala sredstva	
Pametani rast	1.759.270.935	441.829.434,2	29.262.895,41	1.137.477,39	229.595,04	124.584,5	411.074.890,86	1.317.078.807,80
Poslovno okruženje	0	0	0	0	0	0	0	0
MSP	561.029.649	225.484.229,86	848.844,05	455.471,58	0	115.867,0	224.064.047,23	335.545.419,14
Prerađivačka industrija	46.305.000	10.947.010,00	158.498,00				10.788.512,00	35.357.990,00
Konkurentnost/SDI	6.420.000	531.838,00	531.838,00					5.888.162,00
Nauka	16.366.262	2.570.423,54	1.888.417,73	682.005,81				13.795.838,46
Visoko. obrazovanje	28.609.024	10.575.675,04	10.346.080,00		229.595,04			18.033.348,96
ICT	3.415.000,00	235.000,00	235.000,00					3.180.000,00
Turizam	1.063.440.000	191.485.257,8	15.254.217,63				176.231.040,2	871.875.742,2
Kulturni turizam	33.686.000	4.088.660,25	4.079.942,75			8.717,50		29.597.339,75
Održivi rast	1.575.725.175	378.004.256,42	49.229.465,46	3.304.354,07	231.644.504,43	5.957.099,67	87.868.823,79	1.197.720.918,58
Poljoprivreda i ruralni razvoj	192.018.370	23.770.501,38	17.489.915,76	2.326.772,79	1.007.796,13	78.920,86	2.867.095,98	168.247.868,62
Šumarstvo	17.345.000	8.021.727,00	855.000,00			58.927,00	7.107.800,00	9.323.273
Energetika	205.788.733	107.119.683,92	50.000,00		29.311.331,00	510.000,00	77.248.352,92	98.669.049,08
Životna sredina	226.695.042	10.913.384,33	2.190.710,0	690.575,28	6.520.080,7	866.443,46	645.574,89	215.781.657,67
Saobraćaj	931.535.493	227.724.363,8	28.189.252,86	287.006,00	194.805.296,6	4.442.808,35		703.811.129,20
Građevinarstvo i stanovanje	2.342.536	454.586,84	454.586,84					1.887.949,16
Inkluzivni rast	123.317.722	24.354.722,89	20.930.358,89		1.938.114,00	1.486.250,00		99.325.693,11
Politika tržišta rada	42.400.000	10.600.000,00	10.600.000,00					31.800.000,00
Obrazovanje	25.239.049	3.234.500,00	1.515.250,0		233.000,00	1.486.250,00		22.004.549,00
Sport	2.107.306	1.131.716,00	1.131.716,00					975.589,66
Socijalna zaštita	22.886.367	4.754.956,69	3.049.842,69		1.705.114,0			18.131.410,31
Zdravstvo	30.685.000	3.295.266,2	3.295.266,2					27.389.733,80
Ukupno	3.458.313.833	844.188.413,51	99.422.719,76	4.441.831,46	233.812.213,47	7.567.934,17	498.943.714,65	2.614.125.419,49

Struktura izvora sredstava po pravcima razvoja je različita. Za realizaciju investicija/razvojnih mjera u okviru pravca razvoja “pametani rast” 93,00% sredstava je iz ostalih izvora. Pri tome, značajan dio ovih sredstava (224.064.047,23 €) se odnosi na sredstva koja je plasirao Investicioni razvojni fond za razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća, kao i na sredstva za projekte u turizmu (176.231.040,2€).

U okviru pravca razvoja “održivi rast”, najviše sredstava obezbijeđeno je iz kredita (231.644.504,43 € ili 61,28%). Od ovoga iznosa, za realizaciju projekata u okviru politike “saobraćaj” utrošeno je 194.805.296,6 € ili 84,10%. Za realizaciju projekata u okviru politike “energetika” utrošeno je 107.119.683,92 €, od čega se 72,10% odnosi na sredstva iz privatnih izvora.

U okviru pravca razvoja “inkluzivni rast”, najveći dio sredstava obezbijeđen je iz državnog budžeta, 20.930.358,89 € (85,94%), od čega je za realizaciju investicija/razvojnih mjera iz oblasti politike “tržište rada” utrošeno 10.600.000,00 € ili 43,52%.

U dosadašnjem periodu realizacije Pravaca razvoja, vršena je ocjena relevantnosti identifikovanih investicija/razvojnih mjera, kao i ocjena potrebe definisanja/realizacije novih mjera, kako bi se ostvarili utvrđeni ciljevi razvoja po oblastima politika, odnosno odgovorilo na izazove sa kojima se suočava crnogorska ekonomija. S tim u vezi, izvršena su određena prilagođavanja investicija/razvojnih mjera, na jednoj strani i procjena potrebnih sredstava za njihovu realizaciju, na drugoj strani, **tako da nova procijenjena ukupna vrijednost potrebnih sredstava za realizaciju investicija/razvojnih**

mjera za period 2018-2021. godine iznosi 3.665.226.098€, što je za 5,98% više u odnosu na vrijednost datu u polaznom dokumentu (3.458.313.833€). Istovremeno, došlo je i do promjene strukture, tako da se na “pametni rast” odnosi 48,00% ukupnih investicija/razvojnih mjera, na “održivi rast” 47,96%, a na “inkluzivni rast” 4,04%.

Najznačajnije izmjene, u odnosu na polazni dokument, izvršene su u okviru politike zdravstvo, kao i u okviru oblasti politika uključenih u pravac razvoja “održivi rast”:

- **zdravstvo:** u cilju unapređenja uslova za pružanje zdravstvenih usluga, planirana je, između ostalog, izgradnja Urgentnog centra Kliničkog centra CG (vrijednost investicije 15,3 mil.€), a za izgradnju Klinike za infektivne bolesti i Klinike za dermatovenerologiju planirana su veća ulaganja, kao i obezbijeđen dio sredstava iz IPA fonda (4,5 mil.€). Takođe, planirana su veća izdvajanja za preventivne preglede, u cilju smanjenja obolijevanja od određenih vrsta karcinoma, a za povećanje obuhvata vakcinisane djece planirana su sredstva u iznosu od 5,8 mil.€.
- **šumarstvo:** u okviru mjere “Razvoj drvne industrije na bazi prirodnih potencijala Crne Gore”, ukupan iznos potrebnih sredstava za period 2018-2021. godine je povećan sa 5,0 mil. € na 28,5 mil. €, zbog značajno poboljšanih okolnosti za razvoj drvne industrije. Ovo potvrđuje obim realizovanih investicija u 2018. godini – 7,11 mil. €. Sredstva će biti obezbijeđena iz privatnih izvora.
- **energetika:** u okviru mjere “Izgradnja dodatnih kapaciteta za proizvodnju zasnovanih na obnovljivim izvorima energije kao što je hidroenergija, vjetar, solarna energija i otpadno drvo”, uključen je projekat izgradnje solarne elektrane na lokalitetu Briska Gora, Opština Ulcinj, koji će se realizovati u period 2019-2021. godine. Vrijednost projekta je 178,0 mil. € (sredstva će obezbijediti investitor). Istovremeno, izvršena su prilagođavanja u vezi realizacije projekata izgradnje mHE.
- **životna sredina:** uključen je projekat “Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), kanalizacione mreže i postrojenja za sušenje kanizacionog mulja za Glavni grad Podgorica” koji će se realizovati u periodu 2019-2023. godine. Ukupna vrijednost projekta je 50,35 mil. € (sredstva: 10,15 mil.€ - grant Investicionog okvira za zapadni Balkan- WBIIF; 35,0 mil.€ - zajam od KfW banke ; 5,2 mil.€ - sopstvena sredstva glavnog grada). Procjenjuje se da će se u periodu 2019-2021. godine realizovati 30,21 mil. € (sredstva su proporcionalno raspoređena po izvorima).
- **saobraćaj:** Izostavljena je mjera “Modernizacija i rekonstrukcija aerodroma Tivat”, jer je došlo do promjene koncepta daljeg razvoja aerodroma Crne Gore. Vrijednost ove mjere bila je 55,0 mil.€ i, za istu, nije bio utvrđen izvor sredstava.

U narednoj tabeli, dati su pregled potrebnih sredstava, po pravcima razvoja, odnosno oblastima politika, kao i izvori finansiranja potrebnih investicija/razvojnih mjera, nakon ažuriranja.

Tabela 4 Izvori finansiranja po pravcima razvoja/oblastima politika (ažurirani planovi)

- u €

Pravci razvoja i oblasti politika	Potrebna sredstva	Izvori finansiranja						Nedostajuća sredstva
		Ukupno	Državni budžet	EU sredstva	Krediti	Donacije	Ostala sredstva	
Pametni rast	1.759.270.935	1.730.734.935	122.679.417	1.740.041	578.477	0	1.605.737.000	28.536.000
Poslovno okruženje	0	0	0	0	0	0	0	0
MSP	561.029.649	561.029.649	889.608	140.041	0,00	0	560.000.000	0
Prerađivačka industrija	46.305.000	46.305.000	805.000	0,00	0,00	0	45.500.000	0
Konkurentnost/SDI	6.420.000	6.420.000	6.420.000	0,00	0,00	0	0	0
Nauka	16.366.262	16.366.262	15.286.262	950.000	130.000	0	0	0
Visoko. obrazovanje	28.609.024	28.609.024	27.510.547	650.000	448.477	0	0	0
ICT	3.415.000,00	3.415.000	3.178.000	0	0	0	237.000	0
Turizam	1.063.440.000	1.063.440.000	63.440.000	0	0	0	1.000.000.000	0,00
Kulturni turizam	33.686.000	5.150.000	5.150.000	0	0	0	0	28.536.000
Održivi rast	1.757.885.174	1.571.717.360	196.426.753	58.478.133	812.445.399	48.151.224	456.215.850	186.167.815
Poljoprivreda i ruralni razvoj	192.018.370	192.018.370	84.668.370	36.800.000	17.800.000	1.950.000	50.800.000	0,00
Šumarstvo	40.845.000	40.845.000	2.275.000	20.000	10.000.000	50.000	28.500.000	0,00

Energetika	389.238.733	389.238.733	150.000	0,00	35.036.749	8.873.338	345.178.645	0,00
Životna sredina	256.905.042	186.737.228	745.000	3.035.000	140.606.557	14.613.466	27.737.205	70.167.815
Saobraćaj	876.535.493	760.535.493	106.255.847	18.623.133	608.992.092	22.664.420	4.000.000	116.000.000
Građevinarstvo i stanovanje	2.342.536	2.342.536	2.342.536	2.342.536	0	0	0	0
Inkluzivni rast	148.069.989	148.069.989	122.274.256	6.147.000	9.000.000	10.206.733	0,00	442.000
Politika tržišta rada	42.400.000	42.400.000,00	42.400.000	0	0	0	0	0,00
Obrazovanje	25.239.049	25.239.049	15.739.049	500.000	9.000.000	0	0	0,00
Sport	2.107.306	2.107.306	2.107.306	0	0	0	0	0,00
Socijalna zaštita	22.886.367	22.886.367	12.679.634	0	0	10.206.733	0	0,00
Zdravstvo	55.437.267	55.437.267	49.348.267	5.647.000	0,00		0	442.000
Ukupno	3.665.226.098	3.450.080.283	441.380.426	66.365.174	822.023.876	58.357.957	2.061.952.850	215.145.815

Izveštavanje o realizaciji Pravaca razvoja, sa aspekta finansijskih ulaganja, u narednom periodu, baziraće se na novim, ažuriranim planovima.

VI OCJENA REALIZACIJE PRAVACA RAZVOJA U 2018, SA PREPORUKAMA ZA DALJU REALIZACIJU

Investicije/razvojne mjere, utvrđene Pravcima razvoja Crne Gore 2018-2021, u 2018. godini realizovane su, u najvećoj mjeri, u skladu sa planiranom dinamikom. Ostvareni su značajni rezultati, ali s obzirom na to da su iste višegodišnjeg karaktera, puni efekti biće vidljivi u srednjem i dugom roku. Postavljeni ciljevi i, s tim u vezi, indikatori za praćenje progressa, u skladu su sa aktuelnim razvojnim politikama za pojedinačne oblasti politika. Na osnovu datih predloga aktivnosti u narednom periodu, može se zaključiti da su Pravcima razvoja definisane mjere/projekti i dalje aktuelni i da treba nastaviti njihovu realizaciju, posebno imajući u vidu da se njima utiče na i dalje prisutne izazove sa kojima se suočava crnogorska ekonomija.

Pametna rast

Poslovno okruženje. Tokom 2018. godine, reforme u dijelu unapređenja poslovnog ambijenta prednjačile su u oblastima podsticanja malog i srednjeg biznisa, odnosno ukidanja barijera u oblastima od prioritarnog značaja za Crnu Goru.

Posljednjim Izveštajem o lakoći poslovanja 2019 (Doing Business Report) Svjetske banke, Crna Gora je zauzela 50 poziciju, i u skladu sa tim prepoznala prostor za napredovanjem u okviru pet indikatora u čijim oblastima nisu ili su samo djelimično sprovedene reforme od značaja za rangiranje.

U kontekstu jačanja poslovnog ambijenta, usvojeni su novi Zakon o administrativnim taksama i Zakon o lokalnim komunalnim taksama, kojim se značajan broj administrativnih taksi smanjuje ili ukida, a akcenat je i na unificiranju komunalnih taksi na lokalnom nivou.

Mala i srednja preduzeća. U 2018. godini politika razvoja MMSP se sprovodila u skladu sa Strateškim smjernicama razvoja MMSP 2018-2021, Strategijom razvoja MMSP 2018-2022, Programom ekonomskih reformi 2018-2020 i preporukama EU Akta o malim preduzećima-SBA.

Efekti podrške za unaprjeđenje konkurentnosti MSP sektoru ogledaju se u unapređenju informisanosti preduzeća za nastup na inostranim tržištima kroz informacije, obuke, savjete, smanjenje barijera u trgovini, svijest o koristi udruživanja u klastere, potrebi uvođenja međunarodnih standarda poslovanja, ekonomskom osnaživanju žena, jačanju kapaciteta MMSP za uključivanje u međunarodne javne nabavke, unapređenje znanja o preduzetništvu mladih.

Podrška razvoju sektora MMSP u narednom periodu realizovaće se u skladu sa Strategijom razvoja MMSP 2018-2022 i godišnjim akcionim planovima. U tom smislu, nastaviće se aktivnosti na planu; unaprjeđenja pristupa izvorima finansiranja; usklađivanja sa potrebama tržišta rada preduzetničkih kompetencija, znanja i vještina; jačanja konkurentnosti i inovativnosti MMSP, kao i na promociji preduzetništva mladih, žena i socijalnog preduzetništva.

Prerađivačka industrija. Uvažavajući činjenicu da je u 2016. i 2017. godini došlo do blagih promjena u strukturi BDP-a i BDV-a, potrebno je istaći da je industrijska proizvodnja u 2018. u odnosu na 2017. godinu zabilježila rekordni rast od 22,4%, pri čemu je prerađivačka industrija povećana za 12,1%. Međutim, i pored značajnog rasta prerađivačke industrije, njeno učešće u ukupnoj industrijskoj proizvodnji je palo sa 57,6% u 2017, na 52,7% u 2018. godini, a što je posljedica iznadprosječnog rasta sektora proizvodnje električne energije, čije se učešće povećalo sa 29,9% u 2017, na 38,9% u 2018.

Takođe, u 2018. je došlo do povećanja broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji, kao i do povećanog učešća sektora prerađivačke industrije u ukupnom izvozu.

U narednom periodu, nastaviće se sa podsticajima preradi, kroz podršku za direktne investicije, povoljne kredite, razvoj biznis zona i klastera, kao i uvođenje standarda što, u kombinaciji sa mjerama u oblasti tržišta rada, obrazovanja i nauke, treba da doprinese stabilnom i održivom razvoju industrije. Poseban doprinos očekuje se od rasta u oblastima prerade hrane i mesnih prerađevina, drvnoj industriji, metalском kompleksu i proizvodnji duvanskih proizvoda.

Konkurentnost. U 2018. nastavilo se sa poboljšanjem konkurentnosti domaće privrede kroz subvencionisanje MSP sektora. S tim u vezi, nastavilo se sa realizacijom Programa podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori, koji se realizuje od 2012. godine. Takođe, 2018. je donijeta i Uredba o izmjeni Uredbe o biznis zonama, kojom je predviđen niz olakšica i povoljnosti koje su donijele jedinice lokalne samouprave pojedinačnim odlukama za privredne subjekte koji registruju svoje poslovanje u biznis zoni, u skladu sa zakonima koji tretiraju ovu oblast.

U okviru Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu, Uredba o biznis zonama je definisana kao programska linija koja će se promovisati i uporedo sprovoditi. U narednom periodu treba razmotriti produženje roka za usklađivanjem sa Uredbom, kako bi što veći broj opština nudio i obezbjeđivao podršku, i u okviru ovog segmenta.

Nauka. Predložene mjere i aktivnosti u oblasti "Nauka" u najvećoj mjeri su realizovane u skladu sa planiranom dinamikom za 2018. godinu. Fokus je bio na jačanju ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta, unapređenju međunarodne saradnje i umrežavanju, kao i jačanju sinergije između nauke i ekonomije.

Jačanje ljudskih resursa i istraživačkih kapaciteta ostvareno je kroz sprovođenje Javnog poziva za dodjelu stipendija za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori u 2018/2019, kao i kroz objavljivanje Konkursa za dodjelu grantova za naučnoistraživačke projekte, koje sufinansira Ministarstvo nauke.

U cilju unapređenja međunarodne saradnje i umrežavanja realizuju se brojne aktivnosti u pravcu unapređenja učešća u međunarodnim i EU programima i kolaboracijama u okviru renomiranih naučnoistraživačkih ustanova.

Jačanje sinergije između nauke i ekonomije realizuje se uspostavljanjem Naučno tehnološkog parka, čiji su osnivači Vlada i Univerzitet Crne Gore, kao i u okviru finansijske podrške istraživanju i inovacijama.

Visoko obrazovanje. U skladu sa strateškim opredjeljenjima u oblasti obrazovanja i novim zakonskim rješenjima, u proteklom periodu sproveden je značajan broj aktivnosti na usklađivanju obrazovanja sa potrebama tržišta rada i stvaranju kvalitetnog i konkurentnog kadra s ciljem smanjenja nezaposlenosti u Crnoj Gori. Smanjenje nedostatka vještina onih koji uče i potreba tržišta rada i olakšavanje prelaza mladim iz obrazovanja u svijet rada je jedan od prioriteta, tako da su u prethodnom periodu realizovane različite aktivnosti u cilju unapređenja kvaliteta praktičnog obrazovanja.

Takođe, u toku su postupci akreditacije i reakreditacije ustanova visokog obrazovanja, po novom modelu studiranja 3+2+3, u skladu sa evropskim smjernicama i standardima za obezbjeđenje kvaliteta. Novi model studija, veća zastupljenost praktične nastave, kao i novi programi u srednjem obrazovanju će rezultirati boljim odgovorom potrebama poslodavaca i povećanju stope zapošljivosti mladih ljudi. S tim u vezi, smanjen je broj nezaposlenih visokoškolaca. Broj nezaposlenih visokoškolaca 1. aprila 2019. godine je 5.011, što je za 11,6% manje u odnosu na isti period prošle godine (5.667).

U narednom periodu će se nastaviti sa promocijom dulanog obrazovanja i daljom implemetacijom planiranih aktivnosti koje se odnose na akreditaciju i rekreditaciju, kao i unapređenje praktične nastave u visokom obrazovanju.

Informaciono komunikacione tehnologije. Strateški pravci razvoja usmjereni su na iskorišćavanje benefita koje donose moderne tehnologije. U tom smislu, postepeno se ostvaruju ciljevi definisani Strategijom razvoja informacionog društva do 2020. godine i, time, dostižu standardi EU postavljeni Digitalnom Agendom 2020 i Strategijom za jedinstveno digitalno tržište. S tim u vezi, sporovodi se širok spektar aktivnosti usmjerenih na razvoj ICT tehnologija, unaprjeđenje širokopojasne infrastrukture i pristup digitalnim robama i uslugama, kao i na povećanje digitalne pismenosti građana. Jedan od osnovnih ciljeva je unaprjeđenje uslova za dalji nesmetan razvoj elektronskih komunikacionih mreža i ICT usluga za naše građane i privredu. U tom pravcu neophodno je omogućiti veću dostupnost širokopojasnog pristupa internetu, koji će građani i privreda koristiti u poslovanju, ali i u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Posebna pažnja posvećena je poboljšanju pokrivenosti ruralnih područja, s obzirom na potrebu ravnomjernog razvoja Crne Gore.

Turizam. Kontinuirane aktivnosti na planu unapređenja uslova za dalji razvoj turizma koje su, između ostalog, usmjerene ka izgradnji turističke infrastrukture, diverzifikaciji, unapređenju i promociji turističkog proizvoda, stvorile su pretpostavke da se u 2018. godini zabilježe rekordne vrijednosti svih pokazatelja turističkog prometa.

Sprovedene aktivnosti, koje su na direktan ili indirektan način, doprinijele ostvarenom turističkom prometu odnosile su se zakonski okvir, donijeta strateška dokumenta, kao i regionalnu saradnju, u okviru Jadransko-jonske inicijative, u čijim okvirima su održani brojni sastanci, okrugli stolovi, radionice i panel diskusije, a sve u cilju iznalaženja optimalnog načina za stvaranje zajedničkog diverzifikovanog turističkog proizvoda Regiona atraktivnog za nama udaljena emitivna turistička tržišta, koji će biti u funkciji produženja trajanja sezone, odnosno smanjenja sezonalnosti u poslovanju turističke privrede.

U narednom periodu, u kontinuitetu će se sprovoditi mjere i aktivnosti u cilju pozicioniranja Crne Gore kao visokokvalitetne turističke destinacije, sa cjelogodišnjim, diverzifikovanim proizvodom. Takođe, akcenat će u narednom periodu biti na praćenju trendova razvoja turističkog proizvoda na globalnom nivou i zahtjeva/interesovanja

sa ciljnih emitivnih turističkih tržišta (Zapadna i Sjeverna Evropa, udaljena tržišta). S obzirom na strateški cilj razvoja visokokvalitetnog turizma u Crnoj Gori, i pored već ostvarenog napretka, nudiće se i određeni programi kojima će se podsticati izgradnja hotelskih kapaciteta, sa akcentom na hotele visoke kategorije (4 i 5*).

Kulturni turizam. Za kreiranje jedinstvene turističke ponude Crne Gore, prepoznato je da je od suštinskog značaja saradnja između kulture i turizma, koja se ogleda u različitostima dvije oblasti posve drugačijih potreba i prioriteta i, prevashodno, posebnih zakonskih i institucionalnih okvira za sprovođenje djelatnosti. U postizanju zadovoljavajućih rezultata prepoznata je potreba definisanja zajedničkih ciljeva, uz uvažavanje i usaglašavanje potreba kako bi se obezbijedilo ostvarenje dugoročne vizije razvoja kulturnog turizma, koji mora biti prepoznat kao generator razvoja i promocije obje oblasti, a što će doprinijeti ukupnom društveno - ekonomskom razvoju. Ovakav plan nalaže tretman kulture u kontekstu održivog razvoja, savremenim pristupom koji podrazumijeva promišljenu upotrebu njenih resursa, uz stimulisanje njihove promocije, a prepoznajući ih kao područja pogodna za posebne investicije i projekte.

U cilju obezbjeđenja kvalitetnih rješenja za održivo korišćenje kulturnih dobara, odnosno njihovu adekvatnu valorizaciju, a prepoznajući snažan potencijal kulturnih dobara Crne Gore izdata je publikacija pod nazivom "Potencijali kulturne baštine Crne Gore". Nastavljena je i realizacija Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara kojim se finansiraju i sufinansiraju programi i projekti od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine Crne Gore. Takođe, u 2018. realizovane su i planirane programske aktivnosti iz Programa "Kreativna Crna Gora".

Održivi rast

Poljoprivreda i ruralni razvoj. Sve planirane mjere i aktivnosti realizovane su predviđenom dinamikom i u skladu sa Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020, Akcionim planom za usaglašavanje sa pravnom tekovinom EU Poglavlje 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj i Programom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020.

Agrobudžet je realizovan u iznosu od 100%, a otpočete su i aktivnosti na realizaciji IPARD II programa. Takođe, u 2018. godini uspješno su implementirani javni pozivi za dodjelu sredstava bespovratne podrške u okviru IPARD like 2 projekta.

Nastaviće se aktivnosti na planu povećanja produktivnosti, povećanja obradivih površina i uvođenja EU standarda bezbjednosti hrane u primarnom i prerađivačkom sektoru. Kao jedan od prioriteta crnogorske poljoprivrede jeste proizvodnja hrane visokog kvaliteta i povećanje broja proizvođača koji proizvode u skladu sa pravilima organske proizvodnje. Veću efikasnost moguće je ostvariti vertikalnim integrisanjem poljoprivredne proizvodnje i prerade u jedinstvene šeme kvaliteta.

U 2020. godini pripremiće se nova strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja, kojom će biti definisani pravci razvoja poljoprivrede i način usklađivanja sa pravnom tekovinom EU za period 2021-2026.

Šumarstvo. Izvršena je revizija Stragije razvoja šuma i šumarstva (2014-2023) i donesen Akcioni plan za realizaciju definisanih mjera za period 2019-2021.

Održivo gazdovanje šumama se ogleda kroz sprovođenje strateških i operativnih planova i stepena poštovanja zakona i drugih propisa. Kao mjeru u cilju jačanja održivosti gazdovanja šumama, a koja istovremeno i proističe iz Zakona o šumama, početkom 2019. godine donešen je Akcioni plan za suzbijanje bespravnih aktivnosti u šumarstvu za period 2019-2021- godina, čija realizacija je u toku.

Prethodne tri godine se u kontinuitetu sprovodi pošumljavanje opožarenih šumskih površina degradiranih šumskim požarima koji su se desili u prethodnom periodu, sa dodatnim sredstvima koja su obezbijeđivana iz budžetskih rezervi. Ovo znači da se ulažu napor da se ublažavaju negativne posljedice klimatskih promjena. U posljednjih nekoliko godina proizvodnja u drvenoj industriji bilježi kontinuirani rast. U cilju značajnijeg razvoja drvne industrije implemenira se čitav niz mjera, pri čemu se poseban akcenat daje destimulaciji izvoza drvne sirovine. Privredna društva se kontinuirano animiraju u pravcu korišćenja sredstava IRF-a, kao i konkurisanju za neku od programskih linija koje sprovodi Ministarstvo ekonomije u dijelu podrške modernizaciji industrije.

Energetika. U 2018. godini završena je izgradnja Vjetroelektrane Možura, instalisane snage 46 MW i planirane godišnje proizvodnje 98,8 GWh. Proizvodnja VE Možura će doprinijeti povećanju udjela električne energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije. Osim toga, u cilju izgradnje novih kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, krajem 2018. godine, zaključen je ugovor sa izabranim investitorom o izgradnji solarne elektrane instalisane snage 250 MW.

Ostvaren je i napredak u smanjenju gubitaka energije u elektrodistributivnoj mreži. U 2018. godini ostvareni su gubici električne energije u elektrodistributivnoj mreži u iznosu od 13,83%, što je za 1,13 p.p. manje od ostvarenih gubitaka u 2017. godini.

U narednom periodu će se nastaviti sa realizacijom započetih mjera i projekata koji se odnose na povećanje energetske efikasnosti i racionalizaciju potrošnje energije, izgradnju objekata za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, kao i izgradnju novih i modernizaciju postojećih prenosnih i distributivnih elektroenergetskih objekata.

Životna sredina. Step implementacije mjera je na visokom nivou, s obzirom na to da se većina mjera realizuje u skladu sa unaprijed definisanom dinamikom. Usvojena je Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama 2019-2022. godina, s Akcionim planom za period 2019-2022. Nastavljeno je sa realizacijom projekta Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje. Nastaviće se sa realizacijom mjera definisanih strateškim dokumentima iz oblasti upravljanja hemikalijama, kvaliteta vazduha, shodno definisanoj dinamici. Takođe, realizovaće se aktivnosti u okviru projekta Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje, projekti uspostavljanja registra zagađivača životne sredine, kao i nastavak aktivnosti na projektu uspostavljanja Natura 2000 mreže.

Krajem decembra 2018. godine usvojen je Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine. Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. sadrži mjere za smanjenje i dodatno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, strateški okvir za prilagođavanje klimatskim promjenama i akcioni plan za postizanje smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, uključujući i procjenu troškova i socio-ekonomskih uticaja sprovođenja mjera predviđenih strategijom.

Saobraćaj. Novi rok za završetak izgradnje prve dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare jeste 30. septembar 2020. godine. Od početka radova, zaključno sa radovima izvedenim u aprilu 2019. godine, Izvođaču radova je isplaćen 407.063.225,00 € za obim stvarno izvedenih radova na terenu, plus 161.915.471,22 € na ime avansa. Takođe, za sljedeće dvije dionice autoputa, tokom 2017. su od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan obezbijeđena bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 5.490.000 € za pripremu idejnih projekata i pratećih elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo, i realizacija ovih sredstava je u toku sa očekivanim završetkom u drugoj polovini 2020. godine.

U prethodnom periodu je došlo do promjene pravca razvoja aerodroma Crne Gore, ka koncesionom aranžmanu. U toku je priprema koncesionog akta za aerodrom Crne Gore.

Nastaviće se aktivnosti na realizaciji infrastrukturnih projekata i realizovati mjere u pravcu usklađivanja nacionalne saobraćajne politike sa ciljevima, zahtjevima i preporukama saobraćajne politike Evropske unije kroz proces pridruživanja EU.

Građevinarstvo. Realizuju se aktivnosti na pojednostavljenju započinjanja procesa građenja i upotrebe objekta, kroz smanjivanje broja procedura, troškova i vremena, uz povećanje kontrole kvaliteta. Značajan dio tehničke regulative iz ove oblasti je inoviran i usaglašen sa tehničkom regulativom EU. Stepem realizacije mjera je u skladu sa raspoloživim administrativnim i ekspertskim kapacitetima, kao i finansijskim sredstvima.

U narednom periodu nastaviće se aktivnosti na: unapređenju procesa izgradnje objekata, kroz nadogradnju postojećih informacionih sistema; realizaciji Akcionog plana za usvajanje eurokodova i Akcionog plana za implementaciju eurokodova; usvajanju nacionalnih pravila za građevinske proizvode, u skladu sa EU pravilima, kao i implementaciji nove crnogorske tehničke regulative.

Stanovanje. Sektor stanovanja i njegov razvoj ne mogu se prepustiti djelovanju tržišnih zakonitosti. S tim u vezi, a u cilju stvaranja uslova za razvoj društva u cjelini, intervencijama države proširuju se mogućnosti pojedinca da zadovolje svoje potrebe za stanovanjem. Razvoj stambene politike podrazumijeva izmjene pravnog i finansijskog okvira, kao i izgradnju efikasnijih kapaciteta i institucija u stambenom sektoru.

Poseban problem predstavlja bespravna gradnja, nastala kao rezultat raskoraka između realnih potreba za stanovanjem i ponude i znatno je pogoršala stambenu situaciju, u pogledu lošeg kvaliteta građenja i stanovanja, te neadekvatne komunalne infrastrukture. Veliki procijenjeni broj ovih objekata nameće dodatne obaveze u pogledu njihove integracije sa sveukupnom strukturom gradova, što će, u skladu sa potpisanom Bečkom deklaracijom, biti jedan od ključnih faktora u pripremi za pristup EU. Shodno postulatima Bečke deklaracije, regularizacija neformalnih objekata učiniće njihove korisnike pojedincima sa jednakim pravima. Održivi urbani menadžment zahtijeva da neformalna naselja budu integrisana u socijalni, ekonomski, prostorni i zakonski okvir, posebno na lokalnom nivou.

Inkluzivni rast

Politika tržišta rada. Efikasno funkcionisanje tržišta rada je jedan od prioriteta postavljenih Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020. Pri tome, unapređenje regulative koja tretira tržište rada je neohodan uslov koji treba da doprinese stvaranju uslova za otvaranje novih radnih mjesta, veću fleksibilnost, mobilnost na tržištu rada, zaštitu i sigurnost zaposlenih. U tom smislu, tokom 2018. godine intenzivno se radilo na pripremi zakonskih propisa iz oblasti tržišta rada. Predlog zakona o radu je, u decembru 2018. godine, upućen Evropskoj komisiji na mišljenje, radi usaglašavanja sa 14 direktiva EU. Takođe, utvrđen je Predlog zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, a doneseni su Zakon o socijalnom savjetu i Zakon o reprezentativnosti sindikata. U pripremi su i zakoni o Fondu rada, mirnom rješavanju radnih sporova, zaštiti građana na radu u inostranstvo, kao i zakon o volonterizmu.

Navedene aktivnosti, uz realizaciju drugih mjera i aktivnosti utvrđenih strateškim i zakonodavnim okvirom, doprinijele se rastu zaposlenosti i smanjenju nezaposlenosti u 2018. godini. Tržište rada tokom 2018. godine bilježi pozitivne trendove, koji se ogledaju u povećanju stope aktivnosti, koja je iznosila 56,0%. Istovremeno, stopa zaposlenosti je povećana na 47,5%, a stopa nezaposlenosti pala na 15,2%. Broj neaktivnog stanovništva je smanjen, pa stopa neaktivnog stanovništva iznosi 44,0%²¹. Međutim, i pored rasta stopa aktivnosti i zaposlenosti, povećanje aktivnosti i

²¹ Podaci iz Ankete o radnoj snazi za 2018. za populaciju 15+

zaposlenosti žena i dalje ostaje izazov. Naime, postoji veliki jaz u pogledu stopa aktivnosti (49,1%: 66,5%) i zaposlenosti žena (42,5%: 56,8%) u odnosu na muškarce, ali je stopa nezaposlenosti žena niža u odnosu na muškarce (13,4%:14,7%). Kada su u pitanju mladi, odnosno populacija starosti 15-24 godine, podaci za 2018. ukazuju na sličan trend kao i u slučaju opšte populacije (15+), odnosno bilježi se rast stope aktivnosti na 32,9%, stope zaposlenosti na 23,2%, te pad stope nezaposlenosti na 29,4% (u 2017. 31,2%, 21,3% i 31,7%).

U narednom periodu, aktivnosti će i dalje biti usmjerene na snaženju i sprovođenju mjera aktivne politike zapošljavanja, potpuniju integraciju u zapošljavanju lica sa invaliditetom i drugih osjetljivih grupa na tržištu rada. Takođe, radiće se na uspostavljanju novog zakonodavnog okvira kada je u pitanju tržište rada.

Obrazovanje. Sprovedene mjere i aktivnosti u douniverzitetskom obrazovanju i vaspitanju usmjerene su na uspostavljanje kvalitetnog, fleksibilnog obrazovnog sistema, u kojem svaki pojedinac ima jednake mogućnosti za lični i profesionalni razvoj i socijalnu uključenost. Koristeći pozitivnu praksu razvijenih zemalja, a radi objektivnog sagledavanja postignuća učenika, realizovane su eksterne provjere postignuća učenika osnovnih i srednjih škola. Istovremeno, sprovedeno je i eksterno utvrđivanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada ustanova, a ustanove su sprovodile i procedure interne evaluacije.

Svake godine se utvrđuju potrebe za kvalifikacijama koje su potrebne tržištu rada, na osnovu analize postojeće obrazovne ponude, stanja na evidenciji Zavoda za zapošljavanje i iskazanih potreba poslodavaca. U cilju daljeg unapređenja stanja u oblasti obrazovanja, aktivnosti u narednom periodu će biti usmjerene na izgradnju novih i rekonstrukciju postojećih ustanova, unapređenje infrastrukture, adaptaciju i osposobljavanje prostora u područnim ustanovama osnovnih škola i drugim objektima, nastavak kampanje u cilju povećanja svijesti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao i na dalji razvoj mehanizama unapređenja kvaliteta rada vaspitno-obrazovnih ustanova.

Sport. Donešen je Zakon o sportu u junu 2018. Takođe, sprovode se aktivnosti na podizanju svijesti o značaju pravilnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti sportista kao preventivne mjere u cilju smanjenja broja zdravstveno incidentnih situacija na sportskom terenu. Tokom 2018. godine Ministarstvo sporta i mladih je nastavilo i sa podrškom projektima koji se odnose na izgradnju, rekonstrukciju, adaptaciju i opremanje sportskih objekata.

Aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema sporta u narednom periodu odnosiće se na jasno definisanje sportske djelatnosti, preciznije određivanje prioriteta, primijenjivanje jednog od EU modela finansiranja potreba u sportu, uređivanje oblasti stručnog osposobljavanja/usavršavanja kadrova u sportu, razvoj i unapređivanje školskog i dječijeg sporta, konstantno unapređivanje sportske infrastrukture, promovisanje Crne Gore kroz sport i razvoj sporta.

Socijalna zaštita. Planirane reformske mjere i aktivnosti u oblasti socijalne i dječje zaštite odvijaju se u skladu sa predviđenom dinamikom. Izmjenom pojedinih zakonskih rješenja neutralisani su negativni efekti prethodno primjenjivanih, a koji se posebno odnose na budžetska sredstva koja se opredjeljuju za oblast socijalne i dječje zaštite. U narednom periodu, nastaviće se sa realizacijom projekta Integrirani informacioni sistem socijalnog staranja (IISSS), u kontinuitetu će se raditi na jačanju administrativnih kapaciteta u cilju poboljšanja efikasnosti i kvaliteta rada u sistemu socijalnu i dječje zaštite, a i nastaviti sa razvojem usluga i sistema kvaliteta, prije svega u okviru projekta "Nastavak reforme socijalne i dječje zaštite", a takođe, nastaviće se i realizacija Regionalnog stambenog programa (RSP).

Zdravstvo. Prioriteti u oblasti zdravstva se odnose na stvaranje uslova za dostupan, kvalitetan i dugoročno održiv sistem zdravstvene zaštite sa građaninom u centru sistema, sa posebnim fokusom na promociju i prevenciju, blagovremeno liječenje, rehabilitaciju i njegu.

Mjere i aktivnosti u oblasti zdravstvene zaštite se implementiraju u skladu sa strateškim dokumentima, u okviru definisanih finansijskih sredstava i granicama realnih mogućnosti.

Nastaviće se sa programima za prevenciju i promociju zdravlja, nacionalnim skrining programima za rak, održavanju dostignutih Milenijumskih razvojnih ciljeva, unapređenju u oblasti prevencije i kontrole hroničnih nezaraznih i zaraznih bolesti, zdravstvene zaštite osjetljivih i ugroženih grupa stanovništva, jačanju javnog zdravlja, organizaciji funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite, ljudskih resursa, upravljanja u sistemu zdravstva, zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravstva, kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbjednosti pacijenata, lijekova i medicinskih sredstava, finansiranja i saradnje sa drugim sektorima i društa u cjelini.

Realizacijom navedenih strateških pravaca doprinijeće se boljoj iskorišćenosti resursa u zdravstvenom sektoru, koji će kao krajnji rezultat imati bolje učinke, kako u zdravstvenom, tako i u ekonomskom smislu.